

Miljoenennota 1966

Nota betreffende de
toestand van
's Rijks financiën
toegevoegd aan de
Ontwerp-Rijksbegroting
voor het dienstjaar 1966

Zitting 1965-1966 – **8300**

RIKSBEGROTING VOOR HET DIENSTJAAR 1966

NOTA OVER DE TOESTAND

VAN 'SRIJKS FINANCIËN

(aangeboden 21 september 1965)

NR. 1

**De bedragen, die in de nota en de bijlagen worden vermeld, zijn uitgedrukt in
miljoenen guldens, tenzij anders is aangegeven**

Deze nota over de toestand van 's Rijks financiën (de miljoenennota) geeft een samenvatting van en een algemene toelichting op de wetsontwerpen tot vaststelling van de rijksbegroting voor 1966.

De ontwerp-rijksbegroting 1966 geeft het volgende beeld ¹⁾:

	Ontwerp- rijksbegroting	Aanvullende posten	Belasting- maatregelen	Belasting- spaarbrieven	Totaal
Uitgaven . .	17 900	+ 250	—	—	18 150
Ontvangsten.	16 476	—	164	425	17 065
Saldo . . .	— 1 424	— 250	+ 164	+ 425	— 1 085

¹⁾ Zie § 4.1 van de nota.

Het is duidelijk geworden, dat de richtlijn van het vorige kabinet, het stijgingspercentage van de rijksuitgaven niet te doen uitgaan boven de structurele groei (destijds gesteld op 4 pct.) van het nationale inkomen, tijdelijk niet kan worden gehandhaafd. De uitgaven in 1965 zullen, naar het zich nu laat aanzien, de oorspronkelijke raming met ruim 1400 miljoen overschrijden. Voor 1966 wordt een verdere stijging met 1700 miljoen geraamd. Het uitgaventotaal voor 1966 ligt dus ruim 3100 miljoen hoger dan de oorspronkelijke raming voor 1965. Hiervan is bestemd voor:

onderwijs	800 miljoen
woningwetvoorschotten	600 „
verkeer en waterstaat	400 „
ontwikkelingshulp	150 „
salarismaatregelen na 1-1-1965	600 „

Op deze wijze kan op belangrijke punten een krachtige stimulans worden gegeven aan de groei van de welvaart, zowel in ons land als in gebieden, die onze hulp behoeven.

In de situatie, waarin de Nederlandse economie verkeert, is een zo sterke uitbreiding van overheidsvoorzieningen slechts aanvaardbaar, indien dekkingsmaatregelen worden getroffen, waardoor per saldo een verschuiving in de bestedingen optreedt. Het dekkingsplan omvat een aantal verhogingen van verbruiksbelastingen en een geringe verhoging van de vennootschapsbelasting en van de vermogensbelasting, waartegenover — naast de verlaging waartoe reeds eerder is besloten en waarvan de eerste fase op 1 juli 1965 is ingegaan — een verlaging van de loonen de inkomstenbelasting staat. De bedragen, die op deze verdere verlaging betrekking hebben, komen echter voor verreweg het grootste deel niet in besteedbaar geld aan de belastingplichtigen ten goede, maar in de vorm van niet overdraagbare en niet beleenbare belastingspaarbrieven, die na vijf jaar worden uitbetaald. Dat deel is een bijzonder dekkingsmiddel. De regeling op zichzelf leidt tot verhoging van de particuliere besparingen.

Indeling van de nota	blz.
1. De economische ontwikkeling	7
1.1 <i>De groei</i>	7
1.2 <i>De spanning in de economie</i>	8
2. Kader voor het begrotingsbeleid	13
2.1 <i>De geschiedenis van de norm</i>	13
2.1.1 <i>Het saldo van de begroting</i>	13
2.1.2 <i>Kader voor uitgavenstijging en belastingmaatregelen tezamen</i>	13
2.1.3 <i>Structurele wijziging van het begrotingstekort</i>	15
2.1.4 <i>Norm voor de stijging van uitgaven</i>	16
2.1.5 <i>Financiering van uitgavenstijgingen, die uitgaan boven de trendmatige groei van het nationale inkomen</i>	17
2.2 <i>De in het verleden toegepaste uitgavennorm en de realisatie</i>	17
2.3 <i>De structurele ruimte voor 1966 en 1967</i>	21
2.3.1 <i>Het basisjaar</i>	21
2.3.2 <i>De berekening van de trendmatig beschikbaar komende ruimte</i>	21
3. De ontwikkeling van de begroting 1965	23
3.1 <i>Oorzaken van verschillen tussen begroting en rekening</i>	23
3.2 <i>De vermoedelijke uitkomsten 1965</i>	26
3.3 <i>De wijzigingen in de uitgaven ten opzichte van de oorspronkelijk ingediende begroting 1965</i>	27
3.4 <i>De ontwikkeling van de ontvangsten 1965</i>	31
3.4.1 <i>De belastingontvangsten</i>	31
3.4.2 <i>De niet-belastingontvangsten</i>	32
4. De begroting 1966	33
4.1 <i>Samenvattend overzicht</i>	33
4.2 <i>De verdeling van de trendmatig beschikbaar komende ruimte over uitgavenverhoging en belastingmaatregelen</i>	34
4.3 <i>De dekkingsmaatregelen voor 1966</i>	35
4.4 <i>Het belastingbeleid</i>	37
4.5 <i>De begroting en de conjunctuur</i>	41
5. De financiering in 1965 en 1966	44
6. De uitgaven voor de verschillende onderwerpen van staatszorg voor 1965 en 1966	46
6.1 <i>Samenvattend overzicht</i>	46
6.2 <i>Nadere beschouwing van de uitgaven</i>	48
6.3 <i>Verdeling per begrotingshoofdstuk van de uitgaven voor de onderwerpen van staatszorg</i>	77
7. De ontvangsten voor 1965 en 1966	81
7.1 <i>Samenvattend overzicht</i>	81
7.2 <i>De belastingontvangsten</i>	81
7.3 <i>De niet-belastingontvangsten</i>	85
8. Slotbeschouwing	87

Tabellen	blz.
1-1 Enige impulsen	9
1-2 Arbeidsreserve	11
2-1 Stijging van relevante uitgaven in ontwerp-begroting en structurele uitgavennorm	18
2-2 Als relevant gedefinieerde uitgaven volgens begroting en volgens realisatie	18
2-3 Rijksuitgaven en nationaal inkomen	20
3-1 Verschillen tussen ontwerp-begroting en rekening	23
3-2 Specificatie van de belangrijkste verschillen tussen ontwerp-begroting en rekening	24
3-3 Ontwikkeling begroting 1965	27
3-4 Toerekening van de overschrijding van de geraamde uitgaven 1965 . .	28
3-5 De wijzigingen in de uitgaven ten opzichte van de oorspronkelijk ingediende begroting 1965	30
3-6 Invloed Breedband-Hoogovenstransactie op vermoedelijke uitkomsten 1965	32
4-1 Begrotingsbeeld 1966.	33
4-2 Accres van de uitgaven volgens de vermoedelijke uitkomsten 1965 t.o.v. de ingediende begroting 1965 (methode miljoenennota 1965).	35
4-3 Accres van de uitgaven volgens de ontwerp-begroting 1966 t.o.v. de vermoedelijke uitkomsten 1965 en toetsing van dat accres aan de structurele norm	36
4-4 Enige belastingmaatregelen waartoe reeds is besloten of die waarschijnlijk voortvloeien uit de E.E.G.	37
4-5 Verhoging van de belasting op minder noodzakelijke goederen	38
4-6 Voorgestelde verhoging van de belastingmiddelen	39
4-7 Opbrengst van de voorgestelde belastingmaatregelen en van de spaar-brievenregeling	40
4-8 Stijging van de rijksuitgaven	42
4-9 Enige conjuncturele aspecten van de begroting.	42
6-1 Overzicht van de uitgaven voor de verschillende onderwerpen van staatszorg	46
6-1a Onderwerpen van staatszorg, die meer dan 1 miljard vergen	47
6-2 Algemeen bestuur	48
6-3 Militaire uitgaven	50
6-4 Buitenlandse betrekkingen	51
6-5 Suriname en Nederlandse Antillen	53
6-6 Justitie en politie (inclusief civiele verdediging).	53
6-7 Verkeer en waterstaat	55
6-8 Handel en nijverheid	57
6-9 Landbouw en visserij.	59
6-9a De uitgaven voor werken van de Cultuurtechnische Dienst van 1961 tot en met 1966.	60
6-9b Specificatie van het nadelige saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds. .	62
6-10 Onderwijs en wetenschappen	62
6-11 Cultuur	66
6-12 Sociale voorzieningen	67
6-13 Volksgezondheid	69
6-14 Volkshuisvesting	71
6-14a Specificatie van de huursubsidies	73
6-15 Oorlogs- en rampschade	74
6-16 Nationale schuld	75
6-17 Afschrijvingen	76
6-18 Diversen	76

Tabellen (vervolg)	blz.
6-19 Verdeling per begrotingshoofdstuk van de uitgaven voor de onderwerpen van staatszorg.	77
7-1 Overzicht van de ontvangsten	81
7-2 Overzicht van de aan de rijksbegroting ten goede komende belasting-opbrengsten voor 1965 en 1966	82
7-3 Belastingen en nationaal inkomen; verdeling tussen directe en indirecte belastingen	85
7-4 Overzicht van de niet-belastingontvangsten voor 1965 en 1966	85

Grafieken

1. Inkomen en produktie	9
2. Geregistreeerde arbeidsreserve mannen en vrouwen en aanvragen van werkgevers	10
3. Uitgavenstijging volgens ontwerp-begrotingen en volgens realisatiecijfers	19

Bijlagen

1. Algemene verzamelstaat van de totalen per hoofdstuk volgens de vermoedelijke uitkomsten 1965 en de begroting 1966	95
A. Uitgaven	95
B. Ontvangsten	96
2. De uitgaven en de ontvangsten van het Rijk over de jaren 1961 tot en met 1966, ingedeeld naar economische groepen	97
A. Samenvatting	97
B. Analyse	98
C. Aansluiting aan de begrotingscijfers 1966	105
3. Overzicht van de dienstjaren 1957 tot en met 1966	106
A. Totalen van uitgaven en ontvangsten	106
B. De uitgaven per onderwerp van staatszorg	106
C. De ontvangsten	109
4. De kasontwikkeling van het Rijk	110
A. De kasontwikkeling in 1964.	110
B. De kasontwikkeling in het eerste halfjaar 1965.	113
5. De nationale schuld	115
6. De staatsbalans	117
7. De sterkte van het burgerlijke rijksperoneel	124
8. Enige gegevens over de financiën van de lagere publiekrechtelijke lichamen	126
A. Algemeen.	126
B. Grondbelasting en personele belasting	126
C. Uitkeringen uit het Gemeentefonds en het Provinciefonds	126
D. De doeluitkeringen en bijdragen ten laste van de rijksbegroting	127
E. Financiering van de kapitaaluitgaven	128
F. Vergelijkend onderzoek naar de uitgaven van het Rijk enerzijds en van de gemeenten anderzijds	129
9. Overzicht van de begrotingen van de fondsen en de staatsbedrijven voor 1966	130

Hoofdstuk 1. De economische ontwikkeling

§ 1.1 De groei

De economische ontwikkeling in de westerse landen sedert het begin van deze eeuw wordt gekenmerkt door een belangrijke groei van de produktie. Deze produktietoename werd vooral mogelijk gemaakt door de technische vooruitgang. Tot 1940 bedroeg de stijging van de produktie gemiddeld ongeveer 2 pct. per jaar. Na de tweede wereldoorlog is dit proces in het bijzonder door de volgende oorzaken aanzienlijk versneld:

- a. De regeringen beschouwden de depressies niet langer als onvermijdelijk, maar wisten deze door actief ingrijpen te voorkomen of af te zwakken. Hoogconjunctuur werd daardoor het normale beeld en onderbezetting van het produktie-apparaat ging tot de uitzonderingen behoren. Het economische beleid kon meer op de groei worden gericht. Daarbij werd er naar gestreefd een peil van nationale besparingen te verwezenlijken, dat voldoende was om hoge investeringen te financieren.
- b. Wetenschappelijk onderzoek werd doelbewust geïntensiveerd, omdat werd ingezien, dat de technische ontwikkeling de motor is van de economische vooruitgang.
- c. De internationale samenwerking maakte een sterkere groei van het handelsverkeer en een betere conjunctuurpolitiek mogelijk.

Deze drie factoren hebben ertoe bijgedragen, dat in de westerse wereld sinds 1945 behoudens enige korte recessies een hoogconjunctuur heeft geheerst en dat een snelle groei van de produktie kon worden bereikt.

In Nederland was het beleid na de bevrijding aanvankelijk ingesteld op herstel van het produktieapparaat en een groei van het nationale inkomen van dezelfde orde van grootte als vóór 1940 gemiddeld werd bereikt. Nog in de publikatie van het Centraal Planbureau van 1955 „Een verkenning van de economische toekomstmogelijkheden van Nederland 1950–1970” werd een jaarlijkse toename van de produktie van 2½ pct. geraamd. In de afgelopen tien jaar is deze toename veel groter geweest. Een groei van de produktie met 4 à 5 pct. vergeleken met een groei van 2 à 2½ pct. betekent, dat de capaciteit van de industrie van investeringsgoederen ruwweg tweemaal zo groot moet zijn. Dit heeft in het bijzonder geleid tot een sterke uitbreiding van de bouwnijverheid en de metaalindustrie.

De hoge investeringen veroorzaakten een grote uitbreiding van de produktiecapaciteit, hetgeen een snelle toename van de inkomens mogelijk maakte. De met de gestegen welvaart samenhangende vergroting van de vraag richt zich meer dan proportioneel op zaken als voortgezet onderwijs en auto's, terwijl de vraag naar woningen sterker toeneemt dan bij een langzame groei van de welvaart. Hierdoor wordt een sterke stijging van de overheidsuitgaven bevorderd.

Vele van de „oudere” duurzame verbruiksgoederen, zoals kleding en stofzuigers, vergen geen of weinig complementaire overheidsuitgaven. Voor de bevrediging van de vraag naar woningen en gemotoriseerd vervoer ¹⁾ is echter een uitbreiding

¹⁾ In Nederlandse statistieken worden deze goederen in het algemeen niet als duurzame verbruiksgoederen maar als particuliere investeringen aangemerkt.

van overheidsinvesteringen noodzakelijk. Zo vereist woningbouw de aanleg van straten, riolering en plantsoenen. De toeneming van het aantal auto's schept de behoefte aan uitbreiding van het wegennet. Voorts draagt de overheid in een aantal gevallen zorg voor de financiering van de goederen zelf, waarop de vraag gericht is, zoals bij bouw krachtens de Woningwet, of stelt zij de gevraagde zaken gratis beschikbaar, zoals onderwijs. De stijgende deelneming aan het voortgezet onderwijs maakt grote investeringen noodzakelijk, in het bijzonder voor het technische en het wetenschappelijk onderwijs, en brengt ook hoge exploitatie-uitgaven mee.

De toeneming van het aantal auto's en van de deelneming aan het voortgezet onderwijs zal, naarmate het verzadigingspunt dichterbij komt, minder worden. Dan zal zich een toestand voordoen zoals thans bestaat in de Verenigde Staten ten aanzien van autobezit en zoals in Nederland ten aanzien van radiotoestellen, waarbij de jaarlijkse toeneming niet of weinig uitgaat boven de bevolkingsgroei. Ook het aantal deelnemers aan het voortgezet onderwijs zal dan niet sneller stijgen dan met ca 1,3 pct. Dit zal tot gevolg hebben, dat de behoefte aan onderwijs en aan wegen buiten de bebouwde kom niet zo sterk meer zal toenemen.

Daarnaast heeft de toeneming van de bevolking, die sinds een eeuw 1,3 pct. per jaar bedraagt, een zodanige bevolkingsdichtheid doen ontstaan, dat meer ruimtelijke ordening en – in veel groter omvang dan voorheen – werken van infrastructuurele aard, zoals recreatieve voorzieningen en maatregelen tegen de verontreiniging van lucht en water, noodzakelijk zijn.

Uit het vorenstaande blijkt, dat de huidige groei van onze economie naar zijn aard een sterke uitbreiding met zich meebrengt van bepaalde overheidsuitgaven, vooral van investeringen op het gebied van onderwijs, woningbouw en wegeaanleg.

§ 1.2 De spanning in de economie

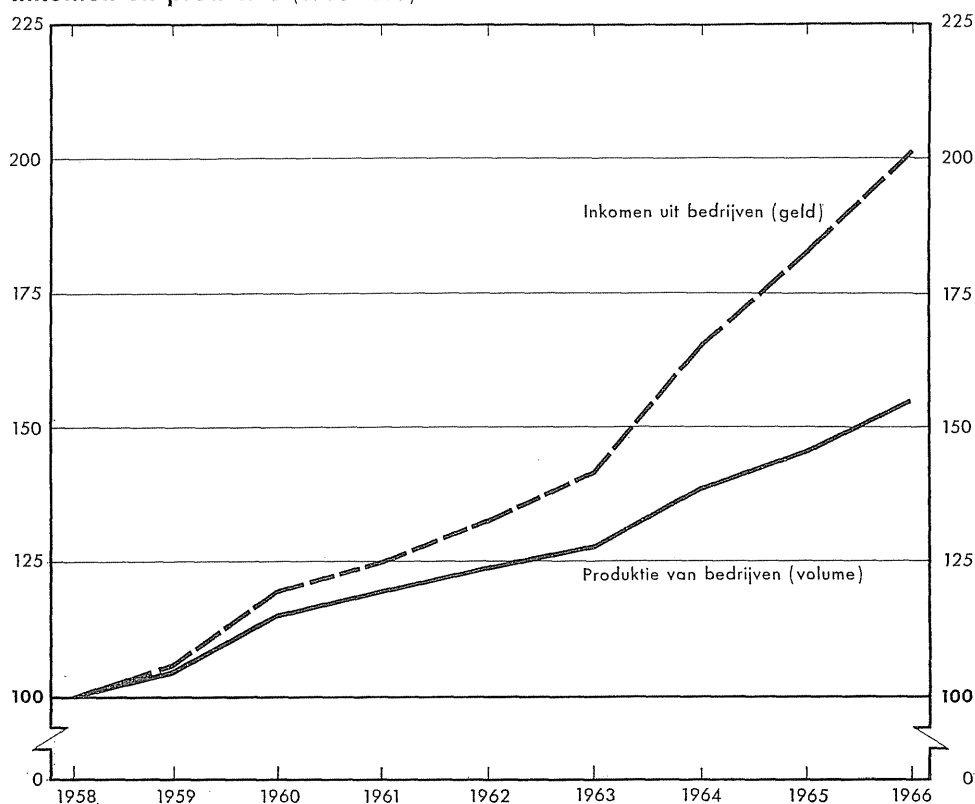
Na de jaren vijftig, die mede onder invloed van de uitvoer en de buitenlandse kapitaal invoer door een lichte inflatie werden gekenmerkt, is de spanning in Nederland in de eerste helft van de jaren zestig sterk opgelopen. Dit heeft een krachtige tendens tot prijsstijging tot gevolg gehad, zij het niet voor alle sectoren in dezelfde mate; voor duurzame verbruiksgoederen is zij bijvoorbeeld veel minder dan voor tal van diensten.

De geregistreerde arbeidsreserve, die in de jaren 1950 t/m 1960 gemiddeld $2\frac{1}{2}$ pct. van de afhankelijke beroepsbevolking bedroeg, bewoog zich na 1960 op een peil van 1 pct. of daar beneden. Dit heeft na 1960 bijgedragen tot een jaarlijkse inflatie (inkomensstijging boven produktiviteit) van circa 5 pct. gemiddeld. In grafiek 1 wordt dit in beeld gebracht.

Mede onder invloed van de forse stijging van de buitenlandse handel, gepaard gaande met een betere internationale arbeidsverdeling, is de welvaart belangrijk toegenomen. De gestegen welvaart kwam onder meer tot uitdrukking in een sterke verhoging van het particuliere verbruik en heeft bijgedragen tot een stijging van de rijksuitgaven. Ook de particuliere investeringen namen toe. De groei van de economie – die op zichzelf verheugend is – is gepaard gegaan met spanningen. In tabel 1-1 zijn enkele grootheden opgenomen, die daarop van invloed waren. Ook de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting, waarvan het eerste deel op 1 juli 1965 is ingegaan en waarmee voor beide delen samen een bedrag van 1 à $1\frac{1}{2}$ miljard per jaar is gemoeid, draagt daartoe bij.

Grafiek 1

Inkomen en produktie (1958=100)

Tabel 1-1 – Enige impulsen

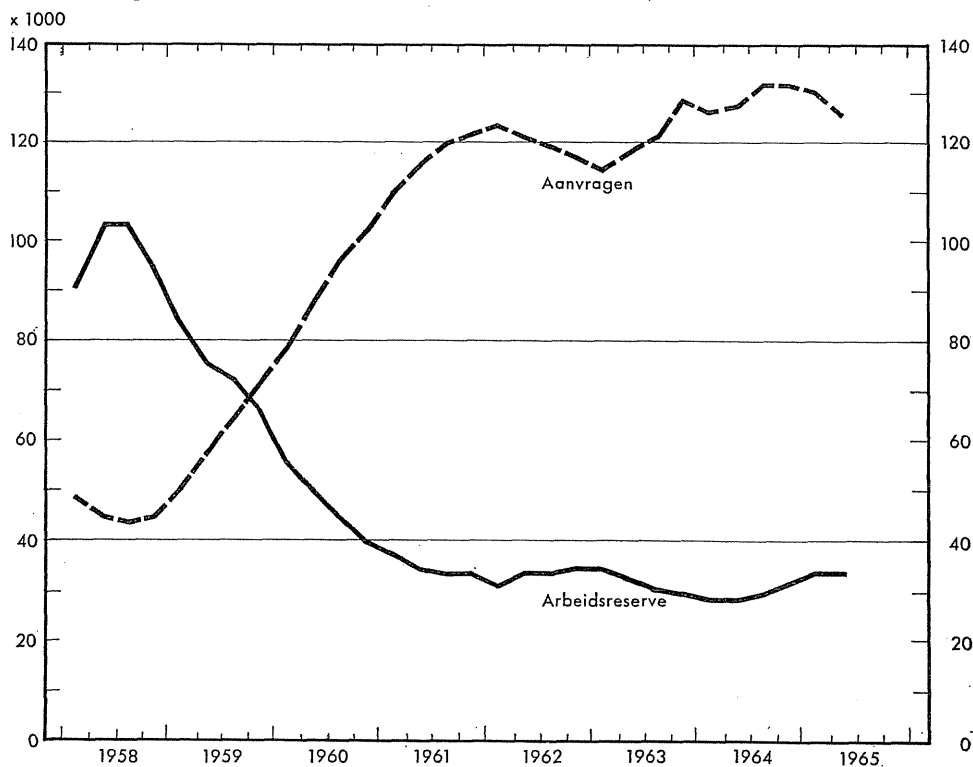
	1960	1965	Toeneming	
			nominaal	in %
Uitvoer van goederen en diensten	21 270	30 810	9 540	45
Investerings in gebouwen	2 768	5 300	2 532	91
Rijksuitgaven (excl. financiële transacties).	8 868	15 730	6 862	77

Ten aanzien van de toeneming van de uitvoer moet in aanmerking worden genomen, dat alleen de toegevoegde waarde van invloed is op de binnenlandse economie; de invoerquote – dat wil zeggen het bestanddeel van de uitvoer dat door invoer wordt verkregen – bedraagt ongeveer een derde. Bij de rijksuitgaven en de investeringen in gebouwen is de invoerquote lager.

Spanning doet zich onder meer voor op de arbeidsmarkt. In grafiek 2 zijn gegevens over een deel van deze markt opgenomen. Deze grafiek geeft een indruk van het sedert 1960 voortdurende tekort aan werknemers.

Grafiek 2

Geregistreerde arbeidsreserve mannen en vrouwen en aanvragen van werkgevers (kwartaalgegevens na seizoencorrectie)

Door de vorengenoemde oorzaken van de spanning, alsmede door de achterstand in de woningbouw, de sterke aanhang de tarieven van de loon- en de inkomstenbelasting te verlagen en doordat de welvaart ook de behoefte aan tal van overheidsvoorzieningen doet stijgen werd het voeren van een doeltreffend conjunctuurbeleid bemoeilijkt. Sinds 1958 zijn geen maatregelen meer genomen waarmee werd beoogd de conjunctuur te stimuleren.

De toeneming van de bestedingen is de laatste jaren onderschat; zij is meer onderschat dan de groei van de produktie. Een symptoom hiervan is de regelmatige overschatting van de arbeidsreserve (zie tabel 1-2). Vermoedelijk zijn de te lage ramingen van de bestedingen van invloed geweest op het gevoerde conjunctuurbeleid.

Tabel 1-2 – *Arbeidsreserve* (in duizenden)

Jaar	Raming ¹⁾	Realisatie c.q. vermoedelijke realisatie
1960	58	49
1961	40	35
1962	35	33
1963	50	34
1964	40	30
1965	45	35 ²⁾

¹⁾ 1960 en 1961: Centraal Economisch Plan.

1962 t/m 1965: Macro-economische Ramingen (Verkenning).

²⁾ Macro-economische Verkenning voor 1966.

In 1961 en 1962 kon, ondanks de in 1961 ingevoerde arbeidstijdverkorting, een overbesteding worden voorkomen, mede door de getroffen conjuncturele maatregelen zoals de vermindering van de fiscale investeringsfaciliteiten en de verscherping van het goedkeuringbeleid met betrekking tot de bouw. Ook het monetaire beleid en de revaluatie droegen bij tot een matiging van de conjunctuur.

Het jaar 1963 werd beïnvloed door de strenge winter van 1962/1963, die de produktietoeneming enige maanden vertraagde. Het daarop volgende krachtige herstel ging over in een sterke toeneming van de spanning, mede door de grote omvang van de in uitvoering zijnde bouwwerken en de forse groei van de export, in het bijzonder naar landen waar een sterke inflatie heerste. In de stijging van het particuliere verbruik en de particuliere investeringen trad in de loop van 1963 een versnelling op. De totale bestedingen kwamen door deze ontwikkeling veel hoger te liggen dan aanvankelijk was verwacht. Onder invloed van de grote spanningen op de arbeidsmarkt werd in de herfst van 1963 besloten tot een aanzienlijke loonsverhoging voor 1964.

Het particuliere verbruik nam in 1964 minder toe dan de productie, onder meer omdat bij de aankopen in het laatste kwartaal van 1963 vooruit gelopen was op de verwachte prijsstijging in 1964. De sterke uitbreiding van de particuliere investeringen, in het bijzonder die in woningen en bedrijfspanden, alsmede van de investeringen door overheidsbedrijven leidde tot een stijging van de nationale bestedingen, die de toeneming van de productie overtrof. Het jaar 1964 werd voorts gekenmerkt door forse prijsstijging. Het Nederlandse loon- en prijspeil, dat aanvankelijk lager lag dan dat van de landen waarmee Nederland belangrijke handelsbetrekkingen onderhoudt, is door de revaluatie en de geschetste ontwikkeling thans structureel meer aangepast aan het peil in die landen.

Een belangrijk argument, dat wel werd gebruikt ten gunste van de forse loonsverhoging van begin 1964 was, dat deze zou leiden tot ontspanning op de arbeidsmarkt. Deze ontspanning is echter niet gekomen. Ook de door de Regering genomen maatregelen tot matiging van de conjunctuur hebben de spanning niet weggenomen. De te snelle groei van de bestedingen vond zijn weerslag in het saldo van de lopende rekening van de betalingsbalans. Het overschot op de lopende rekening, dat in 1961 nog 630 miljoen bedroeg, sloeg om in een tekort in 1964 van 730 miljoen.

Het jaar 1965 wordt gekenmerkt door een voortzetting van de spanning op de arbeidsmarkt en een hoog peil van de bestedingen, dat wederom de verwachtingen

overtreft. De overheidsinvesteringen, het particuliere verbruik en vooral de woningbouw vertonen een sterke expansie. De prijsstijging is in dit jaar weer groot. De spanningen op de kapitaalmarkt baren ernstige zorg. De ontplooiing van de woningbouw toont de flexibiliteit aan van onze economie, maar maakt het tevens noodzakelijk elders in de volkshuishouding ruimte vrij te maken.

Een lichte spanning heeft ongetwijfeld gunstige kanten, omdat zij een vrijwel volledige benutting van het productieapparaat bevordert. Maar vele bedrijven en diensten slagen er thans ook op langere termijn niet in om in hun vacatures te voorzien. Deze meer dan volledige werkgelegenheid heeft gevolgen voor de nominale inkomensontwikkeling. Enige ontspanning is dan ook om meer dan één reden wenselijk en nastrevenswaard.

In de Macro-economische Verkenning voor 1966 van het Centraal Planbureau, welk stuk gelijktijdig met de miljoenennota wordt gepubliceerd, wordt meer gedetailleerd nagegaan hoe de Nederlandse economie zich thans ontwikkelt en welke verwachtingen en mogelijkheden aanwezig zijn.

Hoofdstuk 2. Kader voor het begrotingsbeleid

§ 2.1 De geschiedenis van de norm

2.1.1 *Het saldo van de begroting*

In verschillende landen, waaronder Nederland, rustte vóór de tweede wereldoorlog het begrotingsbeleid – zowel van de Staat als van lagere overheden – vooral op twee pijlers, namelijk:

1. *De norm voor het saldo.* Dit was meestal de norm van evenwicht op de Gewone Dienst. Zij was afgeleid uit de mening, dat een overheidshuishouding vergelijkbaar zou zijn met andere huishoudingen in die zin, dat ook een overheid voor haar gewone uitgaven moest uitkomen met haar gewone inkomsten. Voorts berustte de norm op de mening, dat de overheid geen positieve bijdrage behoefde te leveren tot de besparingen.

2. *De mening, dat de belastingdruk niet of nauwelijks voor verhoging in aanmerking kwam.* Dit hield in, dat het totaal van de uitgaven (althans van de gewone uitgaven) niet gedurende langere tijd sneller mocht toenemen dan het nationale inkomen en dat na perioden van een snellere stijging van de uitgaven perioden met een minder snelle toeneming wenselijk waren.

Het nieuwe, onder invloed van Keynes en anderen verworven inzicht in de invloed van de overheidsfinanciën op de economie leidde tot de overtuiging dat het saldo van de rijksbegroting moest worden gezien in samenhang met besparingen en investeringen elders. Bij het beleid in de jaren vijftig werd veel nadruk gelegd op de samenhang van het saldo van de totale rijksbegroting met de financiering van de gemeentelijke en de particuliere investeringen, en met de betalingsbalans.

2.1.2 *Kader voor uitgavenstijging en belastingmaatregelen tezamen*

De belastingdruk was door de bezetter sterk verhoogd. Na de bevrijding bleef het peil van belastingen en van rijksuitgaven hoger dan vroeger. Deze structuurbreuk, het hogere tempo van aanvatten van nieuwe of uitbreiding van bestaande activiteiten, en het teloor gaan van de oude saldonorm, deed bij velen de behoefte ontstaan aan nieuwe globale richtlijnen voor het totaal van de uitgaven.

De behoefte aan een maatstaf waaraan in onderling verband de financiële gevolgen van naar voren gebrachte wensen kunnen worden getoetst doet zich onder meer voor bij de Staten-Generaal. Veelal worden bij de behandeling van de afzonderlijke begrotingsontwerpen of van daaraan voorafgaande basiswetten door leden van de Staten-Generaal verhogingen van bepaalde uitgaven bepleit. Deze leden alsmede de fracties, waarvan zij deel uitmaken, hebben echter in de regel niet de bedoeling, dat de verwezenlijking van de vele genoemde wensen tot een stijging van het totaal der uitgaven zou leiden en daardoor tot een toeneming van de belastingdruk. Met het oog op een betere coördinatie van de algemene financiële beschouwingen en de wensen, die bij de behandeling van de afzonderlijke begrotingshoofdstukken veelal naar voren worden gebracht, heeft de commissie voor de werkwijze der Kamer in haar voorstel tot herziening van het Reglement van Orde (Zitting 1964–1965 – 8042) de instelling van een algemene begrotings-

commissie bepleit. Deze commissie zou moeten worden belast met het in onderling verband beschouwen van de uitgaven, die in elk der ontwerpen van begrotingswetten zijn geraamd. Voorts zou het een taak van de commissie worden om een gemotiveerd oordeel te geven over voorstellen van de zijde van de Kamer, die tot verhoging of verlaging van uitgaven of inkomsten zouden leiden.

Bij kabinetsformaties is eveneens de behoefte ontstaan de afzonderlijke uitgaven te beoordelen tegen de achtergrond van een financieel kader. Binnen zo'n kader zouden de wensen voor uitgavenverhogingen tegen elkaar kunnen worden afgewogen. Een zodanige gedragsregel is in de regeringsverklaringen van 1956 en 1959 geformuleerd.

Minister Zijlstra heeft het vraagstuk van de afweging van prioriteiten uitgebreid door ook de wensen op het gebied van de belastingen er in te betrekken en keerde zo terug tot een totaalkader. Hij betoogde, dat een verlaging van de belastingen evenzeer een wens op budgettair gebied is als een verhoging van de uitgaven ¹⁾. In de miljoenennota 1961 werd overeenkomstig deze gedachte een – voor uitgavenverhoging en belastingverlaging tezamen beschikbaar – financieel kader ingevoerd, dat gebaseerd was op de trendmatige groei van het nationale inkomen. Deze methode droeg de kenmerken van een norm voor het saldo van de begroting. Uitgegaan werd van een basisjaar waarin de conjunctuur en de betalingsbalans als bevredigend werden beschouwd en van de veronderstelling, dat er geen drastische wijziging in de onderlinge verhouding tussen besparingen en investeringen elders (dat wil zeggen bij particulieren en gemeenten) zou optreden. Het tekort op de rijksbegroting zou dan – wilde er geen storende invloed van de rijksfinanciën uitgaan – trendmatig gelijk moeten blijven. Dit wordt bereikt door de budgettaire ruimte, die ontstaat door de trendmatige stijging van de ontvangsten, aan te wenden voor uitgavenverhoging en/of belastingverlaging.

De gedachte van een – op grond van de trendmatige groei van het nationale inkomen – beschikbaar komende structurele ruimte voor uitgavenverhoging en belastingverlaging tezamen is wetenschappelijk goed gefundeerd. Zij volgt uit het feit, dat trendmatig de groei van de bestedingen wordt begrensd door de groei van het inkomen. Welk deel van de stijging van het nationale inkomen men wil bestemmen voor rijksuitgaven is het resultaat van een keuze. Voorwaarde voor een juiste toepassing van de genoemde gedragsregel is echter, dat uitgegaan wordt van een aanvaardbare basistoestand.

Een op deze gedachte gebaseerd begrotingsbeleid biedt de mogelijkheid op eenvoudige wijze voor een aantal jaren met een vastliggend financieel kader te werken, waarbinnen de begrotingswensen tegen elkaar kunnen worden afgewogen. Binnen het totale kader kunnen voor afzonderlijke uitgavengroepen en voor de belastingpolitiek afspraken voor een aantal jaren worden gemaakt.

Een structureel begrotingsbeleid verdient de voorkeur boven een beleid, waarbij de toelaatbare stijging van de uitgaven voor een bepaald jaar bij voorbeeld wordt gekoppeld aan de raming van de belastingmiddelen; dit laatste zou pro-cyclisch werken.

¹⁾ Sommige uitgaven (nl. inkomensoverdrachten met een algemeen karakter) hebben een overeenkomstige betekenis voor de inkomensverdeling en de consumptie als belastingwijzigingen. Dit geldt bijv. voor wijzigingen in de landbouwheffingen; deze worden niet tot de belastingen gerekend maar komen in mindering op de uitgaven van het Landbouw-Egalisatiefonds. Een stijging van de landbouwheffingen gaat dus gepaard met een daling van een uitgaaf van het Rijk. Evenals deze heffingen vallen ook de sociale verzekeringspremies niet onder het begrip „belasting”. Bijdragen uit de algemene middelen aan de sociale verzekeringen, die een verlagende invloed hebben op de premie voor de actieve beroepsbevolking, staan vrijwel gelijk met verlaging van belastingen.

Dit kabinet staat om de vorengenoemde redenen eveneens een begrotingsbeleid voor, dat uitgaat van een structureel beschikbaar komende ruimte voor uitgavenverhoging en belastingmaatregelen tezamen. Het vooropstellen van het structurele element in het begrotingsbeleid betekent niet, dat conjuncturele aspecten mogen worden verwaarloosd. Bij de kabinetten-De Quay en -Marijnen kwam het anti-cyclische element in het begrotingsbeleid vooral tot uitdrukking in het streven het conjunctureel meest passende moment te kiezen voor de invoering van belastingmaatregelen. De ondergetekende is eveneens van oordeel, dat de mogelijkheid van een anti-cyclisch beleid, zo nodig met inbegrip van toepassing op de uitgavenzijde van de begroting, in het structurele begrotingsbeleid dient te zijn ingebouwd; regelmatig, doch niet te frequente, toetsing van dit beleid aan de conjuncturele toestand is daarvoor vereist.

Aan het leggen van een sterke nadruk op de anti-cyclische kant van het beleid zijn bezwaren verbonden. Het is moeilijk de toekomstige ontwikkeling van de conjunctuur te beoordelen en gezien de onzekerheidsmarges bestaat het gevaar voor beoordelingsfouten. Het kan enerzijds leiden tot te abrupte maatregelen en anderzijds tot een te lang tegengaan van structureel wenselijke veranderingen.

2.1.3 *Structurele wijziging van het begrotingstekort*

Spoedig na de invoering van de structurele begrotingsnorm rees de vraag of het aanvaardbaar zou zijn het trendmatig gelijkblijvende begrotingstekort op een hoger peil te brengen door een belastingverlaging. De indruk bestond dat – gelet op de grote overschotten op de lopende rekening van de betalingsbalans – de besparingen in het basisjaar onnodig hoog waren geweest.

In de miljoenennota 1963 ¹⁾ werd betoogd, dat bij extrapolatie van de zesjaars gemiddelden van het overschot op lopende rekening een daling van het saldo moest worden verwacht. Voorts werd gewezen op de neiging van de particuliere besparingen om iets te dalen, onder meer als gevolg van de inkomensverschuiving naar de looninkomens en van de revaluatie, alsmede op de grote betekenis, die wijzigingen in de inkomensverdeling hebben voor de belastingontvangsten. Het vermoeden, dat zich inmiddels bepaalde aanpassingen met een structureel karakter (vijfdaagse werkweek, revaluatie, hoger werknemersaandeel in het nationale inkomen) hadden voltrokken, waardoor er voor zo'n vergroting van het begrotingstekort geen ruimte meer was, werd door de ambtsvoorganger van de ondergetekende bevestigd ²⁾. Tegenover de plotselinge en sterke stijging van de woningbouw (die niet werd opgevangen binnen de structurele ruimte) stond geen stijging van de besparingen. Door deze zich wijzigende verhouding tussen beschikbare besparingen en vraag naar kapitaal tekende zich eerder de behoefte af aan een structurele verlaging van het begrotingstekort en daarmee van het beroep van het Rijk op de nationale besparingen; opdat voldoende van deze besparingen beschikbaar zouden blijven voor particuliere en gemeentelijke investeringen, alsmede ten einde een structureel wenselijk overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans te verwezenlijken. Dit overschot is noodzakelijk met het oog op onze structurele

¹⁾ Vgl. miljoenennota 1963 (blz. 46).

²⁾ Vgl. miljoenennota 1964 (blz. 60) en miljoenennota 1965 (blz. 98).

kapitaaluitvoer, waartoe onder meer worden gerekend de aflossingen op langlopende buitenlandse staatsschuld en de ontwikkelingshulp ¹⁾).

2.1.4 *Norm voor de stijging van uitgaven*

Binnen de totale ruimte, die voor uitgavenverhoging en belastingverlaging beschikbaar is, werd bij de formatie van het kabinet-De Quay de politieke keuze gedaan de uitgaven niet sterker te doen stijgen dan overeenkomt met de trendmatige groei van het nationale inkomen. Gegeven de progressiewerking zou hierdoor een verlaging van belastingtarieven mogelijk worden. Bij de toetsing van uitgavenstijgingen aan de uitgavennorm werd een aantal posten (zoals woningwetvoorschotten, algemene salarismaatregelen, zuiver financiële transacties) buiten beschouwing gelaten.

Ten einde een overschrijding van de gestelde grens voor uitgavenverhoging als gevolg van de sterke toeneming van onder meer de uitgaven voor onderwijs en infrastructuur te voorkomen heeft dat kabinet bepaalde overdrachtsuitgaven verlaagd. Overdrachtsuitgaven kunnen worden verdeeld in twee groepen, te weten uitgaven voor zwakke bevolkingsgroepen (b.v. arbeidsongeschikten) en uitgaven ten gunste van de hele bevolking. De eerste groep van uitgaven zal met de groei van de welvaart toenemen. De tweede groep daarentegen kan bij stijgende welvaart afnemen, omdat de draagkracht van de particuliere sector dan stijgt. Het kabinet-De Quay richtte het beleid vooral op een verlaging van prijssubsidies ²⁾).

De verhoging van het defensieplafond als gevolg van het aflopen van de Amerikaanse hulp ter zake in 1961 werd gedekt in de fiscale sfeer en kon op deze wijze binnen de totale ruimte worden opgevangen. Daarnaast hebben zich, vooral bij de samenstelling van de begroting voor 1963, meevallers voorgedaan waardoor de stijging van de uitgaven binnen de toelaatbaar geachte grenzen kon worden gehouden ³⁾).

¹⁾ Overeenkomstig statistisch gebruik worden niet alleen de in het kader van de ontwikkelingshulp verstrekte kredieten, maar voor een overwegend deel ook de giften geregistreerd op de kapitaalrekening van de betalingsbalans. Dit heeft tot gevolg, dat tegenover de als kapitaaluitvoer aangemerkte ontwikkelingshulp een overeenkomstig overschot op de lopende rekening beschikbaar moet komen. Hierbij zij opgemerkt, dat – onafhankelijk van de statistische registratietechniek – het verstrekken van ontwikkelingshulp slechts mogelijk is door daarvoor een deel van het nationale produkt beschikbaar te stellen. Een beleid dat gericht is op overschotten op de lopende rekening draagt ertoe bij dat de binnenlandse bestedingen minder sterk toenemen dan in het geval geen overschotten worden nagestreefd. Het laatste geval zou weliswaar van enige betekenis zijn voor de uitvoermogelijkheden van de ontwikkelingslanden, maar dit gunstige aspect is van weinig belang vergeleken met de veel grotere uitwerking van uit het nagestreefde overschot te verstrekken ontwikkelingshulp voor de economische ontplooiing van deze landen.

²⁾ In de miljoenennota 1962 (blz. 49) is vermeld:

„..... het toenemend accent, dat uitgaven voor onderwijs, infrastructuur en dergelijke in de begroting krijgen. Wil daaruit niet een onaanvaardbaar hoog uitgaven- en daarmee belastingpeil voortvloeien, dan zal daarvoor elders ruimte moeten worden gevonden en wel in het bijzonder in de sfeer van bepaalde overdrachtsuitgaven, zoals prijssubsidies.”

In de miljoenennota 1963 (blz. 14) wordt betoogd:

„Uitbreiding van sommige activiteiten van de overheid, zoals die welke leiden tot verbetering van de infrastructuur, heeft de Regering geboden geacht. De verhoging van de uitgaven, die hiervan het gevolg is, dient te worden gecompenseerd door verlaging van uitgaven uit anderen hoofde, opdat de groei van de rijksuitgaven beperkt kan blijven tot de omvang, die wordt bepaald door de trendmatige groei van het nationale inkomen. De Regering streeft ernaar de prijssubsidies geleidelijk te verlagen.”

³⁾ In de miljoenennota 1963 (blz. 10) is gesteld:

„Het bereiken van dit resultaat is vergemakkelijkt door het belangrijk kleiner worden van het nadelige saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds als gevolg van het invoeren van het E.E.G.-heffingstelsel en het teruglopen van de Nederlandse bijdrage aan het Ontwikkelingsfonds van de Europese Economische Gemeenschap – die zeer ongelijk over de jaren 1958–1962 was verdeeld – door het expireren in 1962 van de vijfjarige periode, waarvoor de Toepassingsovereenkomst was gesloten.”

Bij de formatie van het kabinet-Marijnen werd – uitgaande van een structureel begrotingsbeleid – eveneens besloten de stijging van de als relevant gedefinieerde uitgaven niet te doen uitgaan boven de structurele groei van het nationale inkomen. Verschillende verfijningen werden aangebracht, onder meer door invoering van de als netto-methode aangeduide berekeningswijze, welke uitgaat van het feit dat zelfdekkende uitgaven geen beslag leggen op de door de algemene middelen gefinancierde ruimte voor uitgavenverhogingen. In overeenstemming hiermede beoogde dat kabinet de uitbreiding van het wegenprogramma ten dele te financieren door invoering van een nieuwe retributie (weggeld) voor het gebruik van de autosnelwegen; bij de behandeling van het wetsontwerp Instelling van een Rijkswegenfonds (7813) werd de voorgestelde retributie vervangen door een heffing van opcenten op de motorrijtuigenbelasting.

Geleidelijk is het duidelijk geworden, dat naast de gevoelde behoefte tot drastische uitbreiding van het wegenprogramma ook een sterke groei wenselijk is van een aantal andere voorzieningen, onder meer op onderwijsgebied. Hieraan kan niet worden tegemoet gekomen zonder overschrijding van de door het vorige kabinet voor uitgavenverhoging gestelde grens, tenzij een aanzienlijke verlaging van andere uitgaven mogelijk zou blijken. Onder dat kabinet zijn zodanige verlagingen niet tot stand gekomen.

2.1.5 Financiering van uitgavenstijgingen, die uitgaan boven de trendmatige groei van het nationale inkomen

De eerstvolgende jaren kan niet worden ontkomen aan een stijging van de uitgaven van het Rijk, die uitgaat boven de trendmatige groei van het nationale inkomen. Het structurele begrotingsbeleid, dat het kabinet voorstaat, houdt in, dat bij de huidige stand van onze economie de financiering van de extrastijging van de uitgaven moet worden verzekerd door een toeneming van belastingmiddelen of van andere ontvangsten die economisch een zelfde invloed uitoefenen. Tot de toeneming van de laatstbedoelde ontvangsten wordt bijgedragen door de uit te geven belastingspaarbrieven (zie § 4.4).

Indien het Rijk voor de financiering van deze stijging van de uitgaven bij de thans bestaande verhouding tussen besparingen en investeringen het beroep op de kapitaalmarkt zou vergroten, zou dit – gezien het feit, dat de besparingen al tot het maximum worden benut – alleen de leningmogelijkheden voor de particuliere sector en de lagere overheid aantasten, tenzij buitenlands kapitaal toevloeit. Maar dit laatste remt op geen enkele wijze andere binnenlandse bestedingen; indien er geen toeneming van de binnenlandse produktiemogelijkheden tegenover staat, zal invoer van kapitaal daarom bijdragen tot verdere inflatie, dat wil zeggen tot verdere prijsstijging of verslechtering van de lopende rekening van de betalingsbalans.

§ 2.2 De in het verleden toegepaste uitgavennorm en de realisatie

Uit tabel 2-1 blijkt in hoeverre in de ontwerp-begrotingen van de laatste jaren de toeneming van de als relevant aangemerkte uitgaven binnen de voor uitgavenverhoging toelaatbaar geachte grens kon worden gehouden.

Tabel 2-1 – Stijging van relevante uitgaven in ontwerp-begroting en structurele uitgavennorm

	Stijging van relevante uitgaven in ontwerp-begroting t.o.v. voorgaande ontwerp-begroting	Structurele uitgavennorm
1961 ¹⁾	136	niet gekwantificeerd
1962	445	300
1963	294	300
1964	559	425
1965	436	470

Het kabinet-De Quay stelde voor 1962 en 1963 de toelaatbare stijging van de uitgaven vast op gemiddeld 300 miljoen per jaar. Voor 1962 werd deze norm overschreden; voor 1963 kon de geraamde stijging van de uitgaven binnen het voor uitgavenverhoging beschikbare bedrag worden gehouden ²⁾. De voorlopige ontwerp-begroting 1964, die nog door dat kabinet was samengesteld, vertoonde een stijging van de uitgaven gelijk aan het toelaatbaar geachte accres ³⁾.

De door het kabinet-Marijnen ingediende begroting voor 1964 vertoonde een stijging van de relevante uitgaven, die 134 miljoen uitging boven de toelaatbaar geachte toeneming. Deze overschrijding zou in volgende jaren worden ingehaald ⁴⁾. In de begroting 1965 bleef de stijging van de relevante uitgaven 34 miljoen beneden de berekende maximaal toelaatbare groei; hierdoor zou een deel van de overschrijding in 1964 kunnen worden ingehaald.

Sterker dan bij de indiening van de ontwerp-begrotingen is de drang tot uitgavenstijging gebleken bij de uitvoering daarvan. Uit tabel 2-2 blijkt dat bij de uitvoering van de begroting in de jaren 1961 tot en met 1965 zich een grotere stijging van de uitgaven (exclusief salarismaatregelen en als niet-relevant aangemerkte posten) heeft voorgedaan dan in de ontwerp-begrotingen was geraamd.

Tabel 2-2 – Als relevant gedefinieerde uitgaven volgens begroting en volgens realisatie

	Ontwerp-begroting (Inclusief aanvullende posten)		Realisatie c.q. vermoedelijke realisatie		
	Totale uitgaven	Als relevant gedefinieerde uitgaven ⁵⁾	Totale uitgaven	Als relevant gedefinieerde uitgaven ⁵⁾	Realisatie hoger dan ontwerp-begroting
	1	2	3	4	5 (= 4-2)
1961	9 935	8 601	11 178	8 997	396
1962	11 160	9 483	11 484	9 542	59
1963	11 672	9 912	12 342	10 025	113
1964	13 077	10 849	14 575	11 260	411
1965	15 006	11 731	16 439	12 265	534

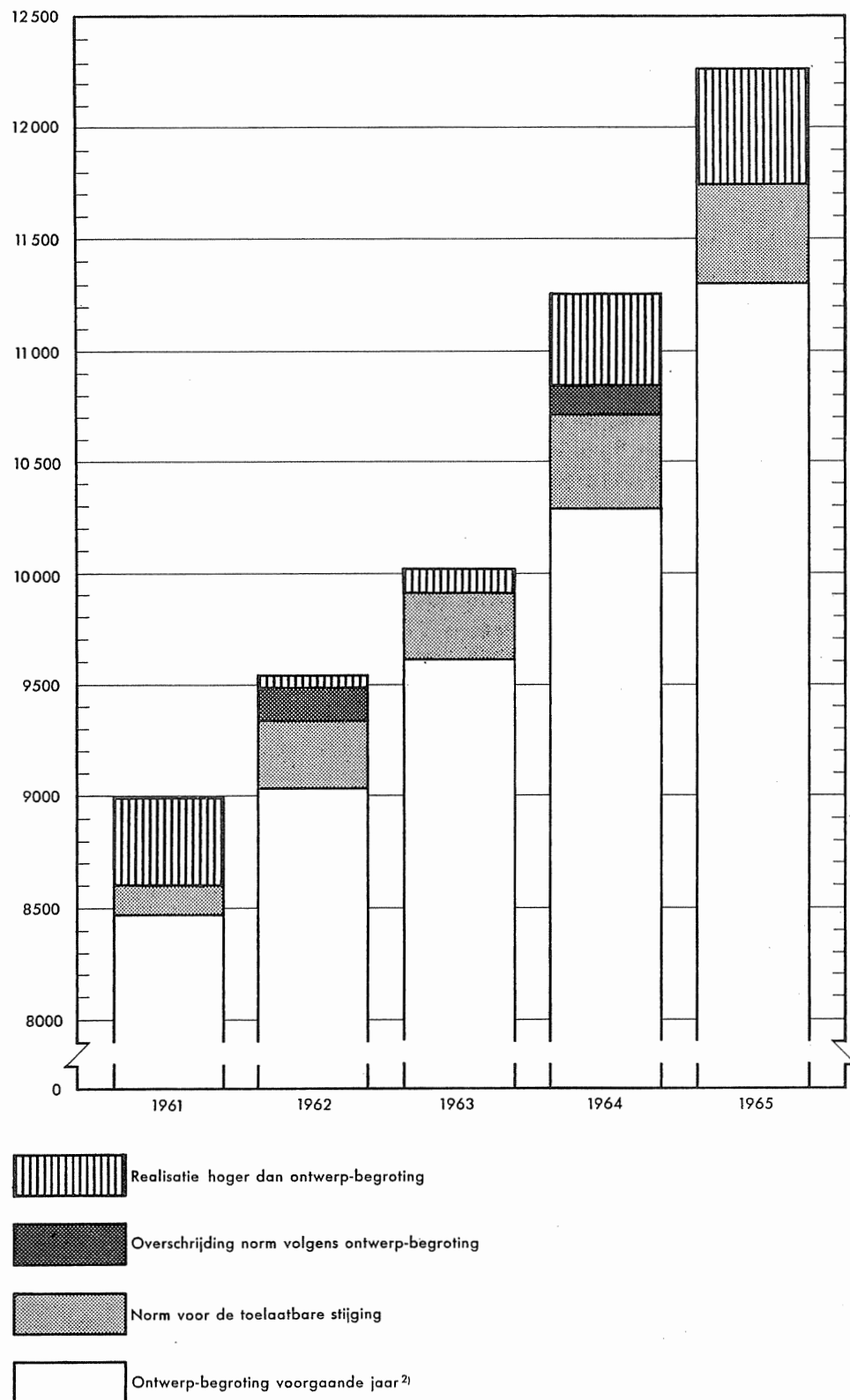
¹⁾ De toelaatbaar geachte stijging is voor dit jaar niet gekwantificeerd. Het opgenomen bedrag ad 136 miljoen betreft de stijging van de uitgaven volgens de ontwerp-begroting 1961 ten opzichte van de toen geraamde vermoedelijke uitkomsten 1960.

²⁾ Vgl. blz. 16, noot 3.

³⁾ Zie miljoenennota 1964: blz. 21 rechterkolom, 2e alinea en blz. 58 linkerkolom, 4e alinea.

⁴⁾ Zie miljoenennota 1964: blz. 17, linkerkolom, 1e alinea.

⁵⁾ Bij de toetsing van de geraamde uitgavenstijging volgens de ontwerp-begroting aan de structurele norm zijn in de opeenvolgende miljoenennota's geleidelijk meer posten als niet-relevant aangemerkt. Voor 1965 heeft de als netto-methode aangeduide berekeningswijze toepassing gevonden. Voor de vergelijking van de realisatiecijfers met de ontwerp-begrotingen zijn in deze tabel de realisatiecijfers voor dezelfde posten gecorrigeerd als destijds in de miljoenennota's geschiedde.

Grafiek 3 Uitgavenstijging volgens ontwerp-begrotingen en volgens realisatiecijfers¹⁾

¹⁾ In de grafiek worden de uitgaven volgens de ontwerp-begroting van enig jaar tweemaal weergegeven, namelijk in het desbetreffende jaar en in het daarop volgende jaar (het niet gearceerde onderstuk van de kolom) voor de toetsing aan de uitgavennorm. In het tweede geval is een hoger uitgaventotaal genomen dan in het eerste geval. Deze ongelijkheid vloeit hoofdzakelijk voort uit het bij toetsing aan de norm buiten beschouwing laten van nieuwe algemene salarismaatregelen. In een volgend jaar werken deze maatregelen door in de uitgaven van de ontwerp-begroting van dat jaar. Ten einde een juiste toetsing mogelijk te maken worden dan de uitgaven van de ontwerp-begroting van het voorgaande jaar verhoogd met de kosten van de in dat jaar getroffen salarismaatregelen.

²⁾ Voor 1961: vermoedelijke uitkomsten 1960.

De grotere stijging van de relevante uitgaven volgens de rekening 1961 ten opzichte van de ontwerp-begroting voor dat jaar ad 396 miljoen is mede het gevolg van algemene salarismaatregelen (59 miljoen), welke uitgavenpost in volgende miljoenennota's bij de toetsing aan de structurele norm buiten beschouwing werd gelaten. Voorts hebben zich naast verlagingen onder meer stijgingen voorgedaan bij de uitgaven voor onderwijs (125 miljoen), voor defensie (210 miljoen) en voor het Landbouw-Egalisatiefonds (98 miljoen). De stijging van de defensie-uitgaven was hoofdzakelijk een gevolg van het aflopen van de Amerikaanse hulp ter zake; dit heeft geleid tot een verhoging – ook in volgende jaren – van het voor de defensie-uitgaven gestelde plafond. Voor deze verhoging is toen dekking gevonden door verhoging van belastingen. Met deze maatregel werd beoogd het totale kader te handhaven.

De overschrijding van de ontwerp-begrotingen voor 1962 en 1963 volgens de rekeningcijfers (kolom 5) is in vergelijking met de andere in tabel 2-2 opgenomen jaren betrekkelijk beperkt gebleven.

Het vermoedelijk beloop van de uitgaven voor 1964 wijst op een belangrijke overschrijding (kolom 5) van de ontwerp-begroting voor dat jaar. De oorzaken van deze overschrijding liggen onder meer in de stijging van de onderwijsuitgaven (168 miljoen), van de bijdrage aan het Landbouw-Egalisatiefonds (82 miljoen) en in de verhoging van de defensie-uitgaven (134 miljoen); de verhoging van de defensie-uitgaven zal in de jaren 1965–1967 worden gecompenseerd.

Voor de vermoedelijke uitkomsten voor 1965 wordt verwezen naar § 3.2 en § 3.3.

Grafiek 3 (zie vorige blz.) geeft een beeld van de in het verleden op de ontwerp-begrotingen toegepaste uitgavennorm en de gerealiseerde uitgavenstijgingen.

Tabel 2-3 geeft een indruk van de omvang van de rijksuitgaven, in totaal en exclusief zuiver financiële posten, in verhouding tot het nationale inkomen.

Tabel 2-3 – *Rijksuitgaven en nationaal inkomen*

Jaar	Nationaal inkomen (netto; marktprijzen)	Rijksuitgaven		Rijksuitgaven, exclusief financiële transacties	
		nominaal	in % N.I.	nominaal	in % N.I.
1961 (rekening)	41 080	11 178	27,2	9 998	24,3
1962 (rekening)	43 970	11 484	26,1	10 737	24,4
1963 (voorlopige rekening) . .	47 330	12 342	26,1	11 471	24,2
1964 (vermoedelijk beloop) . .	55 270	14 575	26,4	13 725	24,8
1965 (vermoedelijke uitkomsten)	61 400	16 439	26,8	15 730	25,6
1966 (ontwerp-begroting) . . .	68 390	18 150	26,5	17 488	25,6

§ 2.3 De structurele ruimte voor 1966 en 1967

2.3.1 *Het basisjaar*

Voor een begrotingsbeleid gebaseerd op de trendmatige groei van de economie is de keuze van een basisjaar vereist. Daarvoor komt in aanmerking een jaar waarin de economie ongeveer in evenwicht is en dat niet te ver in het verleden ligt. Kenmerken voor een evenwichtige economische toestand zijn volledige werkgelegenheid zonder grote spanning op de arbeidsmarkt en een voldoende overschot op de lopende rekening van de betalingsbalans.

De Nederlandse economie is de laatste jaren voortdurend te zeer gespannen geweest. Het jaar 1965 voldoet in verband met de in § 1.2 genoemde spanningen niet zonder meer aan de zoëven genoemde eisen van een basisjaar. Hetzelfde geldt echter ook voor andere recente jaren. Onder die omstandigheden is het verantwoord 1965 toch als uitgangspunt voor het begrotingsbeleid te kiezen mits de noodzakelijke correcties worden aangebracht. Daarbij dient te worden overwogen, dat de overmaat aan spanning in dit jaar mede het gevolg is van het feit, dat de rijksuitgaven volgens de vermoedelijke uitkomsten de voor de uitgavenverhoging bestemde ruimte met meer dan 500 miljoen overschrijden. De ondergetekende is van oordeel, dat, wanneer alsnog de in § 4.3 genoemde maatregelen tot compensering van de overschrijding worden genomen, verder van 1965 als basisjaar kan worden uitgegaan.

2.3.2 *De berekening van de trendmatig beschikbaar komende ruimte*

De ramingen van de trendmatige groei van het reële nationale inkomen variëren, afhankelijk van het al dan niet tot stand komen van een arbeidstijdverkorting, van ruim 4 pct. tot bijna 5 pct. per jaar.

De belastingmiddelen van het Rijk voor 1965 bedragen volgens de vermoedelijke uitkomsten rond 13,2 miljard. Rekening houdend met een middelenderving in 1966 als gevolg van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting per medio 1965 kan voor de berekening van de trendmatig beschikbaar komende ruimte worden uitgegaan van een bedrag aan belastingmiddelen van rond 12,8 miljard. Bij een trendmatige groei van het reële nationale inkomen van $4\frac{1}{2}$ pct. – een percentage, dat het midden houdt tussen de juist genoemde – nemen op basis van een progressiefactor van $1\frac{1}{3}$ de belastingmiddelen in 1966 en 1967 toe met gemiddeld 800 miljoen. De groei van de niet-belastingmiddelen van het Rijk (die ongeveer 1400 miljoen ¹⁾ belopen) kan, rekening houdend met de stijging van aflossingen en rente op de woningwetvoorschotten, worden gesteld op gemiddeld 100 miljoen. De reële ruimte voor uitgavenverhoging en belastingmaatregelen voor 1966 en 1967 bedraagt dan gemiddeld rond 900 miljoen per jaar.

Naar de mening van de ondergetekende dienen enkele uitgaven die voorheen als niet-relevant werden aangemerkt, met name de woningwetvoorschotten, voortaan bij de toetsing van de stijging van de uitgaven aan de structurele ruimte te worden betrokken. De woningwetvoorschotten bleven buiten de uitgavennorm omdat een van jaar op jaar wisselend deel van de woningbouw op deze wijze werd gefinancierd; zij waren namelijk pas in 1958 in de rijksbegroting opgenomen. Bovendien was het destijds de bedoeling om het aandeel van de woningwetbouw te verminderen. Vermeden moest worden dat de schijnbare ruimte die door deze vermindering ontstond zou worden aangewend voor andere rijksuitgaven. Nu de totale woning-

¹⁾ Exclusief 346 miljoen wegens verkoop Breedband.

bouw zo sterk stijgt zou het tot onjuiste conclusies leiden indien de woningwetvoorschotten ook voortaan buiten de uitgavennorm zouden worden gehouden. Alleen de zuiver financiële transacties (aflossingen ¹⁾), transacties met het Internationale Monetaire Fonds e.d.) zullen als niet-relevant moeten worden aangemerkt. Voorts zullen algemene salarismaatregelen als voorheen buiten de ruimte worden gefinancierd ²⁾).

Door bij de begroting van de trendmatig beschikbaar komende ruimte globaal rekening te houden met een zekere groei van de niet-belastingmiddelen worden ingewikkelde berekeningen als bij toepassing van de netto-methode vermeden. Dit betekent echter geenszins, dat bij de beoordeling van de afzonderlijke begrotingsvoorstellen, zoals voor de Octrooiraad en de P.T.T. niet langer rekening zou worden gehouden met de daartegenoverstaande ontvangsten van zulke diensten en bedrijven.

¹⁾ De aflossingen van de belastingspaarbrieven (zie § 4.4) zullen in de toekomst ten laste van de structurele ruimte moeten worden gebracht, omdat de aflossingen, naar verwacht mag worden, dan tot bestedingen zullen leiden.

²⁾ De berekening van de begrotingsruimte is gebaseerd op de trendmatige groei van het reële nationale inkomen. Hierin is begrepen een stijging van lonen en salarissen overeenkomstig de toeneming van de produktiviteit. Bij de overheid - en op langere termijn gezien ook in de particuliere sector - stijgen de salarissen alleen al door periodieke verhogingen, verschuivingen naar zwaardere functies en incidentele herzieningen weinig minder dan de produktiviteit. Met deze stijgingen is rekening gehouden in de ramingen van de afzonderlijke personeelsartikelen; zij komen op deze wijze ten laste van het structurele begrotingsaccres. Onder deze omstandigheden is het juist de algemene salarismaatregelen, aangezien deze uitgaan boven de toeneming van de produktiviteit, niet ten laste van de begrotingsruimte te brengen. Ook voorheen zijn de desbetreffende uitgaven niet ten laste van de ruimte gefinancierd. Tegenover de hogere uitgaven, die de algemene salarismaatregelen voor het Rijk meebrengen, zullen hogere belastingontvangsten staan, die voortvloeien uit de door de loonstijgingen veroorzaakte nominale stijging van het nationale inkomen.

Hoofdstuk 3. De ontwikkeling van de begroting 1965

§ 3.1 Oorzaken van verschillen tussen begroting en rekening

De vermoedelijke uitkomsten 1965 zullen, zoals de nota aan de Staten-Generaal van 1 juni jl. over het herziene begrotingsbeeld voor dat jaar (zitting 1964-1965 - 8102) deed verwachten, belangrijk afwijken van de oorspronkelijke ramingen.

1965	Ontwerp- begroting	Vermoedelijke uitkomsten	Overschrijding
Uitgaven	15 006	16 439	1 433
Ontvangsten	14 090	14 951	861

Deze ontwikkeling staat niet op zich zelf. Ieder jaar treden tussen begroting en rekening grote verschillen op.

Tabel 3-1 - *Verschillen tussen ontwerp-begroting en rekening*

Jaar	Uitgaven			Ontvangsten			Saldi	
	Ontwerp- begroting ¹⁾	Rekening ²⁾	Overschrijding in %	Ontwerp- begroting ¹⁾	Rekening ²⁾	Overschrijding in %	Ontwerp- begroting ¹⁾	Rekening ²⁾
1960	9 261	9 420	2	8 310	9 400	13	— 951	— 20
1961	9 935	11 178	13	9 396	10 038	7	— 539	— 1 140
1962	11 160	11 484	3	10 885	10 201	— 6	— 275	— 1 283
1963	11 672	12 342	6	10 733	11 315	5	— 939	— 1 027
1964	13 077	14 575	11	11 449	13 180	15	— 1 628	— 1 395
1965	15 006	16 439	10	14 090	14 951	6	— 916	— 1 488

¹⁾ Inclusief de aanvullende posten zoals vermeld in de miljoenennota's.

²⁾ Voor 1964 vermoedelijk beloop; voor 1965 vermoedelijke uitkomsten.

De verschillen worden ten dele veroorzaakt door posten, die wel juridische betekenis hebben, maar geen invloed hebben op produktie of bestedingen. Voorbeelden zijn de verschuiving van gemeentelijke uitgaven voor het lager onderwijs naar rijksuitgaven (gevolg van de invoering van de Financiële-Verhoudingswet 1960), de uitgaven voor deelneming in en trekkingen door het Internationale Monetaire Fonds en de uitgaven voor revaluatieverliezen en voor extraschuldaflossing. In tabel 3-2 zijn deze verschillen aangegeven. Daarnaast blijkt uit die tabel, dat ook bij sommige andere uitgavengroepen regelmatig grote verschillen optreden, met name bij onderwijs, defensie, woningwetvoorschotten (in de jaren 1960 t/m 1963 verlagingen) en bij het saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds. Relatief zijn deze verschillen minder uitzonderlijk, aangezien onderwijs, defensie en woningwetvoorschotten te zamen ongeveer de helft van de totale rijksuitgaven uitmaken en het saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds het verschil is van de eveneens omvangrijke uitgaven en ontvangsten van het fonds. Ook bij sommige andere, in de tabel niet vermelde uitgavengroepen treden min of meer regelmatig relatief belangrijke overschrijdingen op.

Tabel 3-2 – Specificatie van de belangrijkste verschillen tussen ontwerp-begroting ¹⁾ en rekening

	1960	1961	1962	1963	1964 ²⁾	1965 ²⁾
Uitgaven.	+ 159	+ 1 243	+ 324	+ 670	+ 1 498	+ 1 433
waarvan:						
a. Salarismaatregelen	+ 131	+ 59	+ 126	+ 205	+ 650	+ 496
b. Gevolgen Financiële Verhoudingswet 1960	+ 290	+ 253				
c. Sanering Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds	— 218					
d. Onderwijs (excl. salarismaatregelen).	— 26	+ 125	+ 8	+ 42	+ 168	+ 225
e. Deelneming in c.q. leningen aan het Internationale Monetaire Fonds.	+ 67	+ 189	+ 108		+ 218	
f. Revaluatieverliezen		+ 293				
g. Extra schuldaflossing	+ 19	+ 218	+ 108	+ 254		+ 6
h. Defensie (excl. salarismaatregelen)	+ 26	+ 210	+ 123	+ 6	+ 134	+ 16
i. Woningwetvoorschotten	— 137	— 123	— 67	— 16	+ 168	+ 250
j. Bijdrage aan het Landbouw-Egalisatiefonds	+ 104	+ 98	— 21	+ 198	+ 82	+ 61
Middelen.	+ 1 090	+ 642	— 684	+ 582	+ 1 731	+ 861
waarvan:						
a. Belastingmiddelen	+ 813	+ 567	— 600	+ 190	+ 1 600	+ 451
b. Rente van woningwetvoorschotten	— 26	— 35	— 18	+ 68	+ 32	+ 20
c. Duitse schade-uitkeringen				+ 90		
d. Liquidatie Staatsgasbedrijf.				+ 144		
e. Verkoop Breedband (incl. aflossingen van het ver- strekke krediet).						+ 346
Saldo wijzigingen	+ 931	— 601	— 1 008	— 88	+ 233	— 572

¹⁾ Inclusief de aanvullende posten zoals vermeld in de miljoenennota's.

²⁾ Ontwerp-begroting vergeleken met vermoedelijk beloop 1964, onderscheidenlijk vermoedelijke uitkomsten 1965.

Bij een groot aantal posten treden overschrijdingen op door nieuwe salarismaatregelen. Het is gebruik hiervoor in de begroting van Binnenlandse Zaken een stel-post op te nemen. Vooral in de laatste jaren is de raming van die post ontoereikend gebleken. Van de totale uitgavenoverschrijding in 1964 (1498 miljoen) komt 650 miljoen voor rekening van de loonexplosie van begin 1964.

Aan de ontvangstenzijde hangt de ontwikkeling van de belastingopbrengsten samen met de loon- en prijsontwikkeling, hetgeen vooral in 1964 tot uitdrukking komt (opbrengst 1600 miljoen boven de raming).

De vele en belangrijke wijzigingen zowel aan uitgaven- als aan ontvangstenzijde bemoeilijken de goede functionering van het begrotingsbeleid in ernstige mate. Het budgetrecht van de Staten-Generaal komt niet ten volle tot zijn recht, wanneer met het doen van extra-uitgaven wordt vooruitgelopen op de goedkeuring van de aanvullende begroting. De oorspronkelijke begroting verliest aan betekenis; de onderlinge afweging van de verschillende uitgaven en de confrontatie van uitgaven- en belastingbeleid, die bij de voorbereiding plaatsvinden, worden snel door nieuwe feiten achterhaald. De invloed van aanvullende uitgaven op de conjunctuur is soms groot. Deze wordt niet opgeheven door het feit, dat wellicht tegelijkertijd ook de belastingraming wordt overschreden. Deze laatste overschrijding kan een aanwijzing zijn, dat de conjuncturele situatie meer gespannen wordt en minder ruimte laat voor nieuwe bestedingsimpulsen.

Naar oorzaak kunnen de verschillen tussen begroting en rekening als volgt worden gegroepeerd:

1. *Het onderschatten van de conjuncturele invloed op de begroting*

Hieronder vallen de meeste verhogingen als gevolg van salarismaatregelen. Het huidige beleid ten aanzien van de salarissen van de rijksambtenaren volgt op korte termijn de loonwijzigingen bij het bedrijfsleven, waardoor telkens begrotingswijzigingen noodzakelijk zijn. Ook tal van andere uitgaven (b.v. pensioenen) zijn formeel of informeel gebonden aan de index van lonen en salarissen. De belastingramingen zijn in de laatste jaren eveneens belangrijk bijgesteld op grond van een sterkere groei van het nationale inkomen en van de bestedingen dan bij de oorspronkelijke ramingen was aangenomen.

2. *Tegenvallende prijzen*

In het algemeen moeten prijsverhogingen worden opgevangen binnen de structurele ruimte, die voor uitgavenverhoging beschikbaar is. Niettemin hebben, vooral in 1964 en 1965, prijsstijgingen soms tot verhogingen geleid, die niet door verlagingen elders konden worden gecompenseerd. Zo is bij voorbeeld de grote overschrijding van het in 1965 voor woningwetvoorschotten geraamde bedrag ten dele een gevolg van de hogere bouwkosten per woning.

3. *Het foutief taxeren van het tempo van investeringen*

Dit heeft zich onder meer voorgedaan bij de investeringen van het wetenschappelijk onderwijs en bij de woningwetbouw.

4. *Overige ramingsverschillen bij de uitgaven*

Deze treden veelvuldig op, maar zijn in totaliteit, omdat zich hier ook meevallers voordoen, doorgaans niet van grote betekenis, tenzij de ramingen van de uitgaven over de hele begroting te krap zijn opgezet (de indruk bestaat, dat dit laatste zich in 1965 heeft voorgedaan).

5. *Invloeden van onvoorziene feiten in het buitenland*

Hiertoe kunnen onder meer worden gerekend de trekkingen van het Internationale Monetair Fonds, revaluatieverliezen, invloeden van bij voorbeeld de wereldmarktprijs en E.E.G.-afspraken op het saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds.

6. *Overboeking van kredieten van het vorige en naar het volgende dienstjaar (toepassing van artikel 24 Comptabiliteitswet)*

De netto-invloed hiervan is belangrijk: voor 1964 rond + 200 miljoen (Defensie 160 miljoen), voor 1965 rond + 50 miljoen. De totale overloop loopt de laatste jaren terug (o.a. bij Defensie, Waterstaat en oorlogsschade). Verschillende uitgavenposten voor ontwikkelingshulp zijn echter – mede op aandrang van de Staten-Generaal – aangewezen voor toepassing van artikel 24 Comptabiliteitswet.

7. *De omstandigheid dat bij de indiening van de begroting bepaalde voornemens niet concreet genoeg bekend zijn*

Ten aanzien van plannen, die naar inhoud of wat het tijdstip van uitvoering betreft nog onzeker zijn, wordt in de ontwerp-begroting of onder de aanvullende posten van de miljoenennota volstaan met de vermelding pro memorie. Sommige wijzigingen in de uitkomst van het Landbouw-Egalisatiefonds kunnen eveneens tot deze groep worden gerekend.

8. *Het opkomen en uitvoeren van nieuwe plannen na de indiening van de begroting*

Dit heeft zich in de laatste jaren onder meer voorgedaan bij de ontwikkelingshulp.

De commissie-Simons heeft in haar rapport over de herziening van de Comptabiliteitswet een apart hoofdstuk aan de wijzigingen van de begroting (blz. 139 e.v.) gewijd. Haar voorstellen ter beperking van de verhogingen bij aanvullende begroting zijn vermeld in de memorie van toelichting (blz. 15) op het ingediende ontwerp-Comptabiliteitswet (7760). De ondergetekende acht het van veel belang dat in het kader van de behandeling van dat wetsontwerp ook het vraagstuk van de begrotingswijzigingen wordt overwogen. Hij merkt in dit verband reeds thans op, dat vermeden moet worden dat door een te krappe opzet van de oorspronkelijke begroting de kiem voor latere overschrijdingen wordt gelegd. In de ontwerp-begroting 1966 is gestreefd naar reële ramingen. De mogelijkheid blijft echter bestaan, dat in de loop van het jaar voor bepaalde posten aanvullende bedragen nodig blijken.

Wil men, wanneer tussentijdse verhogingen van uitgaven noodzakelijk blijken, niettemin voorkomen dat het uitgaventotaal wordt overschreden, dan moet compensatie worden gevonden door elders in de begrotingen verlagingen mogelijk te maken. In dit verband rijst de vraag in hoeverre de rijksuitgaven op korte termijn flexibel zijn. Ook uit een oogpunt van conjunctuurbeleid en begrotingspolitiek in het algemeen is dit vraagstuk van veel betekenis.

Het antwoord hangt sterk af van de categorie uitgaven die in beschouwing wordt genomen. Sommige zijn op korte termijn onveranderbaar, omdat zij berusten op toezeggingen van de Staat als contractpartij, waartegenover de ontvanger een bepaalde prestatie levert of heeft geleverd. Zo zijn woningbouwpremies, die in 1966 tot betaling komen, in het algemeen vóór 1966 bindend toegezegd. Hetzelfde geldt voor de meeste andere subsidies in particuliere investeringen (bij voorbeeld in ruilverkavelingen).

Andere uitgaven daarentegen berusten niet op een contract, maar op een wet en kunnen dalen of verdwijnen bij wijziging van die wet.

Investerings van de Staat (of van door de Staat voor 100 pct. of bijna 100 pct. gesubsidieerde instellingen als die voor wetenschappelijk onderwijs) hebben een lange looptijd van voorbereiding en bouw. Is een investering eenmaal in gang gezet, dan kan zij zonder ernstige schade moeilijk worden afgeremd of onderbroken.

Variabel op (vrij) korte termijn zijn sommige inkomensoverdrachten (bij voorbeeld vroeger de consumentensubsidie op melk) en – steeds uiteraard afhankelijk van het nagestreefde beleid – de salarissen. Een stijging van investeringen vergt in het algemeen een zekere aanlooptijd. Wijziging van inkomensoverdrachten (bij voorbeeld producentensubsidies L.E.F. in 1957) en salarissen (zie 1964) kan snel gaan.

Incidentele uitgaven in binnen- of buitenland komen volledig voor de verantwoordelijkheid van de begrotingswetgever in dat jaar. Met andere posten is dat veelal in mindere mate het geval.

§ 3.2 *De vermoedelijke uitkomsten 1965*

Het optreden van het huidige kabinet heeft aanleiding gegeven de Staten-Generaal door middel van de nota van 1 juni 1965 (zitting 1964–1965 – 8102) in

te lichten over de ontwikkeling van de begroting 1965. In de nota is, naast de ramingen volgens de oorspronkelijk ingediende begroting, een herzien begrotingsbeeld gegeven per 1 april 1965 (vóór de kabinetsformatie) en per 1 mei 1965 (na de kabinetsformatie).

Inmiddels zijn op tal van onderdelen nadere gegevens beschikbaar gekomen zowel over uitgaven, die nog uit het beleid van vorige kabinetten voortvloeien, als over uitgaven, waartoe het huidige kabinet heeft besloten. De betekenis van deze wijzigingen voor de vermoedelijke uitkomsten 1965 wordt in de onderstaande tabel samengevat. In de paragrafen 3.3 en 3.4 worden de wijzigingen in de uitgaven en in de ontvangsten afzonderlijk toegelicht.

Tabel 3-3 – Ontwikkeling begroting 1965

	Oorspronkelijk ingediende begroting	Herziene raming volgens nota van 1-6-1965	Vermoedelijke uitkomsten	Verskil tussen oorspronkelijke begroting en vermoedelijke uitkomsten
Gewone Dienst				
Uitgaven	12 103	12 772	12 968	+ 865
Ontvangsten	13 652	14 181	14 178	+ 526
Saldo	+ 1 549	+ 1 409	+ 1 210	— 339
Buitengewone Dienst				
Uitgaven	2 903	3 230	3 471	+ 568
Ontvangsten	438	760	773	+ 335
Saldo	— 2 465	— 2 470	— 2 698	— 233
Gehele Dienst				
Uitgaven	15 006	16 002	16 439	+ 1 433
Ontvangsten	14 090	14 941	14 951	+ 861
Saldo	— 916	— 1 061	— 1 488	— 572

In deze tabel is geen rekening gehouden met trekkingen door het Internationale Monetaire Fonds en leningen op grond van de Algemene Leningsarrangementen. Midden augustus bedroeg het saldo van trekkingen en terugstortingen rond 345 miljoen. Zolang het dienstjaar 1965 open staat — dus tot eind 1966 — kunnen de terugstortingen in mindering worden gebracht op de trekkingen in 1965. Als gevolg hiervan kan thans nog niet worden aangegeven welk bedrag per saldo ten laste van 1965 zal komen. In § 5 van de nota van 1 juni jl. is een uiteenzetting gegeven van de budgettaire verwerking en de wijze van financiering van deze uitgaven.

§ 3.3 De wijzigingen in de uitgaven ten opzichte van de oorspronkelijk ingediende begroting 1965

De overschrijding van de geraamde uitgaven met rond 1430 miljoen kan in grote lijnen als volgt worden toegerekend. Daarbij wordt (ten dele arbitrair) onderscheiden tussen verhogingen, die voortvloeien uit het beleid van vorige kabinetten en die

- A. technisch, juridisch of op grond van met contracten vergelijkbare afspraken (b.v. over het salarisbeleid) onvermijdelijk zijn, of
- B. door abrupte ombuiging van het beleid hadden kunnen worden voorkomen; en tussen verhogingen, die
- C. voortvloeien uit beleidsmaatregelen van het huidige kabinet.

Tabel 3-4 – *Toerekening van de overschrijding van de geraamde uitgaven 1965*

	A	B	C	Totaal
1. Algemene salaris- en pensioenmaatregelen	400		100	500
2. Woningwetvoorschotten	200	50		250
3. Investerings wetenschappelijk onderwijs	75	50		125
4. Overige onderwijsuitgaven	120	25	10	155
5. Hulp aan ontwikkelingslanden	10		50	60
6. Landbouw-Egalisatiefonds	60			60
7. Besteding van met toepassing van artikel 24 Comptabiliteitswet overgebrachte begrotingsbedragen, per saldo	50	25	—15	60
8. Deelneming in de emissies Hoogovens	60			60
9. Rente en kosten nationale schuld	40			40
10. Aankopen Rijksgebouwendienst		20	30	50
	1 015	170	175	1 360
Overige wijzigingen per saldo				70
				1 430

Ad 1. De verhoging voor de algemene salaris- en pensioenmaatregelen is in de nota van 1 juni jl. op rond 380 miljoen geraamd. De nadere verhoging tot 500 miljoen betreft voor 100 miljoen de kosten voor het Rijk van de uitkering ineens van 2 pct. Het kabinet heeft aan het bedrijfsleven vergunning verleend tot het doen van deze uitkering, waaruit een overeenkomstige uitkering aan het rijkspersoneel voortvloeit.

Ad 2. In de nota van 1 juni jl. is er voorshands van uitgegaan, dat het voor woningwetvoorschotten benodigde bedrag ten minste 125 miljoen zou uitgaan boven de begrotingsraming. Een hernieuwde beoordeling van de verschillende factoren ¹⁾, die het benodigde bedrag bepalen, leidt ertoe de overschrijding thans op 250 miljoen te ramen. Een klein deel van deze overschrijding zou het huidige kabinet hebben kunnen tegenhouden.

Ad 3. Bij het in gang zetten van de investeringsprogramma's van de universiteiten en hogescholen is onvoldoende rekening gehouden met de op de rijksbegroting beschikbaar gestelde bedragen. Een onderzoek bracht aan het licht, dat het niet mogelijk zou zijn zonder ernstige stagnatie in de bouw te veroorzaken binnen de grens van de oorspronkelijke begroting te blijven. Slechts een kleine afremming kon worden bereikt. Reeds op grond van contractueel onvermijdelijke uitgaven moest in een overschrijding met 75 miljoen (boven de geraamde 200 miljoen) worden berust. Voorts bleek nog 50 miljoen nodig voor projecten, waar-

¹⁾ O.m. wijziging van het woningbouwprogramma voor 1964 en 1965 (groter aantal woningen en snellere bouw), verhoging van de stichtingskosten van woningwetwoningen wegens prijsstijgingen, verbetering van de kwaliteit en inhaal van de achterstand in de opvraging van toegezegde voorschotten.

van de voortgang had kunnen worden gestopt, doch die nodig zijn om de snelle groei van het wetenschappelijk onderwijs te kunnen opvangen.

In de nota van 1 juni jl. was met deze verhoging van in totaal 125 miljoen reeds gerekend.

Ad 4. De overige verhogingen in de onderwijssector betreffen het lager onderwijs (rond 100 miljoen), het middelbaar- en nijverheidsonderwijs (25 miljoen) en de rijksstudietoelagen (25 miljoen). Ook deze verhogingen waren opgenomen in de nota van 1 juni jl.

Ad 5. Boven de extra-hulp aan ontwikkelingslanden, die in de nota van 1 juni jl. is vermeld, is thans o.m. rekening gehouden met het voornemen de overbruggingshulp aan Suriname (25 miljoen) te geven in de vorm van een renteloze lening door de Staat. Tegenover deze verhogingen staat, dat de voor het Fonds voor West-Irian bestemde 36 miljoen naar verwachting in 1965 grotendeels onbesteed zullen blijven. Met de overloop van dit bedrag naar 1966 is rekening gehouden in post 7.

Ad 6. De destijds opgenomen verhoging van het nadelige saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds met 50 miljoen moet op grond van nadere ramingen op 60 miljoen worden gesteld. De door het vorige kabinet genomen beslissing over de melkprijs leidt tot hogere kosten tot een bedrag van 40 miljoen.

Ad 7. In de nota van 1 juni jl. was, zoals aldaar op blz. 4 onderaan is vermeld, geen rekening gehouden met de gevolgen van de toepassing van artikel 24 Comptabiliteitswet. De overboekingen, in het bijzonder die van 1965 naar 1966, stonden destijds onvoldoende vast. Hoewel op dit punt ook nu nog onzekerheid bestaat, is niettemin getracht tot een eerste benadering van de invloed van deze procedure te komen. De verwachting bestaat, dat in 1965 in belangrijke mate uit overloop van begrotingsbedragen zal worden geput (w.o. 45 miljoen voor uitkeringen aan nazi-slachtoffers).

Ad 8. In het kader van de verkoop van de aandelen Breedband aan Hoogovens is een uitbreiding van de staatsdeelneming in de Hoogovens tot stand gekomen. Met de hiervoor benodigde 59 miljoen was rekening gehouden in de nota van 1 juni jl.

Ad 9. Voor rente en kosten van gevestigde schuld zal 16 miljoen meer nodig zijn dan was geraamd (de nota van 1 juni jl. vermeldt een verhoging met 12 miljoen). Voorts vergt een verhoging van de rente over de tegoeden op de voorinschrijfrekening 26 miljoen.

Ad 10. De thans opgenomen verhoging voor de Rijksgebouwendienst geldt vooral de aankoop van terreinen o.a. in Den Haag en in Leidschendam en van panden voor de Rijksgeneeskundige Dienst en het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk.

In de volgende tabel wordt een nadere specificatie gegeven van de wijzigingen in de uitgaven.

Tabel 3-5 – De wijzigingen in de uitgaven ten opzichte van de oorspronkelijk ingediende begroting 1965

	Verhogingen en verlagingen (—) t.o.v. oorspron- kelijk ingediende begroting
1. Algemene salaris- en pensioenmaatregelen	496
a. Verhoging van personeelsuitgaven, bepaalde subsidie-artikelen, bijdragen in sociale fondsen, pensioenen, uitkeringen sociale voor- zieningen e.d. als gevolg van de compensatie voor de huurverhoging per 1-7-1964, de nacalculatie van de trend 1964, de verhoging van de A.O.W./A.W.W.-premie per 1-1-1965 en de voorlopige salaris- verhoging ad 3 % per 1-1-1965.	224
b. Verlaging van bepaalde uitkerings- en pensioenregelingen als ge- volg van de verhoging van de A.O.W./A.W.W.-uitkeringen per 1-1-1965	— 14
c. Kosten wegens aanvullende nacalculatie van de trend 1964 met 0,3 %, doorwerking van de compensatie voor de huurverhogingen in de vakantie-uitkering en wijziging van de standplaatsaftrek . . .	30
d. Kosten van een eventuele nacalculatie van de trend 1965	100
e. Kosten van een uitkering ineens	100
f. Verhoging van de uitkeringen aan de gemeenten voor de kosten van de gemeentepolitie i.v.m. de salariswijzigingen in 1963 en 1964. . .	56
2. Woningwetvoorschotten	250
3. Investerings wetenschappelijk onderwijs	125
4. Overige onderwijsuitgaven	155
a. Uitkering aan het Gemeentefonds wegens niet-personele uitgaven (reeds verrichte en nog te verwachten nabetalings over 1960 t/m 1964 als gevolg van hogere normbedragen en een groter aantal leer- lingen en klaslokalen dan aanvankelijk was geraamd).	52
b. Subsidies t.b.v. het kleuteronderwijs en kosten van het lager onder- wijs (herziene ramingen, grotere aantallen leidsters en onderwijzers)	45
c. Verlaging van de leerlingenschaal lager onderwijs per 1-9-1965 i.p.v. per 1-1-1966	7
d. Uitgaven voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs (groter aantal leerlingen dan werd geraamd)	14
e. subsidies t.b.v. het nijverheidsonderwijs.	12
f. Rijksstudietoelagen	25
5. Hulp aan ontwikkelingslanden (exclusief wijzigingen door toepassing van artikel 24 Comptabiliteitswet)	59
a. Technische hulpprogramma's: nota van wijzigingen	11
voorstel huidig kabinet	6
onbesteed gebleven	— 4
b. Rentesubsidies	15
c. Internationale samenwerking wetenschappelijk onderwijs	1
d. Hulp aan de West: tienjarenplan	11
overbruggingslening Suriname.	25
overbruggingshulp Suriname (aanvankelijk aanvullende posten) . .	— 6
6. Landbouw-Egalisatiefonds	60
a. De hogere kosten van het melkprijsbeleid voortvloeiende uit de richtprijsverhoging van 31 tot 32 cent per kg en het achterblijven van de oorspronkelijke raming van de opbrengst van de heffingen op de uitvoer van zuivelprodukten naar lid-staten van de E.E.G. Bovendien is rekening gehouden met de laatstbekende gegevens over produktie- en afzetpatroon en exportprijsspeil	41
b. nadere raming van de netto bijdrage aan het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de landbouw	16
c. herziene raming van het saldo van de heffingen	3

Tabel 3-5 — (vervolg)

	Verhogingen en verlagingen (—) t.o.v. oorspron- kelijk ingediende begroting
7. Besteding van met toepassing van artikel 24 Comptabiliteitswet over- gebrachte begrotingsbedragen per saldo	60
a. Uitkeringen aan nazi-slachtoffers	45
b. Wetenschappelijk speurwerk (ontwikkeling van technische pro- cédés, onderzoekprogramma van Euratom en andere ontwikke- lingsactiviteiten op kernenergetisch gebied, bijdragen aan E.L.D.O. en het Reactor Centrum Nederland)	28
c. Bevordering regionale industrialisatie.	12
d. Maatregelen ter bestrijding van dierziekten	8
e. Subsidie bouw militaire tehuizen.	5
f. Ontwikkelingshulp: tienjarenplan voor Suriname	— 8
Fonds van de Verenigde Naties voor West-Irian	— 36
technische hulpprogramma's	— 19
g. Overige (o.a. civiele verdediging, premie kerkenbouw en Rijks- gebouwendienst).	25
8. Deelneming in de emissies Hoogovens.	59
9. Rente en kosten van nationale schuld	44
a. Gevestigde schuld (rente en provisie).	16
b. Vlottende schuld (renteverhoging voorinschrijfrekening en deposito van de P.T.T.)	28
10. Rijksgebouwendienst: aankoop terreinen in Den Haag en Leidschen- dam en aankoop panden voor de Rijksgeneeskundige Dienst en het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk . . .	49
Overige wijzigingen, per saldo	76
Totale verhoging, per saldo	1 433

§ 3.4 De ontwikkeling van de ontvangsten 1965

3.4.1 De belastingontvangsten

De oorspronkelijke raming van de ten bate van de rijksbegroting blijvende be-
lastingontvangsten voor 1965 beliep 12 779 miljoen. In de nota van 1 juni 1965
aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal over het herzien begrotingsbeeld 1965
is een hogere raming opgenomen, nl. 13 259 miljoen. De oorzaken, die tot ver-
hoging hadden geleid, zijn in de nota uiteengezet en aldaar als volgt samengevat:

- een verhoging van de opbrengst over 1964, die uitgangspunt was voor de
raming 1965 (ruim 300 miljoen meer);
- een andere ontwikkeling in 1965 dan waarvan in de miljoenennota was uit-
gegaan (rond 525 miljoen meer);
- de invoering van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting op 1 juli
1965 (rond 250 miljoen minder).

De hieruit resulterende verhoging van 575 miljoen betekende voor het Rijk
(dus na aftrek van de aandelen van het Gemeentefonds en het Provinciefonds)
een toeneming van 480 miljoen.

Inmiddels is er aanleiding de ramingen van de afzonderlijke belastingen nog enigermate te herzien. Onder meer is op grond van recente gegevens gebleken, dat de oorspronkelijke raming van de opbrengst van de tabaksaccijns te veel was verlaagd. Ook voor de omzetbelasting en de vennootschapsbelasting lijkt een opwaartse correctie verantwoord. Daartegenover moet de raming van de inkomstenbelasting worden verlaagd. Bovendien was in de raming, verwerkt in de nota van 1 juni jl., nog geen rekening gehouden met de gevolgen van een verlenging van de afdrachttermijn van de loonbelasting. Doordat sedert 1 juli jl. voor deze termijn de bepalingen van de nieuwe Algemene Wet inzake Rijksbelastingen gelden, is deze termijn met ingang van die datum verlengd van tien dagen tot een maand. De ontvangsten van deze belasting zullen hierdoor in 1965 naar verwachting tot een bedrag van ongeveer 160 miljoen nadelig worden beïnvloed.

Per saldo is de raming van de aan het Rijk toekomende belastingontvangsten met 29 miljoen verlaagd. In § 7.2 (tabel 7-2) is een gedetailleerd overzicht opgenomen van de oorspronkelijke en herziene belastingramingen voor 1965.

3.4.2 *De niet-belastingontvangsten*

De oorspronkelijke raming van de niet-belastingontvangsten voor 1965 bedroeg 1311 miljoen. In de nota van 1 juni jl. is de raming 371 miljoen hoger gesteld. Hier- van betrof 285 miljoen het in contanten ontvangen deel van de voor de aandelen Breedband overeengekomen verkoopprijs van 435 miljoen. Voor vervroegde aflossing op het aan de koper – de Hoogovens – verleende krediet was 27 miljoen opgenomen. De rente van woningwetvoorschotten werd 20 miljoen hoger geraamd.

In de vermoedelijke uitkomsten 1965 wordt met een verdere verhoging van de niet-belastingmiddelen met 39 miljoen gerekend. Hieraan ligt in hoofdzaak de vervroegde aflossing van de tweede termijn (27 miljoen) van het aan de Hoogovens verleende krediet ten grondslag.

De invloed van de Breedband-Hoogovens transactie op de vermoedelijke uitkomsten 1965 wordt hieronder weergegeven. De ontvangst uit deze transactie ligt evenals leningen in de kapitaalsfeer.

Tabel 3-6 – *Invloed Breedband-Hoogovenstransactie op vermoedelijke uitkomsten 1965*

Ontvangsten

Opbrengst verkoop aandelen Breedband (van de totale verkoopprijs ad 435,3 miljoen is 285,3 miljoen in contanten ontvangen)	+ 285
Afkoop door Hoogovens van de in het bezit van de Staat zijnde winstbewijzen Breedband (contante waarde)	+ 5
Rente op door de Staat verleend krediet aan de Hoogovens i.v.m. de verkoop van aandelen Breedband	+ 6
Vervroegde aflossing op het aan de Hoogovens verleende krediet	+ 55
Uitkering van Breedband wegens dividend op het aandelenkapitaal (in 1965 wordt slechts het slotdividend over 1964 ad 13 miljoen ontvangen; i.v.m. de overdracht van deze aandelen komt het geraamde interimdividend over 1965 te vervallen)	— 5
Totaal ontvangsten	+ 346

Uitgaven

Deelneming in de emissies Hoogovens	+ 59
---	------

Hoofdstuk 4. De begroting 1966

§ 4.1 Samenvattend overzicht

Een samenvatting van de begrotingscijfers ¹⁾ 1966, gesplitst naar Gewone Dienst en Buitengewone Dienst, is weergegeven in het onderstaande overzicht.

Tabel 4-1 – Begrotingsbeeld 1966

	Ontwerp-begroting 1966
Gewone Dienst	
Uitgaven	14 005
Ontvangsten	15 938
Saldo	+ 1 933
Buitengewone Dienst	
Uitgaven	3 895
Ontvangsten	538
Saldo	— 3 357
Gehele Dienst	
Uitgaven	17 900
Ontvangsten	16 476
Saldo ontwerp-begroting	— 1 424
In de vorenstaande cijfers is, in afwachting van nog te treffen wettelijke maatregelen, geen rekening gehouden met de volgende posten:	
a. verhoging van de deelneming in het Internationale Monetair Fonds	97
b. vervanging van de normvergoeding voor de personele kosten van het gemeentelijk v.h.m.o. door een vergoeding van de werkelijke kosten	5
c. verhoging met ingang van 1-1-1964 van het subsidiepercentage voor het bijzonder wetenschappelijk onderwijs van 95 tot 98½	13
d. verlaging van de bijdragen in de exploitatie van woningwetwoningen als gevolg van de voorgenomen huurverhoging per 1-1-1966 (wetsontwerp nr. 8125)	— 17
e. financiering van andere dan rijkswegen (wetsontwerp nr. 6294)	152 ²⁾
	250

¹⁾ De in de nota en de bijlagen vermelde cijfers betreffen de algemene rijksbegroting, d.w.z. de wetsontwerpen tot vaststelling van de hoofdstukken van de begroting van uitgaven (elk meestal een departement van algemeen bestuur betreffend) en het ontwerp van de algemene middelenwet. Met betrekking tot de fondsen en de staatsbedrijven, waarvoor afzonderlijke begrotingen worden opgesteld, bevat de rijksbegroting alleen de posten, die de uitkomsten van en de verrekeningen met het afzonderlijke beheer tot uitdrukking brengen (zoals verliezen, winsten, rentebetalingen, kapitaalverstrekkingen en aflossingen op verstrekt kapitaal). Overigens zijn de uitgaven en de ontvangsten van de fondsen en de staatsbedrijven niet in de cijferopstellingen begrepen. In bijlage 9 wordt een overzicht gegeven van de begrotingen van de fondsen en de staatsbedrijven voor 1966.

²⁾ Aangenomen is dat de wet in 1966 tot stand zal komen. Het bedrag van 152 miljoen betreft voor 109 miljoen de jaren vóór 1966 (1963 t/m 1965).

Tabel 4-1 (vervolg)

		Ontwerp-begroting 1966
	transport .	250 — 1 424
f.	invoering van nieuwe pensioenwetten voor het overheidspersoneel (wetsontwerp nr. 7980)	p.m.
g.	definitieve regeling ziektekostenverzekering voor ambtenaren	p.m.
h.	voorlopige voorziening verruiming gemeentelijk belastinggebied (wetsontwerp nr. 7193)	p.m.
i.	ontvangsten wet Continentaal Plat (wetsontwerp nr. 7670)	p.m.
Toeneming van het tekort per saldo		— 250
Saldo, rekening houdende met de aanvullende posten.		— 1 674
Voorgenomen wijziging van belastingen als vermeld in tabel 4-7 . . .		+ 164
Opbrengst belastingspaarbrieven.		+ 425
Saldo, rekening houdende met het dekkingsplan		— 1 085

§ 4.2 De verdeling van de trendmatig beschikbaar komende ruimte over uitgavenverhoging en belastingmaatregelen

Zoals in § 2.1 is toegelicht komt op grond van de trendmatige groei van het nationale inkomen een zekere ruimte beschikbaar voor uitgavenverhoging en belastingverlaging tezamen. De verdeling van deze ruimte over uitgavenverhoging en belastingmaatregelen is een politieke keuze. Voor deze keuze is inzicht in de aard en de groei van de uitgaven nodig. Sommige uitgaven bevorderen de groei van de economie, andere hebben dezelfde invloed als bepaalde vormen van belastingverlaging en bevorderen de consumptie. De behoefte aan rijksdiensten als politie en belastingdienst neemt toe met de bevolkingsomvang; de ambtenarensalarissen stijgen met de welvaart. Eén en ander heeft een toeneming van de uitgaven voor vele diensten tot gevolg ongeveer overeenkomstig de groei van het nationale inkomen. Ook subsidies aan sociaal zwakke groepen stijgen dienovereenkomstig. Sommige uitgaven, zoals voor defensie, kunnen sterk worden beïnvloed door plotselinge gebeurtenissen.

De saldi van het Landbouw-Egalisatiefonds verschillen van jaar tot jaar aanzienlijk. De uitgavengroepen die zonder wijziging van het beleid minder sterk stijgen dan het nationale inkomen zijn kwantitatief van weinig betekenis.

Naast de vele uitgaven die ongeveer parallel met het nationale inkomen stijgen, zijn er enkele waarvoor thans een sterkere groei gewenst wordt of onvermijdelijk is. Het betreft hier vooral de uitgaven voor woningbouw, waterstaat, ontwikkelingshulp en onderwijs, terwijl binnenkort de ruimtelijke ordening, ook buiten het terrein van de waterstaat, belangrijke uitgavenstijgingen zal veroorzaken.

Het bovenstaande leidt tot de conclusie, dat bij voortzetting van het bestaande beleid in de eerstkomende jaren het totaal van de uitgaven de neiging heeft sterker toe te nemen dan het nationale inkomen.

Een trendmatige groei van het nationale inkomen met $4\frac{1}{2}$ pct. leidt als gevolg van de werking van de progressiefactor tot een stijging van de belastingmiddelen met 6 pct., welke hogere ontvangsten voorshands volledig voor de stijging van de uitgaven nodig zullen zijn.

§ 4.3 De dekkingsmaatregelen voor 1966

De herziene ramingen voor 1965 vertonen een aanzienlijke overschrijding van de uitgaven ten opzichte van de oorspronkelijk ingediende begroting voor dat jaar. Zoals uit § 2.3.1 volgt is het, wanneer 1965 als uitgangspunt wordt genomen bij het bepalen van de structurele ruimte voor uitgavenverhoging en belastingwijziging tezamen, noodzakelijk, dat het verschil tussen de uitgaven volgens de herziene ramingen 1965 en de oorspronkelijk ingediende begroting alsnog wordt gedekt door belastingverhoging of verhoging van de middelen door spaarbriefven, die in dit opzicht een zelfde effect hebben.

Hoewel het niet mogelijk is deze middelenverhoging nog ten gunste van de rijksbegroting 1965 te doen werken, blijft de verhoging niettemin noodzakelijk aangezien de hogere uitgaven van 1965 doorwerken in volgende jaren.

Bij de berekening van de omvang van deze verhoging wordt hierna onderscheiden tussen de ontwikkeling van de uitgaven in 1965 en de verdere toeneming in 1966.

Eerste schijf (ontwikkeling van de uitgaven in 1965)

In tabel 4-2 is berekend dat de relevante uitgaven 1965 volgens de vermoedelijke uitkomsten die van de ingediende begroting 1965 met 534 miljoen overschrijden. Hierbij is de in de miljoenennota 1965 gehanteerde methode gevolgd.

Tabel 4-2 – *Accres van de uitgaven volgens de vermoedelijke uitkomsten 1965 t.o.v. de ingediende begroting 1965 (methode miljoenennota 1965)*

	Oorspronkelijk ingediende begroting 1965 ¹⁾	Vermoedelijke uitkomsten 1965
Totaal van de uitgaven	15 006	16 439
Voor de vergelijking blijven buiten beschouwing:		
a. bruto aflossingen gevestigde staatsschuld	598	605
b. annuïteiten sanering A.B.P. en Spoorwegpensioenfondsen	195	195
c. woningwetvoorschotten	1 143	1 393
d. uitkeringen ingevolge het Nederlands-Duitse Financiële Verdrag	—	45
e. voorschotten aan de Stichting Beheer Landbouwgronden	34	34
f. deelneming in de emissies Hoogovens	—	59
g. aankoop schilderijen	—	5
h. algemene salaris- en pensioenmaatregelen	361	857
Bij de toepassing van de netto-methode gesaldeerde ontvangsten	904	930
Overige correctieposten	40	51
	3 275	4 174
	11 731	12 265
	→	11 731
Toeneming van de uitgaven		534

¹⁾ Inclusief de in tabel 2-1 van de miljoenennota 1965 genoemde aanvullende uitgaafposten.

Tweede schijf (toeneming van de uitgaven in 1966)

In aansluiting aan de vorenstaande berekening wordt in tabel 4-3 het uitgaventotaal van de ontwerp-begroting 1966 bij de toetsing aan de norm gesteld tegenover

de uitgaven volgens de vermoedelijke uitkomsten 1965. Zoals blijkt uit de tabel bedraagt de overschrijding van deze norm 441 miljoen.

Tabel 4-3 – *Accres van de uitgaven volgens de ontwerp-begroting 1966 t.o.v. de vermoedelijke uitkomsten 1965 en toetsing van dat accres aan de structurele norm*

	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp- begroting 1966 ¹⁾
Totaal van de uitgaven	16 439	18 150
Voor de toetsing blijven buiten beschouwing:		
a. bruto aflossingen gevestigde staatsschuld	605	565
b. uitkeringen ingevolge het Nederlands-Duitse Financiële Verdrag	45	—
c. deelneming in emissies Hoogovens	59	—
d. financiering van andere dan rijkswegen	—	109 ²⁾
e. verhoging deelneming in het Internationale Monetair Fonds	—	97
f. algemene salarismaatregelen	—	370
	709	1 141
	15 730	17 009
		15 730
Toeneming van de uitgaven		1 279
Voorts moet voor 1966 rekening worden gehouden met enige belastingmaatregelen, waartoe reeds is besloten of die waarschijnlijk voortvloeien uit de E.E.G. (zie tabel 4-4); middelenderving 72 miljoen, waarvan ten laste van de rijksbegroting 86% ³⁾		62
		1 341
Structurele norm voor uitgavenverhoging en belastingverlaging tezamen (zie § 2.3.2).		900
De begroting 1966 overschrijdt mitsdien de structurele norm met		441

¹⁾ Inclusief de in tabel 4-1 genoemde aanvullende uitgaafposten.

²⁾ Betreft uitkeringen over oude jaren, namelijk over 1963 t/m 1965 (zie § 4.1, noot 2); de bestedingen hebben vermoedelijk goeddeels in de genoemde jaren al plaatsgevonden.

³⁾ De volledige doorwerking in 1966 van de per 1 juli 1965 ingegane eerste fase van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting kan in dit verband buiten beschouwing worden gelaten, aangezien de „budgettaire ruimte” voor deze eerste fase door de vaststelling van de uitgavennorm voor 1964 en 1965 gereserveerd is gebleven.

In totaal bedraagt de noodzakelijke verhoging van de middelen in 1966 bij een strikte toepassing van de budgettaire normen:

tabel 4-2	534 miljoen
tabel 4-3	441 „
	975 miljoen

In de vorenstaande tabellen zijn onder meer de woningwetvoorschotten alleen bij de uitgaventoeneming 1965/1966 (tweede schijf) meegeteld.

De Regering stelt voor de nodige middelen te vinden door een per saldo verhoging van de belastingmiddelen op jaarbasis tot een bedrag van 466 miljoen (waarvan voor het Rijk 400 miljoen), alsmede door de invoering van een spaar-

brievenregeling, welke een middelendeckking van 425 miljoen oplevert. Voor 1966 geven de voorgestelde maatregelen, welke in § 4.4 nader worden uiteengezet, voor het Rijk een opbrengst van 164 miljoen uit belastingen en van 425 miljoen uit de spaarbrievenregeling of tezamen 589 miljoen. De ondergetekende is van oordeel dat hiermede, hoewel het eerder genoemde bedrag van 975 miljoen niet wordt bereikt, toch een aanvaardbaar resultaat wordt verkregen. Een ineens terugdrukken van de bestedingen tot het evenwichtspeil zou een te ruw ingrijpen betekenen.

§ 4.4 Het belastingbeleid

Zoals uit de vorige paragraaf blijkt dwingt de opzet van de begroting voor het komende jaar er toe een deel van de benodigde ruimte te scheppen door verhoging van de middelen.

De in tabel 4-3 bedoelde belastingmaatregelen, die voor het Rijk per saldo in een verlaging van 62 miljoen uitmonden, omvatten een aantal ingediende of spoedig in te dienen ontwerpen van wet tot wijziging van de belastingwetgeving. Deze wijzigingen zijn weergegeven in het volgende overzicht, met vermelding van de budgettaire gevolgen voor 1966.

Tabel 4-4 – Enige belastingmaatregelen, waartoe reeds is besloten of die waarschijnlijk voortvloeien uit de E.E.G.

Verlagingen	1966
<i>Invoerrechten c.s.</i> Wijzigingen van de douanetarieven in het kader van de E.E.G.; per saldo.	66
<i>Omzetbelasting.</i> Invoering van vrijstellingen voor papier en voor magere melkpoeder	11
<i>Successierechten.</i> Wijziging van de Successiewet 1956, waarin de verruimingen zijn overgenomen die reeds voorgesteld zijn in het ontwerp-Successiewet 1964 (7882)	13
Dit ontwerp houdt tevens in een verruiming voor verervingen tussen echtgenoten behalve voor grote verkrijgingen (vrijstelling tot f 250 000)	7
<i>Zegelrechten.</i> Afschaffing van het kwitantiezegel.	10
<i>Motorrijtuigenbelasting.</i> Verzachting van de motorrijtuigenbelasting voor het grensoverschrijdend wegvervoer (gedeeltelijke teruggaaf van de z.g. diesilverhoging) .	5
	— 112
Verhogingen	
<i>Speculatiewinstbelasting.</i> Invoering van het belasten van speculatiewinsten	5
<i>Dividendbelasting.</i> Verhoging; wijziging van belastingverdragen	130
waartegenover hogere aftrek bij de inkomstenbelasting	100
	30
<i>Grondbelasting.</i> Vervallen van de vrijstelling voor nieuwbouw 1960–1965	5
	— 40
Per saldo middelenderving	72
Daarvan komt ten laste van het Rijk rond 86%	62

De gevolgen van deze verhogingen en verlagingen zijn, met uitzondering van die van de invoering van de speculatiewinstbelasting, in de ramingen van de ontwerp-begroting verwerkt.

Het plan tot dekking van de hogere uitgaven en de vorenbedoelde middelenderving is neergelegd in een aantal tegelijk met de ontwerp-begroting 1966 bij de Tweede Kamer ingediende of binnenkort in te dienen wetsontwerpen tot verhoging van enige indirecte belastingen, de vermogensbelasting en de vennootschapsbelasting en tot verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting.

Zoals in het algemene gedeelte van de memorie van toelichting bij het wetsontwerp inzake de verhoging van de omzetbelasting voor enige goederen is uiteengezet heeft

de Regering gemeend de maatregelen tot verhoging van de belastingen in hoofdzaak te moeten zoeken op het terrein van de indirecte belastingen. Uitgangspunt is daarbij niet dat het zwaartepunt van de belastingheffing bij de indirecte belastingen zou moeten worden gelegd. De keuze is echter bepaald door de bestaande toestand, die een gematigde drukverlegging naar de indirecte belastingen rechtvaardigt. Ook na de verlagingen die voortvloeden uit de onlangs tot stand gekomen wet tot verlaging van de inkomsten- en de loonbelasting zijn immers de directe belastingen in Nederland — mede in verhouding tot de indirecte belastingen — nog steeds hoog. Het gaat hier vooral om de inkomstenbelasting en de loonbelasting, die door hun progressieve werking voortdurend stijgen. Daarom wordt geen beperking overwogen van de zoeven bedoelde verlaging van de inkomsten- en de loonbelasting, waarvan de eerste helft op 1 juli van dit jaar is ingegaan en waarvan de tweede helft op 1 januari 1967 in werking zal treden. Een verdergaande verlaging van die belastingen komt hierna nog ter sprake. Een en ander neemt niet weg dat de Regering heeft gemeend een gedeelte van de benodigde middelen ook op het terrein van de directe belastingen te moeten zoeken en wel bij de vermogensbelasting en de vennootschapsbelasting. Gezien de relatieve plaats van deze belastingen, waarbij de progressiewerking geen rol speelt, in het totaal, lijkt enige verhoging verantwoord. Bij de keuze van de verhogingen heeft de Regering zich voorts laten leiden door de gedachte dat in de eerste plaats voor verhoging in aanmerking komen verbruiksbelastingen die drukken op minder noodzakelijke goederen. Wat deze verhogingen betreft houdt het dekkingsplan de in de volgende tabel vermelde maatregelen in.

Tabel 4-5 — Verhoging van de belasting op minder noodzakelijke goederen

Op 1966		jaarbasis	
		453	303
accijns op alcoholhoudende dranken:			
van f 1 193 naar f 1 400 per hl ad 100 % en omzetbelasting op deze dranken	80	90	
bieraccijns:			
van 8 % naar 18 %			
van gemiddeld f 0,19 naar gemiddeld f 0,22 per liter	10	13	
verhoging van de accijns van tabaksfabrikanten:			
(voor de uitwerking wordt verwezen naar het wetsontwerp)	100	200	
omzetbelasting op personenauto's:			
van 18 % naar 25 %	75	100	
omzetbelasting op televisietoestellen:			
van 18 % naar 25 %	10	13	
omzetbelasting op radiotoestellen:			
van 10 % naar 18 %	5	7	
omzetbelasting op sportvliegtuigen:			
van 5 % naar 25 %	1	1	
omzetbelasting op pleziervaartuigen:			
van 5 % naar 18 %	2	2	
omzetbelasting op kampeerwagens:			
van 5 % naar 18 %	4	5	
omzetbelasting op bromfietsen:			
van 5 % naar 18 %	13	18	
omzetbelasting op platenspelers, bandrecorders e.d.:			
van 5 % naar 18 %	3	4	

In de tweede plaats houdt het plan tot verhoging van de indirecte belastingen een verdubbeling in van de accijns op minerale oliën (andere dan benzine), alsmede een

verhoging van 1 cent per liter voor benzine. De olieaccijns is in het buitenland aanzienlijk hoger dan in Nederland. Het gaat hier om in grote hoeveelheden gebruikte goederen, waarbij een naar verhouding matige belastingheffing een grote opbrengst oplevert, terwijl de uitwerking daarvan in het economisch leven door de grote spreiding betrekkelijk gering is. Ondanks het feit, dat de accijns van benzine nog niet zo lang geleden is verhoogd, heeft de Regering gemeend dat, nu de indirecte belastingen in totaal aanmerkelijk moeten worden verzwaaard, een zij het geringe verhoging van de benzineaccijns van het pakket deel dient uit te maken.

Deze verhoging brengt naar schatting op:

Op jaarbasis	1966
128	113

In de derde plaats houdt het dekkingsplan een intrekking in van de vrijstellingen voor textiel en schoeisel in de omzetbelasting. Deze, in de jaren 1954 en 1955 ingevoerde vrijstellingen waren destijds gericht op welstandsverruiming en op compensatie van huurverhogingen, zulks ter voorkoming van loonstijgingen. Inmiddels is echter de welvaart aanzienlijk gestegen, zodat er aanleiding is, deze, in het kader van de omzetbelasting op zichzelf al niet geheel passende vrijstellingen, die in de andere E.E.G.-landen ook niet bestaan, in te trekken. Voor textiel wordt een bijzonder tarief van drie percent voorgesteld, hetgeen voor gereede textielgoederen uitkomt op een verhoging met zes percent. De opheffing van deze vrijstellingen leidt tot een verhoging van de belastingmiddelen van:

Op jaarbasis	1966
240	180

Voorts omvat het plan tot dekking van de hogere uitgaven een wetsvoorstel tot verhoging van het tarief van de vermogensbelasting van 5 ‰ tot 6 ‰. Zoals in de memorie van toelichting nader is uiteengezet is de Regering van oordeel dat er redenen zijn een klein deel van de voor dekking noodzakelijke middelen te vinden in een matige verhoging van deze belasting.

De verhoging van de vermogensbelasting leidt tot een budgettaire bate van:

Op jaarbasis	1966
40	40

Tenslotte omvat het dekkingsplan een verhoging van de vennootschapsbelasting met één punt, dus voor het normale tarief van 45 naar 46 punten. Tot deze verhoging heeft de Regering besloten in een zekere samenhang met andere voorstellen op het terrein van de vennootschapsbelasting, die nader zullen worden uiteengezet in de brief, waarover aan het slot van deze paragraaf wordt gesproken. Met deze verhoging is op jaarbasis een bedrag van 45 miljoen gemoeid. In de begroting voor 1966 kan zij nog niet doorwerken.

In de volgende tabel worden de in het totale plan begrepen verhogingen van de belastingmiddelen samengevat.

Tabel 4-6 - *Voorgestelde verhoging van de belastingmiddelen*

	Op jaarbasis	1966
Verhoging van de belasting op minder noodzakelijke goederen.	453	303
Verhoging accijns op minerale oliën en benzine	128	113
Opheffing vrijstelling omzetbelasting voor textielprodukten en schoeisel. . .	240	180
Verhoging van de vermogensbelasting en de vennootschapsbelasting	85	40
	906	636

Tegenover deze verhoging van de belastingmiddelen staat een verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting, die voor de jaren 1966 tot en met 1969 zal worden gegeven in de vorm van toekenning van belastingspaarbrieven. In het kort komt de regeling er op neer dat aan iedere belastingplichtige die over een jaar meer dan f 100 belasting schuldig is na afloop daarvan een belastingspaarbrief van f 100 wordt uitgereikt die na een periode van 5 jaar inclusief rente zal worden afgelost.

Om te bereiken dat zij geen aanleiding geven tot vergroting van de particuliere bestedingen zullen de belastingspaarbrieven vervreemdbaar noch beleenbaar zijn. Indien het volgens het geldende tarief over een jaar verschuldigde bedrag aan loon- of inkomstenbelasting lager is dan f 100 zal dit bedrag tot nihil worden teruggebracht. De totale verlaging belooft rond 450 miljoen waarvan 25 miljoen in contanten.

Deze verlaging is gebaseerd op de gedachte dat momenteel de stijging van de uitgaven bijzonder sterk is en dat in een wat verdere toekomst een wat rustiger ontwikkeling waarschijnlijk is. Dat betreft in het bijzonder een aantal tijdelijk verhoogde investeringsuitgaven, die nodig zijn voor de groei van de welvaart. Met name mag worden verwacht dat in de eerstkomende jaren de stijging van de woningbouw en van de woningwetvoorschotten tot stilstand komt. De aflossingen op deze voorschotten zullen daarentegen dan nog blijven stijgen. Ruimer gezien kan men stellen, dat op wat langere termijn de woningbouw een wat geringer beslag zal leggen op de netto besparingen in onze volkshuishouding. Voorts mag in een wat verdere toekomst een rijker vloeien van andere middelen (aardgas) worden tegemoet gezien. De verwachting is dan ook gerechtvaardigd, dat de uitbetaling van de spaarbrieven, die dan ten laste van de beschikbare ruimte zal moeten worden gebracht, zal vallen in een tijd, waarin redelijke mogelijkheden daartoe aanwezig zullen zijn.

Een belangrijk voordeel van de nieuwe regeling is, dat zij een verlagende werking uitoefent op de belastingdruk. Zonder deze verlaging van belasting zou de belastingdruk in 1966 stijgen tot 27,4 pct.; nu blijft zij beperkt tot 26,8 pct. Anderszins geeft de regeling geen aanleiding tot bestedingen in de consumptieve sfeer, waartoe een belastingverlaging zonder meer wel zou leiden. De invoering van de spaarbrievenregeling heeft op zichzelf een verhoging van de particuliere besparingen tot gevolg.

Een nadere motivering en toelichting wordt gegeven in de memorie van toelichting bij het wetsontwerp.

In totaal leiden de in deze paragraaf beschreven maatregelen (voor zover zij nog niet in de ramingen zijn verwerkt) tot de volgende opbrengst.

Tabel 4-7 – *Opbrengst van de voorgestelde belastingmaatregelen en van de spaarbrievenregeling*

	Op jaarbasis	1966
Belastingverhogende maatregelen	906	636
Invoering speculatiewinstbelasting (nog niet in belastingramingen verwerkt, zie § 7.2).	10	5
	916	641
Verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting	450	450
	466	191
Waarvan ten bate van het Rijk rond 86 %	400	164
De spaarbrievenregeling leidt tot een dekking van		425

De laatstgenoemde bedragen voor 1966 (164 en 425 miljoen) zijn opgenomen in het algemene overzicht van de begroting in § 4.1.

In een gezamenlijke brief van de staatssecretaris van Financiën en van de ondergetekende, die gelijktijdig met deze nota aan de Tweede Kamer wordt gezonden, worden nog enige plannen op het terrein van de belastingen ontvouwd, in het bijzonder met betrekking tot het aanhangige wetsontwerp voor een nieuwe vennootschapsbelasting. Daarin wordt onder meer medegedeeld, dat het voornemen bestaat te komen tot invoering van een, zij het geringe aftrek van een gedeelte van de vennootschapsbelasting op de inkomstenbelasting bij de aandeelhouder over ontvangen dividenden van Nederlandse naamloze vennootschappen. Naar verwachting zal dit onderdeel van het beleid het jaar 1966 niet in financiële zin beïnvloeden.

§ 4.5 De begroting en de conjunctuur

Uit de uiteenzettingen in hoofdstuk 2 en in de paragrafen 4.2 en 4.3 komt naar voren, dat het kabinet een begrotingsbeleid voorstaat, dat in de eerste plaats aanknoopt bij de ontwikkeling op wat langere termijn, waarbij m.a.w. structurele gezichtspunten voorop staan. Zo is de omvang van het dekkingsplan vooral van die hoek uit benaderd. Dit neemt niet weg, dat het noodzakelijk is ook de conjuncturele aspecten van de begroting 1966 te toetsen. Daarbij dient in het oog te worden gehouden, dat tendenties tot overspanning de ondergrond van de economische ontwikkeling blijven vormen en dat dus zo mogelijk een op evenwicht gericht begrotingsbeleid remmend op de conjunctuur zal moeten inwerken.

Van de uitgavenzijde kan deze remmende werking in 1966 niet komen. Het is onvermijdelijk gebleken, dat de uitgavenstijging, gemeten naar de structurele norm, niet alleen procentueel de stijging van het nationale inkomen overtreft, maar ook dat zij het bedrag, beschikbaar voor uitgavenverhoging en belastingverlaging tezamen, nog overschrijdt. Conjunctureel gunstige werkingen moesten dus geheel van de middelenzijde komen. Daarbij diende ook aan deze kant rekening te worden gehouden met een aantal stimulerende krachten, waarvan de verdere doorwerking van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting per 1 juli 1965 de belangrijkste is. Het zo nodige tegenwicht komt van het zogenaamde dekkingsplan en de progressiewerking.

Teneinde een globale indruk te geven van de betekenis van de hier genoemde krachten, ook in vergelijking met die in de twee voorafgaande jaren, zijn in tabel 4-8 allereerst de uitgavenstijgingen in de jaren 1964 t/m 1966 weergegeven. Hierbij zijn correcties aangebracht voor enkele omvangrijke bijzondere uitgaven, die bij een analyse als deze beter buiten beschouwing kunnen blijven. Onder de uitgaven voor 1965 en 1966 zijn mede begrepen die van het Rijkswegenfonds, voorzover zij de bijdrage van de rijksbegroting overtreffen.

Tabel 4-8 – *Stijging van de rijksuitgaven*

	Voorlopige rekening 1963	Vermoedelijk beloop 1964	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp- begroting 1966
Totaal van de uitgaven.	12 342	14 575	16 528	18 260
Correctieposten:				
a. Bruto aflossingen gevestigde staatsschuld.	763	566	605	565
b. Uitkeringen ingevolge het Nederlands-Duitse Financiële Verdrag.	18	66	45	—
c. Deelneming door het Rijk en de Staatsmijnen in de N.V. Nederlandse Gasunie en uitkering aan het Staatsgasbedrijf	90	—	—	—
d. Transacties met het Internationale Monetaire Fonds . .	—	218	—	97
e. Deelneming in emissie Hoogovens	—	—	59	—
	871	850	709	662
	11 471	13 725	15 819	17 598
		11 471	13 725	15 819
Toeneming.		2 254	2 094	1 779

In tabel 4-9 zijn de uitgavenstijgingen gesteld naast de gevolgen van de wijzigingen in de belastingwetgeving en van de hogere opbrengst aan belasting, die het gevolg is van de progressie ¹⁾. Om de relatieve betekenis van de bedragen tot uitdrukking te brengen zijn de bedragen tevens uitgedrukt in een percentage van de uitgaven van het voorafgaande jaar.

Tabel 4-9 – *Enige conjuncturele aspecten van de begroting*

	1964	1965	1966	1964	1965	1966
				in percenten van de uit- gaven van het vooraf- gaande jaar		
Uitgavenstijging	2255	2095	1780	19,6	15,4	11,3
Belastingverhogingen ¹⁾	320	— 390	200	2,8	— 2,8	1,3
Wijziging van het begrotingssaldo door beleidswijzigingen	1935	2485	1580	16,8	18,2	10,0
Meerdere opbrengst door progressie	325	350	380	2,8	2,5	2,4
Wijziging van het begrotingssaldo door beleidswijzigingen en progressie	1610	2135	1200	14,0	15,7	7,6
Stijging nationaal inkomen in pct.				16,8	11,1	11,4

¹⁾ In 1966 met inbegrip van de belastingspaarbrieven.

Het blijkt dat, wanneer men de waarschijnlijke realisatie in 1964 en 1965 stelt naast de ontwerp-begroting 1966, de uitgavenstijging in deze periode een teruggang te zien geeft. Daarbij moet in aanmerking worden genomen, dat in de bedragen voor deze drie jaren respectievelijk rond 1000 miljoen, rond 800 miljoen en 370 miljoen

¹⁾ In beide gevallen is gerekend met de bruto opbrengst, vóór aftrek van de aandelen van de fondsen. De vennootschapsbelasting is een jaar verschoven in verband met het niet samenvallen van boekjaar en begrotingsjaar. De invloed van wijzigingen in de investeringsfaciliteiten is losgemaakt van de uitwerking van jaar op jaar op de belastingopbrengsten en zo nauw mogelijk gebonden aan het tijdstip waarin de maatregelen zijn genomen.

is begrepen wegens algemene salarismaatregelen. Deze teruggang in 1966 zal zich vanzelfsprekend alleen realiseren, wanneer aanvullende begrotingen van aanzienlijke omvang achterwege blijven.

Wat de wijzigingen bij de belastingen betreft steekt het jaar 1966 gunstig af bij 1965. In 1965 staan tegenover het in werking treden van het eerste gedeelte van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting in 1965 slechts beperkte verhogingen; dit zijn de invoering van opcenten op de motorrijtuigenbelasting en de doorwerking van de verhogingen die in 1964 hadden plaatsgevonden. In 1966 slaat het gewicht door naar de afremmende werkingen. Door de invoering van de belastingspaarbrieven wordt de impulswerking van de nieuwe verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting namelijk nagenoeg weggenomen, zodat de remmende invloed van de belastingverhogingen, die in het dekkingsplan zijn begrepen, geheel behouden blijft.

De berekende werking van de progressie in 1966 blijft beperkt. De ramingen voor dat jaar monden uit in een progressiefactor van ruim 1,2. Dit betekent, dat de belastingopbrengst – afgezien van tariefswijzigingen e.d. – $\frac{1}{2}$ sneller stijgt dan het nationale inkomen; deze factor is, over langere tijd gemeten, gemiddeld $\frac{1}{3}$. Daarbij moet echter wel worden bedacht, dat het nationale inkomen tegen marktprijzen in 1966 een extra „statistische” stijging vertoont door de verhoging van de indirecte belastingen. De feitelijke werking van de progressie wordt daardoor wel wat onderschat.

Onderscheidt dus de ontwerp-begroting 1966 zich wat de impulswerking betreft gunstig van de (voorlopige) realisatie in 1964 en 1965 (in procenten van de uitgaven van het voorafgaande jaar uitgedrukt 7,6 tegen 14,0 en 15,7), daarnaast rijst de vraag, hoe de begroting voor 1966 op zichzelf moet worden beoordeeld. Hiervoor is van belang, dat bij een groei van het nationale inkomen, een progressiefactor en een begroting, die alle geheel in overeenstemming zouden zijn met de grondslagen van het normatieve begrotingsbeleid, de impuls $4\frac{1}{2}$ pct. zou belopen, dus gelijk zou zijn aan de stijging van het reële nationale inkomen. Indien deze laatste stijging door conjuncturele oorzaken groter zou zijn en dit niet in het uitgavenaccres zou doorwerken, dan zou door de grotere progressieopbrengst de impuls geringer zijn dan $4\frac{1}{2}$ pct. Hoewel inderdaad de toeneming van het nationale inkomen in 1966 de $4\frac{1}{2}$ pct. overschrijdt (deze is reëel $5\frac{1}{2}$ pct. en nominaal bijna $11\frac{1}{2}$ pct.), is de berekende impuls echter niet kleiner maar groter dan $4\frac{1}{2}$ pct., namelijk $7\frac{1}{2}$ pct. De salarisstijgingen – waarmede 2,3 pct. is gemoeid – en de doorwerking van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting zijn hiervan de belangrijkste oorzaken.

Onder deze omstandigheden kan niet worden gezegd, dat van de begroting 1966 een sterk remmende werking uitgaat. Toch mag zij – zoals zij zich nu voordoet – uit conjunctureel oogpunt aanvaardbaar worden genoemd. Men mag immers niet uit het oog verliezen, dat de salarisstijging vooral voortvloeit uit zuiver nominale ontwikkelingen buiten de sfeer van de rijksbegroting; ook binnen de structurele ruimte voor uitgavenverhoging en belastingverlaging is daarvoor geen plaats ingeruimd. Een vrij belangrijke invloed – $2\frac{1}{2}$ pct. – gaat daarenboven uit van de doorwerking van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting in 1965, een maatregel die in het kader van het door het vorige kabinet gevoerde beleid zijn beslag moest krijgen op het conjunctureel minst ongeschikte moment.

Hoofdstuk 5. De financiering in 1965 en 1966

Het tekort van de begroting voor 1966, met inbegrip van de aanvullende uitgaven en de baten die netto voortvloeiën uit de voorgestelde belastingmaatregelen en de invoering van belastingspaarbetreven is rond 400 miljoen kleiner dan de huidige raming voor 1965. Verwacht wordt, dat ook het te financieren kastekort voor het komende jaar aanmerkelijk geringer zal zijn dan dat voor het lopende jaar. Wat 1965 betreft – voor welk jaar het begrotingstekort thans op bijna 1500 miljoen wordt geraamd – zullen de kasuitgaven waarschijnlijk minder bij de begrotingsbedragen achterblijven dan de kasontvangsten, onder meer door relatief grote kasbetalingen in 1965 via het Landbouw-Egalisatiefonds. Daar staat tegenover, dat enkele correcties, die kunnen worden aangebracht om te komen tot het tekort dat monetair van belang is, het saldo verkleinen. Dat tekort kan daarom op circa 1500 miljoen worden gesteld. Daaraan dient nog te worden toegevoegd het vermoedelijke tekort op kasbasis van het Gemeentefonds van 200 miljoen. In de totale dekkingseisade ad 1700 miljoen is voor 850 miljoen voorzien door in de loop van het jaar beschikbaar komende reserveringen op de voorinschrijftrekningen en voor 300 miljoen door een inmiddels geplaatste 5½ pct.-staatslening. Bij de beoordeling van deze gegevens dient intussen de invloed van een verlenging van de afdrachttermijn van de loonbelasting in aanmerking te worden genomen; hierop wordt in het volgende nog teruggekomen.

Voor 1966 bedraagt het begrotingstekort ongeveer 1100 miljoen. Daarin is bijna 100 miljoen begrepen voor een verhoging van de deelneming in het Internationale Monetair Fonds. Dit bedrag kan voor een beoordeling van de financiering uit monetair oogpunt buiten beschouwing worden gelaten. Wat eventuele andere correcties betreft zullen de verschillen tussen begroting en kas aan de uitgaven- en aan de middelenzijde elkaar niet veel ontlopen. De voorgenomen verhoging van de vennootschapsbelasting, die de begroting voor 1966 nog niet beïnvloedt, zal bij aanvaarding reeds wel tot hogere kasontvangsten in 1966 leiden, doch het omgekeerde is het geval bij de vermogensbelasting. Voor het Gemeentefonds, dat op begrotingsbasis, de belastingverhogingen en te verwachten salarismaatregelen in aanmerking genomen, voor 1966 een tekort vertoont van ongeveer 50 miljoen, dient op kasbasis met een groter tekort te worden gerekend. Voor Rijk en Gemeentefonds samen zal rond 1100 miljoen moeten worden gefinancierd. Op de voorinschrijftrekningen zal ongeveer 900 miljoen aan reserveringen beschikbaar komen.

In 1965 en 1966 zal dus nog voor 550 en 200 miljoen op de open kapitaalmarkt dekking moeten worden gevonden. Het is om verschillende redenen nuttig, beide jaren in onderling verband te zien. In de eerste plaats wordt, zoals hierboven reeds is aangeduid, het tekort voor 1965 voor een deel veroorzaakt door de verlenging van de afdrachttermijn van de loonbelasting; deze levert in dat jaar voor éénmaal een verlies aan ontvangsten op van rond 160 miljoen. In de eerste maanden van 1966 daarentegen zal circa 175 miljoen extra worden ontvangen wanneer een voorgestelde verkorting van de afdrachttermijn van de omzetbelasting tot stand komt. Hier treedt dus, binnen een tijdvak van minder dan een jaar, een slechts tijdelijke vermindering van de liquiditeitspositie van het bedrijfsleven op, die op zich zelf niet noopt tot kapitaalmarktdisposities van het Rijk.

Een tweede factor is, dat de uitkering ineens aan de ambtenaren voor Rijk en gemeenten in 1965 voor het volle bedrag ten laste van 's Rijks kas komt, maar dat de belastingbaten (in het bijzonder loon- en omzetbelasting), die uit de uitkering aan werknemers voortvloeien, voor een deel pas in 1966 worden ontvangen.

De ondergetekende zou dan ook ten aanzien van de financiering geen scherpe scheiding tussen beide jaren willen maken, doch zich de taak willen stellen tot einde 1966 een bedrag van 750 miljoen op de open kapitaalmarkt te lenen.

Hoofdstuk 6. De uitgaven voor de verschillende onderwerpen van staatszorg voor 1965 en 1966

§ 6.1 Samenvatend overzicht

De begrotingsindeling in hoofdstukken, grotendeels overeenkomend met de taakverdeling van de departementen van algemeen bestuur, geeft geen zuiver inzicht in de kosten van de onderwerpen van staatszorg. Sommige overheidsstaten worden behartigd door meer dan één ministerie. Dit is bij voorbeeld het geval met de handhaving van de openbare orde (Justitie en Binnenlandse Zaken), het onderwijs (Onderwijs en Wetenschappen en Landbouw en Visserij). Voorts worden sommige taken van het ene ministerie naar het andere overgedragen. Een beeld van de door het Rijk in de loop der jaren aan de verschillende onderwerpen van staatszorg bestede bedragen is dan ook niet te verkrijgen uit een vergelijking van de uitgaven per begrotingshoofdstuk. Ten einde het inzicht te vergemakkelijken is een overzicht samengesteld, waarin de uitgaven zijn samengeteld volgens een functionele groepering. Deze is in Beneluxverband vastgesteld.

In bijlage 3B is het uitgavenverloop over een reeks van jaren weergegeven. Aan het einde van dit hoofdstuk is een overzicht opgenomen, waarin per functie de opbouw uit de verschillende begrotingshoofdstukken is aangegeven.

Tabel 6-1 - Overzicht van de uitgaven voor de verschillende onderwerpen van staatszorg

Gewone Dienst		Buitengewone Dienst	
Ontworp- Vermoede- lijke uit- begroting 1965	Ontworp- Vermoede- lijke uit- begroting 1966 ²⁾	Ontworp- Vermoede- lijke uit- begroting 1965	Ontworp- Vermoede- lijke uit- begroting 1966 ²⁾

Tabel 6-		2. Algemeen bestuur	3. Militaire uitgaven	4. Buitenlandse betrekkingen	5. Suriname en Nederlandse Antillen	6. Justitie en politie (inclusief civiele verdediging)	7. Verkeer en waterstaat	8. Handel en nijverheid	9. Landbouw en visserij	10. Onderwijs en wetenschappen	11. Cultuur	12. Sociale voorzieningen	13. Volksgesondheid	14. Volkshuisvesting	Huursubsidies	Woningwetvoorschotten	Overige uitgaven volkshuisvesting.	15. Oorlogs- en rampschade.	16. Nationale schuld (aflossingen verminderd met afschrijvingen)	17. Afschrijvingen	18. Diversen																								
12 134	12 968	14 161	2 903	3 471	3 989	512	556	2 664	2 715	309	67	886	869	760	636	184	228	614	872	777	796	114	107	100	168	355	1 500	1 569	178	218	—	1 143	1	4	7	1	2	314	115	58	930	2	198	39	166
333	238	608	—	—	—	40	40	614	872	777	796	114	107	100	168	355	1 500	1 569	178	218	—	1 143	1	4	7	1	2	314	115	58	930	2	198	39	166										
767	812	880	493	500	439	760	636	184	228	614	872	777	796	114	107	100	168	355	1 500	1 569	178	218	—	1 143	1	4	7	1	2	314	115	58	930	2	198	39	166								
105	105	126	—	—	—	40	40	614	872	777	796	114	107	100	168	355	1 500	1 569	178	218	—	1 143	1	4	7	1	2	314	115	58	930	2	198	39	166										
333	238	608	—	—	—	40	40	614	872	777	796	114	107	100	168	355	1 500	1 569	178	218	—	1 143	1	4	7	1	2	314	115	58	930	2	198	39	166										

¹⁾ Inclusief de aanvullende uitgaven, zoals vermeld in tabel 2-1 van de miljoenennota 1965.
²⁾ Inclusief de aanvullende uitgaven, zoals vermeld in tabel 4-1 van deze nota.

De uitgaven worden in de ontwerp-begroting 1966 in totaal geraamd op 18 150 miljoen. Dit betekent een verdubbeling sinds de ontwerp-begroting 1960. Volgens de vermoedelijke uitkomsten 1965 zullen de uitgaven 16 439 miljoen vergen. De toeneming van 1965 op 1966 is dus 1711 miljoen of rond 10 pct.

Zes onderwerpen van staatszorg vergen elk meer dan 1 miljard:

Tabel 6-1a – Onderwerpen van staatszorg, die meer dan 1 miljard vergen

	Vermoedelijk beloop 1964	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp- begroting 1966	Toeneming 1965-1966	Toeneming in %
1. Onderwijs en wetenschappen . . .	3 622	3 876	4 165	289	7
2. Militaire uitgaven	2 635	2 664	2 715	51	2
3. Volkshuisvesting	1 357	1 683	2 029	346	21
4. Verkeer en waterstaat	1 265	1 410	1 802	392	28
5. Sociale voorzieningen	1 262	1 507	1 573	66	4
6. Nationale schuld (inclusief afschrijvingen).	1 283	1 417	1 445	28	2
	11 424	12 557	13 729	1 172	9

De kosten van de salarismaatregelen na 1-1-1965 zijn in deze opstelling niet begrepen. Deze bedragen voor 1965 230 miljoen, waarvan 100 miljoen voor de nacalculatie salaristrend en eveneens 100 miljoen voor de uitkering-ineens. Voor 1966 wordt boven deze 230 miljoen nog gerekend met 370 miljoen voor nieuwe salarismaatregelen. Toerekening van deze bedragen (ook aan de hierboven niet genoemde functies) zou het percentage van de toeneming 1965-1966 gemiddeld met bijna 3 doen stijgen (volkshuisvesting en nationale schuld uitgezonderd).

Ad 1. De uitgaven voor het lager onderwijs zijn van 1965 op 1966 vrijwel stationair (zoals eerder opgemerkt exclusief nieuwe salarismaatregelen). Daartegenover stijgen de uitgaven voor het wetenschappelijk onderwijs van 912 op 1052 miljoen, dat is met 15 pct. Bij het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs is de stijging 10 pct., bij het nijverheidsonderwijs bijna 7 pct.

Ad 2. De relatief geringe toeneming van de militaire uitgaven hangt samen met de compensatie in de jaren 1965 tot en met 1967 van de extra-uitgaven die in 1963 en 1964 hebben plaatsgevonden.

Ad 3. De uitgaven voor volkshuisvesting betreffen vooral de woningwetvoorschotten die toenemen van 1393 tot 1721 miljoen, dat is met 328 miljoen of 24 pct.

Ad 4. De toeneming bij verkeer en waterstaat wordt sterk beïnvloed door de als additionele post opgenomen uitgaven voor de financiering van andere dan rijkswegen. Van de hiervoor geraamde 152 miljoen betreft 109 miljoen de nabetaling over voorgaande jaren. Wordt deze nabetaling buiten beschouwing gelaten, dan stijgen de uitgaven voor verkeer en waterstaat met 283 miljoen of 19 pct. De uitgaven voor de landwegen nemen toe van 512 tot 768 miljoen, dat is met 50 pct. De natte waterstaat vergt een uitgavenstijging van 502 tot 565 miljoen of 13 pct. Voorts neemt de kapitaalverstrekking aan de PTT toe van 317 tot 385 miljoen, wat neerkomt op een stijging met 21 pct.

Ad 5. De uitgaven voor sociale voorzieningen vertonen een matige stijging van 4 pct. Ruim 1 pct. van deze stijging betreft de reservepost ad 20 miljoen op

hoofdstuk XVII (Onvoorziene uitgaven) voor bestrijding van eventuele conjuncturele werkloosheid. In de vermoedelijke uitkomsten 1965 is aangenomen, dat op de overeenkomstige post van dat jaar geen uitgaven zullen worden gedaan.

Ad 6. De rente op de nationale schuld stijgt van 812 op 880 miljoen, dat is met 9 pct. Hiertegenover staan lagere aflossingen, in hoofdzaak op de buitenlandse schuld.

De overige onderwerpen van staatszorg vergen elk afzonderlijk minder omvangrijke uitgaven.

De uitgaven voor buitenlandse betrekkingen en voor de verhouding met Suriname en de Nederlandse Antillen nemen toe van 339 tot 613 miljoen. Deze stijging betreft voor 97 miljoen een voorgenomen uitbreiding van de Nederlandse deelneming in het Internationale Monetair Fonds. Zonder deze post bedraagt de stijging 1965/1966 rond 50 pct., in hoofdzaak door de hogere raming voor de ontwikkelingshulp. Ook de uitgaven voor cultuur vertonen een sterke groei, te weten van 309 op 356 miljoen of 15 pct.

De uitgaven voor algemeen bestuur stijgen met 3 pct. Voor justitie en politie en voor volksgezondheid verschilt de raming 1966 weinig van de vermoedelijke uitkomsten 1965. Dit komt in hoofdzaak door de nabetalingen over 1963 en 1964 voor de kosten van de gemeentepolitie, die ten laste van 1965 komen, en door het vervallen van een bepaalde rijksbijdrage in de kraamzorg.

De daling van de uitgaven voor handel en nijverheid wordt veroorzaakt doordat in de vermoedelijke uitkomsten 1965 een bedrag van 59 miljoen is opgenomen voor de uitbreiding van de staatsdeelneming in de Hoogovens.

Het nadelige saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds wordt voor 1966 bijna 90 miljoen lager geraamd dan volgens de vermoedelijke uitkomsten 1965. De overige uitgaven voor landbouw en visserij nemen toe van 522 tot 562 miljoen, dat is met 8 pct.

De daling van de uitgaven voor oorlogs- en rampschade wordt geaccentueerd door de betaling van 45 miljoen aan nazi-slachtoffers, die in 1965 plaatsvond.

§ 6.2 Nadere beschouwing van de uitgaven

Tabel 6-2 – *Algemeen bestuur*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerpbegroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerpbegroting 1966
00.0 Algemene uitgaven	42	44	45	—	—	—
00.1 Wetenschappelijk onderzoek	28	31	31	—	—	—
00.20 Fiscaal apparaat	245	269	270	—	—	—
00.21 Financiële diensten	76	84	85	—	—	—
00.22 Muntwezen	3	3	3	19	19	26
00.23 Domeinbeheer	7	7	8	1	3	0
00.3 Centrale diensten en voorzieningen voor het bestuursapparaat	111	118	127	81	137	140
	512	556	569	101	159	166

In deze tabel zijn opgenomen de uitgaven voor een aantal diensten van algemene aard, die niet aan de overige onderwerpen van staatszorg kunnen worden toegerekend.

Onder Algemene uitgaven zijn gebracht de ramingen voor het Huis der Koningin, de Hoge Colleges van Staat en het Kabinet der Koningin. Voorts is rekening gehouden met de kosten voor de Nederlandse deelneming aan de in 1967 te houden Wereldtentoonstelling te Montreal.

De rubriek Wetenschappelijk onderzoek betreft o.a. de uitgaven voor het Centraal Planbureau, het Centraal Bureau voor de Statistiek en het Koninklijk Nederlands Meteorologisch Instituut te De Bilt.

Het fiscale apparaat ondergaat enerzijds de invloed van de toeneming van het aantal belastingplichtigen, anderzijds van een werkbesparing, verkregen uit de opheffing van de actieve dienst der directe belastingen. Deze buitendienst was onder meer belast met werkzaamheden met betrekking tot de grondbelasting, de controle op de loonbelasting en de premieheffing, de personele belasting en de inkomstenbelasting. De stijging van de vermoedelijke uitkomsten 1965 t.o.v. het in de begroting 1965 vastgestelde bedrag is in hoofdzaak het gevolg van de salarismaatregelen, die na het indienen van de begroting 1965 zijn getroffen.

Onder de rubriek Financiële diensten zijn onder meer geraamd de apparaatskosten van de Generale Thesaurie en de kosten van de directie Kadaster en hypotheek. De uitgaven voortvloeiende uit de door het Rijk aangegane garantieverplichtingen voor rente en aflossing van Indonesische schulden aan particulieren zijn eveneens in deze rubriek opgenomen.

De voor Muntwezen op de Buitengewone Dienst geraamde bedragen zijn nageoeg geheel bestemd voor de aankoop van muntmetalen. Het muntprogramma voor 1966 omvat de aanmaak van 5 miljoen rijksdaalders, 20 miljoen guldens, 25 miljoen kwartjes, 50 miljoen dubbeltjes, 20 miljoen stuivers en 100 miljoen centen.

Tot de rubriek Centrale diensten en voorzieningen voor het bestuursapparaat zijn onder meer gerekend de uitgaven van de Rijkspsychologische Dienst, de Rijks-geneeskundige Dienst, de Rijksvoorlichtingsdienst, de Rijks Mechanische Administratie, het Rijksinkoopbureau en de Rijksgebouwendienst. Door de laatstgenoemde dienst zijn in 1965 enkele aankopen verricht, die niet in de begroting 1965 waren voorzien, onder meer de grond van het voormalige Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen en een kavel in het wederopbouwplan Bezuidenhout ten behoeve van de bouw van het Paleis van Justitie, beide in Den Haag, en de aankoop van een nieuw gebouw te Rijswijk (Z.H.), dat in hoofdzaak zal worden bestemd voor het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk.

In de raming voor 1966 is rekening gehouden met de mogelijkheid van aankopen, terwijl voorts een snelle voortgang van de in uitvoering zijnde projecten is voorzien. Met de uitvoering van een meerjarenprogramma voor de huisvesting van ministeries en rijksdiensten in de agglomeratie 's-Gravenhage wordt een begin gemaakt.

Tabel 6-3 – *Militaire uitgaven*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
01.0 Algemene uitgaven	33	34	34	—	—	—
01.1 Wetenschappelijk onderzoek	22	22	24	—	—	—
01.2 Landmacht	1 174	1 215	1 248	—	—	—
01.3 Luchtmacht	637	653	646	—	—	—
01.4 Marine	572	589	610	—	—	—
01.5 Militaire pensioenen en wachtgelden	146	151	153	—	—	—
	2 584	2 664	2 715	—	—	—

Het totaal van de uitgaven van hoofdstuk X (Defensie) wordt voor 1966 geraamd op 2727 miljoen. Dit bedrag is als volgt samengesteld:

defensieplafond 1966 volgens defensienota 1964	2583
kosten salarismaatregelen (na 1-1-1964 t/m 1-1-1965)	125
méér-opbrengst van de middelen (boven 23 miljoen)	8
verlaging wegens overgang van de krijgsraden naar Justitie	— 1
begroting eigenlijke defensie-uitgaven	2715
civiele verdedigingsvoorbereiding	12
totaal van hoofdstuk X	2727

De vermoedelijke uitkomsten overtreffen de oorspronkelijke begroting 1965 met 80 miljoen. Hiervan wordt 64 miljoen veroorzaakt door algemene salarismaatregelen. Een verhoging met 11 miljoen vloeit voort uit de afspraak, dat de méér-opbrengst van de middelen van Defensie boven 23 miljoen tot een gelijke verhoging van de uitgaven mag leiden. Voor 5 miljoen is de verhoging het gevolg van het gebruiken van de overloop ex artikel 24 Comptabiliteitswet.

De opbouw en de modernisering van de strijdkrachten worden voortgezet volgens de plannen, die in de defensienota 1964 zijn ontvouwd. De nadruk blijft gelegd op de onderdelen, die Nederland zich heeft verplicht in N.A.V.O.-verband beschikbaar te stellen.

Het aanbouwprogramma voor schepen bestemd voor de Koninklijke Marine verloopt volgens de plannen. De conventionele onderzeeboten en de fregatten van de Van Speyk-klasse, die in aanbouw zijn, zullen in 1966/1967 in dienst worden gesteld. Ter vergroting van de onderzeebootbestrijdingscapaciteit zal een aanvang worden gemaakt met de bouw van twee ééncylinder onderzeeboten en van twee fregatten, die met een geleide-wapensysteem zijn uitgerust.

De Koninklijke Landmacht gaat voort met de mechanisatie en verzwaring van de bewapening van de parate strijdkrachten. De reeds bestelde lichte helicopters zullen binnen afzienbare tijd aan het legerkorps worden toegevoegd. De wervingsactiviteiten zullen worden uitgebreid, in het bijzonder ten behoeve van het aantrekken van vrijwillige technische specialisten.

Bij het streven naar een noodzakelijke beperking van de exploitatiekosten, ten einde meer gelden voor investeringen beschikbaar te krijgen, zal onder meer tot een concentratie van opleidingen worden overgegaan.

Het vliegend materieel van de Koninklijke Luchtmacht zal in 1966 compleet zijn. Ten einde ook bij dit krijgsmachtdeel voldoende investeringsmarge over te houden en toch het vereiste aantal vliegers een voldoende oefening te kunnen geven, werd besloten een deel van de oefenvluchten met de in gebruik voordeliger Hawker Hunter vliegtuigen uit te voeren en daartoe het Hunter squadron tot eind 1966 aan te houden. Het betrekken van de gevechtsofstellingen van de groepen geleide wapens ondervindt enige vertraging als gevolg van moeilijkheden bij de verkrijging van terreinen. Ten aanzien van het ter beschikking komen van een meldings- en gevechtsleidingsstelsel kan van een vooruitgang worden gesproken.

Tabel 6-4 – Buitenlandse betrekkingen

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
02.0 Algemene uitgaven	13	14	15	—	—	—
02.1 Wetenschappelijk onderzoek	0	0	0	—	—	—
02.2 Vertegenwoordiging in het buitenland	84	82	92	7	5	7
02.3 Deelneming aan internationale organisaties en conferenties	20	21	25	—	—	97
02.3 Europese Economische Gemeenschap	10	10	11	—	—	—
02.4 Uitgaven ten behoeve van ontwikkelingslanden buiten het Koninkrijk	119	82	165	34	34	94
02.4 Overige uitgaven ten behoeve van het buitenland	1	1	1	—	—	—
	247	210	309	41	39	198

Het voor de Nederlandse vertegenwoordigingen in het buitenland bestemde bedrag is vooral op grond van het in het buitenland stijgende loon- en prijspeil voor 1966 hoger geraamd dan voor 1965. Ook is rekening gehouden met de mogelijkheid, dat ambtenaren hun kinderen die voor studie in Nederland verblijven één maal per jaar op rijkskosten naar hun standplaats kunnen laten overkomen.

Al gedurende vele jaren wordt ernaar gestreefd door bouw en aankoop geleidelijk meer ambtswoningen en kantoren in eigendom te verkrijgen. Voor 1966 is hiervoor wederom 7 miljoen aangevraagd.

Onder de rubriek Deelneming aan internationale organisaties en conferenties is onder meer geraamd het aandeel van Nederland in de kosten van de Verenigde Naties en van de daarmee verband houdende organisaties, zoals de Wereldgezondheidsorganisatie, de Internationale Arbeidsorganisatie en de Unesco. Voorts is rekening gehouden met het Nederlandse aandeel in het Europees Sociaal Fonds, de Organisatie voor Economische Samenwerking en Ontwikkeling, de Raad van Europa, de Noord-Atlantische Raad en de West Europese Unie. De bijdragen van Nederland zijn over het algemeen vastgesteld op een bepaald percentage van de totale uitgaven van deze organisaties. Deze uitgaven bewegen zich in een geleidelijk stijgende lijn. Voor 1966 is op de Buitengewone Dienst 97 miljoen opgenomen voor een verhoging van de Nederlandse deelneming in het Internationale Monetair Fonds.

De te verwachten bijdrage voor het administratieve budget van de E.E.G. is in de ontwerp-begroting 1966 1 miljoen hoger geraamd met het oog op de steeds stijgende uitgaven, welke onverbrekkelijk aan het functioneren van de Gemeenschap zijn verbonden.

De uitgaven voor ontwikkelingshulp zijn in de indeling naar onderwerpen van staatszorg ten dele opgenomen onder Buitenlandse betrekkingen (hulp aan landen buiten het Koninkrijk) en voor het deel, dat Suriname en de Nederlandse Antillen ten goede komt, in tabel 6-5.

In de ontwerp-begroting 1965 was de ontwikkelingshulp in totaal op 256 miljoen gesteld (verwezen wordt naar het op blz. 32 van de miljoenennota 1965 gegeven overzicht), waaraan bij nota van wijziging 11 miljoen is toegevoegd. Door het huidige kabinet is een aanvullende begroting ad 33 miljoen ingediend, waardoor het totaal voor ontwikkelingshulp in 1965 wordt gebracht op 300 miljoen.

De verwachting bestaat, dat de voor het West-Irian fonds geraamde 36 miljoen in 1965 niet zullen worden uitgegeven. Van het in de begroting 1965 voor het (assistent-)deskundigen en fellowshipprogramma geraamde bedrag van 17,5 miljoen zal vermoedelijk 4 miljoen niet worden besteed, vooral tengevolge van een geringere uitgave voor Indonesië dan werd voorzien. Voorts zal 19 miljoen onder toepassing van artikel 24 van de Comptabiliteitswet naar 1966 worden overgeboekt, welk bedrag reeds geheel door toezeggingen is verbonden.

De extra hulp aan Suriname ad 25 miljoen, welke onder garantie van de Staat door de Nationale Investeringsbank zou worden verstrekt, zal thans rechtstreeks ten laste van de schatkist worden gebracht (zie de toelichting bij de volgende tabel). Van de reeds ten laste van de begroting 1965 ten behoeve van de West ter beschikking gestelde, c.q. aangevraagde gelden zal evenwel 14 miljoen niet worden besteed.

Als gevolg van deze wijzigingen dient het bedrag voor ontwikkelingshulp volgens de vermoedelijke uitkomsten 1965 op 252 miljoen te worden gesteld. Hiervan betreft 47 miljoen het E.E.G.-Ontwikkelingsfonds, welk bedrag binnenslijns in de begroting is vermeld.

Voor 1966 wordt voorgesteld het totaal van de hulp op 410 miljoen te brengen. Hiervan is, evenals in de begroting 1965 is geschied, de betalingsverplichting aangaande het E.E.G.-Ontwikkelingsfonds als een binnenlijnse post in de uitgaven-begroting opgenomen, aangezien een zeer grote kans bestaat dat in 1966 geen beroep zal worden gedaan op betaalbaarstelling. Indien alsnog in 1966 door het E.E.G.-fonds op dit bedrag een beroep zal worden gedaan, zal hiervoor een aanvullende begroting worden ingediend.

In de toelichting op de eerder vermelde aanvullende begroting 1965 ad 33 miljoen is voorgesteld de mogelijkheid te openen de deelneming van Nederland aan consortia en consultatieve groepen met langlopende leningen te doen plaatsvinden tegen een rente die aanmerkelijk afwijkt van de op de Nederlandse kapitaalmarkt gebruikelijke rente. Om het verschil in karakter tussen deze leningen en die welke ongeveer tegen kapitaalmarktvoorwaarden worden gegeven — nl. tegen de rente waarop de Wereldbank aan deze landen leent — duidelijk tot uitdrukking te brengen en verder voor deze leningen een ongestoorde financiering te verzekeren is het voor deze leningen geraamde bedrag ad 55 miljoen voor 1966 rechtstreeks ten laste van de begroting gebracht en dus in het totaal van 410 miljoen begrepen. Dit brengt mee, dat het verstrekken van rentesubsidies niet meer ten laste van de begroting komt.

In de begroting 1965 is voor de leningen in het kader van consortia en consultatieve groepen een garantieartikel opgenomen.

Voor nadere toelichtingen op de uitgaven voor ontwikkelingshulp wordt verwezen naar de nota betreffende de Nederlandse ontwikkelingshulp 1966 van de Minister zonder Portefeuille, belast met de aangelegenheden betreffende de hulp aan ontwikkelingslanden.

Tabel 6-5 – Suriname en Nederlandse Antillen

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
03.0 Algemene uitgaven	0	0	0	—	—	—
03.4 Uitgaven ten behoeve van de ontwikke- ling van Suriname en de Nederlandse Antillen	36	35	65	27	50	39
03.4 Overige uitgaven ten behoeve van Surina- me en de Nederlandse Antillen	4	5	2	—	—	—
	40	40	67	27	50	39

De Regering heeft geen gebruik gemaakt van de machtiging haar verleend bij de wet van 25 juni 1965, Stb. nr. 300 tot het garanderen van een door de Nationale Investeringsbank (Herstelbank) aan Suriname te verstrekken lening, waarvan de rente voor Nederlandse rekening zou komen. Ten einde voor deze lening een ongestoorde financiering te verzekeren, zal in plaats daarvan als overbruggingshulp aan Suriname een renteloze lening worden verstrekt van rond 62 miljoen, over de jaren 1964 t/m 1966 te verdelen als volgt:

1964	28 miljoen
1965	25 „
1966	9 „
	————— 62 miljoen

Voor de uitgaven, die ten laste van de jaren 1964 en 1965 komen, zullen aanvullende begrotingswetten aan de Staten-Generaal worden voorgelegd.

Voor 1966 is, naast de reeds lopende bijdragen ten behoeve van de ontwikkeling van Suriname en de Nederlandse Antillen tot een totaal van 67 miljoen, voor extra hulp circa 28 miljoen uitgetrokken. Samen met de reeds genoemde 9 miljoen is voor de ontwikkelingshulp aan deze beide delen van het Koninkrijk dus rond 104 miljoen geraamd.

Het bedrag van 28 miljoen zal worden aangewend voor de objecten, die niet in de hulpprogramma's van Suriname en de Nederlandse Antillen zijn opgenomen, doch waarvan de uitvoering voor deze gebieden van grote betekenis is.

Tabel 6-6 – Justitie en politie (incl. civiele verdediging)

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
04.0 Algemene uitgaven	14	16	16	—	—	—
04.1 Wetenschappelijk onderzoek	0	0	0	—	—	—
04.2 Rechtspraak	66	73	76	—	—	—
04.3 Rijkspolitie	132	141	146	—	—	—
04.4 Gemeentepolitie	241	322	274	—	—	—
04.5 Gevangeniswezen, psychopatenzorg, re- classering en voorlichting in strafzaken	70	81	86	—	—	—
04.6 Binnenlandse veiligheid	15	17	18	—	—	—
04.8 Kinderbescherming	134	143	160	—	—	—
	672	793	776	—	—	—
04.7 Civiele verdediging	88	93	93	—	—	2
	760	886	869	—	—	2

Het personeelstekort bij het korps rijkspolitie zal nog geruime tijd blijven bestaan. Wel hebben de wervingsactiviteiten goede resultaten, maar daartegenover staat in de eerstkomende jaren een sterke afvloeiing wegens pensionering. Verwacht mag worden, dat de toeloop van jonge aspiranten gunstig zal worden beïnvloed door de met de minister van Defensie getroffen regeling dat, bij wijze van proef, politiekandidaten voorlopig worden vrijgesteld van opkomst voor eerste militaire oefening. Daarnaast wordt het nodige verricht om de beschikbare mankracht zo goed mogelijk te benutten. De doelmatigheid en het nuttig effect van de surveillance zullen aanmerkelijk worden verhoogd. Het mobilifoonnet en het wagenpark van de rijkspolitie zullen worden uitgebreid.

Ook de werving van personeel voor de gemeentepolitie moet met kracht worden voortgezet. Er is nog een onderbezetting van de formaties. Voorts is ook hier in de naaste toekomst een sterke afvloeiing door pensionering te verwachten. De raming van de rijksbijdrage in de kosten van de gemeentepolitie is voor 1966 lager dan de vermoedelijke uitkomsten van het jaar 1965, ten laste van welk jaar belangrijke nabetalingen over 1963 en 1964 hebben plaatsgevonden.

Het beleid ten aanzien van het gevangeniswezen richt zich op de plannen, die in de jongste nota over het Nederlandse Gevangeniswezen worden uiteengezet. Hopelijk zullen in 1966 de eerste schetsontwerpen worden ontvangen voor het penitentiare centrum te Gouda en voor de te Arnhem te bouwen vrouwengevangenis. Verwacht wordt, dat het penitentiair trainingskamp voor jeugdige veroordeelden in 1966 gereed zal komen. Verdere proefnemingen met open gestichten liggen in het voornemen.

Voor de buitenkerkelijke geestelijke verzorging van gedetineerden is ten behoeve van het Humanistisch Verbond een subsidiepost opgenomen. Ook in de strafgestichten bestaat nog een tekort aan personeel.

In het vlak van de psychopatenzorg zal aandacht worden geschonken aan uitbreiding van de verplegingsmogelijkheid voor ter beschikking van de Regering gestelde criminelen. Opvoering van de opnamecapaciteit is ook van betekenis voor het zogenaamde passantenvraagstuk. In het voornemen ligt een omvangrijke verbouwing van het rijksasiel te Groningen. De bouw van een Rooms Katholieke inrichting voor verpleging van ter beschikking van de Regering gestelden verloopt vlot. Aan de voorbereiding van de bouw van een inrichting op Protestantse grondslag wordt gestaag gewerkt. Mede met het oog op andere bouwkundige voorzieningen in de particuliere sector is voor bouwsubsidie meer geraamd.

Gelden zijn uitgetrokken voor uitbreiding van het personeel in dienst van de gesubsidieerde reclasseringsinstellingen.

De reeds op gang zijnde invoering van het subsidiestelsel, dat er op is gericht dat de verpleging van minderjarigen in particuliere internaten der kinderbescherming aan bepaalde normen voldoet, zal geleidelijk aan worden voortgezet.

Het ligt in het voornemen het percentage, dat wordt gehanteerd bij de vaststelling van de subsidie, die wordt toegekend aan voogdij-instellingen, die kinderen plaatsen in bovenbedoelde inrichtingen, voor 1966 te verhogen tot 98.

De raden voor de kinderbescherming beschikken nog altijd niet over voldoende personeel. Door extra bedragen uit te trekken wordt de mogelijkheid geschapen het personeelstekort ten dele in te lopen.

In de op 1 juli 1965 van kracht geworden gewijzigde kindernetgeving zijn als nieuwe verschijningsvormen genoemd opvangtehuizen en inrichtingen voor buitengewone behandeling. De particuliere kinderbescherming bestudeert of zij er toe kan bijdragen, dat in de bestaande behoefte aan opnameruimte wordt voorzien.

Omdat de verbetering van het werk in de internaten in vele gevallen slechts mogelijk is, indien de bouwkundige situatie van de inrichtingen wordt aangepast aan moderne eisen, is voor bouwsubsidie een aanzienlijk hoger bedrag uitgetrokken.

Voor de jaren 1966 t/m 1968 is een nieuw civiel verdedigingsplan opgesteld dat, mede gelet op de eind 1965 naar verwachting nog ter beschikking staande onbestede bedragen van voorgaande jaren, 300 miljoen zal vergen. Hiervan is ongeveer 40 pct. bestemd voor investeringen en 60 pct. voor jaarlijks terugkerende exploitatie- en onderhoudskosten. Voor 1966 is een eerste tranche van 95 miljoen opgenomen. De vermoedelijke uitkomsten over 1965 liggen hoger dan oorspronkelijk werd geraamd tengevolge van de besteding van in vorige jaren niet gebruikte gelden.

Tabel 6-7 - Verkeer en waterstaat

		Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
		Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerpbegroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerpbegroting 1966
05.0	Algemene uitgaven	6	8	7	0	1	0
05.1	Wetenschappelijk onderzoek	32	31	35	—	0	1
05.20	Aanleg en onderhoud van landwegen (inclusief Rijkswegenfonds)	279 ¹⁾	247	447	265	265	321
05.21	Verkeers- en vervoersdiensten m.b.t. het wegverkeer	15	17	29	—	1	3
05.3	Landaanwinning	32	32	34	30	30	30
05.4	Zee- en rivierwaterkering en afwatering	132	134	154	76	77	90
05.50	Zeescheepvaart	6	7	7	—	—	—
05.510	Aanleg en onderhoud van waterwegen	103	107	121	159	184	200
05.511	Verkeers- en vervoersdiensten m.b.t. het verkeer op waterwegen	7	7	8	—	—	—
05.7	Burgerlijke luchtvaart	24	24	30	10	10	10
05.8	Pijpleidingen	—	—	—	—	0	—
05.9	P.T.T.	—	—	—	312	317	385
					852	885	1 040
Financiering uit opcenten motorrijtuigenbelasting en andere middelen van het Rijkswegenfonds		—	—	—	75	89	110
		636	614	872	777	796	930

¹⁾ Inclusief 44 miljoen voor financiering van andere dan rijkswegen (Wetsontwerp nr. 6294), waarmede in de vermoedelijke uitkomsten niet meer is gerekend.

De voor aanleg en onderhoud van landwegen opgenomen uitgaven voor 1966 vertonen een aanzienlijke stijging ten opzichte van de oorspronkelijk vastgestelde begroting voor 1965. Hieromtrent kan worden opgemerkt, dat zodra de Wet Uitkering Wegen (wetsontwerp nr. 6294) van kracht zal zijn geworden, hetgeen naar verwachting in 1966 het geval zal zijn, een bedrag van 152 miljoen aan de provincies zal moeten worden uitgekeerd. Dit bedrag omvat de verschillen tussen de in de begrotingen 1963 tot en met 1966 uitgetrokken bedragen (de nieuwe wet zal terugwerkende kracht hebben tot begin 1963) en de bedragen gebaseerd op het wetsontwerp. Bovendien is in de begroting 1966 de uitkering volgens de nog bestaande regeling geraamd op 143 miljoen, hetgeen op zichzelf reeds een stijging met 22 miljoen t.o.v. de vermoedelijke uitkomsten 1965 betekent. Het aanbrengen van middenbermbeveiligingen zal naar verwachting in 1966 een bedrag van 8 mil-

joen vergen. In totaal is in 1966 voor onderhoud van rijkswegen etc. ruim 21 miljoen meer aangevraagd dan in 1965.

Het Rijkswegenfonds zal in 1966 321 miljoen ter beschikking krijgen tegen 265 miljoen in 1965. Deze stijging omvat een verhoging van 35 miljoen van de bijdragen van het Rijk en een hogere opbrengst van 20 miljoen van de opcenten op de motorrijtuigenbelasting. De uitbreiding van het rijkswegennet kan dan ook met kracht worden voortgezet. Naar verwachting zal in 1966 de Coentunnel voor het verkeer worden opengesteld.

In verband met de mogelijkheid dat aan de gemeenten eventueel een rijksbijdrage zal worden verstrekt in de kosten van bepaalde verkeersvoorzieningen is in de begroting 1966 een artikel opgenomen, dat voorshands voor memorie is uitgetrokken.

Het bedrag voor verkeers- en vervoerdiensten op het gebied van het wegverkeer vertoont voor 1966 een verdubbeling ten opzichte van 1965. Voor een bedrag van 11,6 miljoen vindt dit zijn oorzaak in de voor 1966 opgenomen bijdrage aan de N.V. Nederlandse Spoorwegen in de jaarlijkse kosten van kruisingen met landwegen. Voorts is voor de bevordering van de veiligheid van het verkeer voor 1966 een bedrag van 1 miljoen meer geraamd dan voor 1965 hetgeen tot uitdrukking komt in de stijging van de bijdragen van het Rijk aan het Verbond voor Veilig Verkeer en de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid. Ofschoon nog geen beslissing is gevallen over de vraag of een tweede spoorlijn dient te worden aangelegd tussen Amsterdam en Den Haag is intussen wel gebleken dat – bij een eventuele aanleg – het tracé via Schiphol zal dienen te lopen. Om technische redenen moet hiermee bij de thans in aanbouw zijnde startbanen reeds rekening worden gehouden. Van de totale kosten ad 7,5 miljoen zal de N.V. Nederlandse Spoorwegen 5 miljoen en het Rijk 2,5 miljoen vóórfinancieren.

Ten aanzien van de voor landaanwinning opgenomen bedragen kan worden medegedeeld dat de inpolderingswerken van Zuidelijk Flevoland in 1966 een eindfase naderen. Naar verwachting zal in 1967 de dijkbouw zijn voltooid en zal de bemaling een aanvang kunnen nemen.

Voor de aanleg van de Deltawerken is een bedrag van 180 miljoen uitgetrokken tegen 153 miljoen in 1965. Het verschil is in hoofdzaak bestemd voor de werken in het Brouwershavense Gat en het Volkerak. De strijd tegen de waterverontreiniging wordt met kracht voortgezet. Het subsidiebedrag voor bijdragen aan derden stijgt van 3 miljoen in 1964 tot 6 miljoen in 1965 en 9 miljoen in 1966.

Voor het onderhoud en de aanleg van waterwegen wordt in 1966 een bedrag van ruim 320 miljoen nodig geacht, hetgeen een stijging betekent van 30 miljoen ten opzichte van de vermoedelijke uitkomsten 1965. Voor de werken in verband met de ontwikkeling van de Europoorthavens is een bedrag van 12 miljoen méér uitgetrokken, evenals voor de verbetering van het Noordzeekanaal. De werkzaamheden aan de havenmond te IJmuiden kosten meer dan aanvankelijk is voorzien. In de vermoedelijke uitkomsten 1965 is ter zake met een verhoging van 25 miljoen gerekend. In 1966 zal de aanleg van de Schelde-Rijnverbinding een aanvang nemen, waartoe 10 miljoen is opgenomen.

Mede omdat de bouw van het luchtverkeersbeveiligingscentrum in Beek in 1966 in volle gang zal zijn, is de bijdrage aan de organisatie „Eurocontrol”, zoals opgenomen in de rubriek Burgerlijke luchtvaart, 1,5 miljoen hoger geraamd dan in 1965. Verwacht wordt dat het nieuwe gebouw voor de luchtverkeersbeveiliging met de verkeerstoren op Schiphol eind 1966 gereed zal zijn. In 1966 zal voorts met

de bebakening van de in aanleg zijnde nieuwe startbanen een aanvang worden gemaakt.

Onder de vermoedelijke uitkomsten 1965 is in de rubriek Pijpleidingen een post van 0,2 miljoen opgenomen ten behoeve van de deelneming in het aandelenkapitaal van een op te richten N.V., welke zich ten doel stelt de aanleg en exploitatie van één of meer pijpleidingen, o.a. Europoort-Amsterdam.

De stijgende vraag naar de diensten van het Staatsbedrijf der P.T.T. maakt naar het oordeel van de Regering een verhoging noodzakelijk van de kapitaalverstrekking van 312 miljoen in 1965 tot 385 miljoen in 1966 voor het verrichten van investeringen. Ondanks deze stijging, die grotendeels de telefoniesector ten goede zal komen, en de verwachting dat in 1967 en 1968 respectievelijk 450 miljoen en 500 miljoen voor kapitaalverstrekking aan de P.T.T. ter beschikking gesteld zullen worden – welke bedragen zijn afgestemd op de technische expansiemogelijkheden van de P.T.T. – zal het aantal wachtenden op een telefoonaansluiting pas na 1968 een daling te zien geven.

Tabel 6-8 – *Handel en nijverheid*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
06.0 Algemene uitgaven	10	12	13	—	—	—
06.1 Wetenschappelijk onderzoek	65	95	79	22	28	27
06.2 Handel en ambacht	29	31	35	—	—	—
06.3 Industrie	67	80	91	—	61	1
06.4 Mijnwezen	4	2	2	24	24	30
06.5 Energieproductie en transport	5	4	5	1	1	—
06.6 Toerisme	4	4	4	—	—	—
	184	228	229	47	114	58

Het produktiviteitsbeleid, dat in de eerste plaats gericht is op de stimulering van een produktiviteitsverhoging binnen de kleine en middelgrote bedrijven, zal in 1966 in versterkte mate worden voortgezet.

De onderhandelingen over de herziening van het eerste vijfjarenprogramma van de Organisatie voor de ontwikkeling en de vervaardiging van dragers van ruimtevoertuigen zijn nog niet beëindigd. Wel staat vast, dat de kosten van uitvoering van dit programma, o.m. door de ruimere toepassingsmogelijkheden belangrijk hoger zullen worden dan aanvankelijk werd geraamd. Voor 1966 is onder Wetenschappelijk onderzoek voor deze activiteit een stelpost van 10 miljoen opgenomen. Andere belangrijke activiteiten, waarvoor in 1966 op de Gewone Dienst hogere ramingen zijn opgenomen, zijn de bijdragen aan de Nederlandse Centrale Organisatie voor toegepast natuurwetenschappelijk onderzoek (26,7 miljoen), het Reactor Centrum Nederland (13,6 miljoen) en Euratom (18 miljoen). De hogere vermoedelijke uitkomsten 1965 zijn in hoofdzaak het gevolg van het uitgeven van in 1964 onbesteed gebleven bedragen, die met toepassing van artikel 24 Compta-

biliteitswet naar 1965 zijn overgeboekt. Onder de Buitengewone Dienst is voor 1966 voor de afbouw van het Reactor Centrum Nederland 8 miljoen en als bijdrage in het bouwprogramma van T.N.O. ruim 19 miljoen opgenomen. Ook hier zijn de vermoedelijke uitkomsten 1965 hoger door besteding van in 1964 niet uitgegeven bedragen.

Onder Handel en ambacht is opgenomen een hogere bijdrage aan de Algemene Nederlandse Vereniging voor Vreemdelingenverkeer ter dekking van loon- en prijsstijgingen en voor een bescheiden uitbreiding van de activiteiten. Voorts is voor 1966 rekening gehouden met een bijdrage van 0,2 miljoen ten behoeve van de provinciale V.V.V.'s met het doel een betere coördinatie te bereiken tussen deze en de A.N.V.V. De steeds groter wordende stroom toeristen uit het buitenland – in 1964 waren het er 1,8 miljoen – pleit voor deze coördinatie.

Voor de Dienst van het IJkwezen zijn in 1966 hogere bedragen nodig. Dit is het gevolg van het toenemende aantal aardgasmeters, dat ter ijking wordt aangeboden en van de noodzaak grotere aandacht te besteden aan de keuringen van meetapparatuur, die technisch ingewikkelder wordt.

Voor 1966 wordt voorts een eenmalige bijdrage van 0,5 miljoen voorgesteld ten behoeve van een te Utrecht te organiseren Nationale manifestatie van het Ambacht.

Ten behoeve van het midden- en kleinbedrijf worden ontwikkelings- en saneringsmaatregelen noodzakelijk geacht. Met het treffen van deze maatregelen zal in 1966 een begin worden gemaakt.

Uit het tot 1965 gevoerde regionale industrialisatiebeleid vloeien ook voor 1966 nog aanzienlijke uitgaven voort. Zo zullen de subsidies ten behoeve van provinciale en gemeentelijke infrastructuurwerken 35 miljoen vergen en de bijdragen in het kader van de oude Premie- en Prijsreductieregeling 15 miljoen. De uitgaven, die het in 1965 begonnen industriespreidingsbeleid meebrengt, zijn in deze ramingen begrepen. Voor de uitvoering van het infrastructuurprogramma 1965/1968 is in 1966 7,5 miljoen nodig. Voor in dat jaar aan te gane verplichtingen, die in latere jaren tot uitgaven zullen leiden, is een binnenlijnse post van 40 miljoen opgenomen. De nieuwe Premiereregeling industriegebouwen en prijsreductieregeling industrie-terreinen vergen 5 miljoen. De vermoedelijke uitkomsten 1965 zijn voor het onderdeel Industrie op de Gewone Dienst hoger dan oorspronkelijk voor dat jaar werd geraamd. Dit is het gevolg van het verwerken in 1965 van in 1964 onbesteed gebleven bedragen voor de industriespreiding. Het bedrag van 61 miljoen op de Buitengewone Dienst vloeit voor 59 miljoen voort uit de inschrijving op aandelen en obligaties Hoogovens in het kader van de Breedbandtransactie. Voor 1966 is 0,8 miljoen opgenomen als laatste tranche van een bijdrage ad 3 miljoen in de nieuwe huisvesting van het Internationale Octrooi Instituut.

Voor de financiering van wederaanpassingsmaatregelen voor werknemers, die ten gevolge van de samenvoeging van de mijnzetels Emma en Hendrik hun arbeidsplaatsen verliezen en die niet binnen de Staatsmijnen herplaatst kunnen worden, is in 1965 een bedrag van 2,5 miljoen uitgetrokken. Dit bedrag zal pas in de loop van 1965 en volgende jaren worden uitgegeven. Het ligt in de bedoeling overeenkomstige maatregelen te treffen voor werknemers van de cokesfabriek Maurits.

De investeringen van de Staatsmijnen zullen zich op een hoog peil blijven bewegen. Voor 1966 wordt uitgegaan van 151 miljoen, hiervan is 115 miljoen, dat is 76 pct., bestemd voor de chemische sector, 20 miljoen als aandeel in de maatschap N.A.M.–Staatsmijnen, 3 miljoen ten behoeve van de mijnbedrijven en 13

miljoen voor energie- en overige bedrijven. Het streven naar een verdere expansie op chemisch gebied, mede door samenwerking met andere ondernemingen in binnen- en buitenland, wordt weerspiegeld door de post Deelnemingen, die voor 1966 op 27 miljoen is gesteld. De financiering van bovengenoemde activiteiten geschiedt met behulp van uit afschrijvingen en winsten vrijkomende gelden. Voor zover deze tekortschieten verleent het Rijk een kapitaaluitkering. Deze is voor 1966 geraamd op 30 miljoen. Verwacht wordt, dat de verslechtering van de resultaten van de mijnbedrijven zal kunnen worden opgevangen door betere resultaten in de chemische en de gassector. Ten aanzien van de binnenlandse kolenproductie en de daarmee samenhangende problemen vindt nog overleg plaats.

De bijdragen voor 1966 aan het administratieve budget van Euratom ad 4 miljoen, de Internationale Atoomorganisatie en de Europese maatschappij voor de Chemische Bewerking van bestraalde Reactorbrandstof (Eurochemic) ad 1 miljoen zijn opgenomen onder Energieproductie en transport. Voor 1966 behoeft geen rekening te worden gehouden met een verdere kapitaaldeelname in Eurochemic.

De bevordering van het toerisme zal met kracht worden voortgezet. Bedroeg in 1965 het totaal van de subsidietoezeggingen ten behoeve van de toeristische infrastructuur 6 miljoen, voor 1966 wordt een verdubbeling tot 12 miljoen voorgesteld. Deze subsidietoezeggingen zullen pas na 1966 tot uitgaven leiden. Ter ondersteuning van het in de toekomst te voeren toeristische beleid zal grotere aandacht besteed worden aan het toeristisch onderzoek. Voor 1966 is hiervoor een bedrag van 0,3 miljoen opgenomen. De vakantiespreidingsactie, die in 1965 voor het eerst is gehouden en waarbij de aandacht is gevestigd op de maand juni als vakantie-maand, zal ook in 1966 worden gevoerd. Hiertoe is een subsidie van 0,1 miljoen opgenomen ten behoeve van de Stichting Recreatie, die de actie uitvoert.

Tabel 6-9 – Landbouw en visserij

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
07.0 Algemene uitgaven	30	33	36	0	0	1
07.1 Wetenschappelijk onderzoek	61	66	74	3	6	5
07.2 Landbouw, tuinbouw en veeteelt ¹⁾	256	347	252	4	4	4
07.3 Cultuurtechnische werken	150	152	169	74	74	79
07.4 Bosbouw	19	21	23	3	6	3
07.5 Jacht, rivier- en zeevisvangst	8	9	11	2	2	3
07.6 Ontginning en ontwikkeling van IJssel-meerpolders	14	14	21	14	15	20
	538	642	586	100	107	115
¹⁾ waarvan:						
voor het Landbouw-Egalisatiefonds	167	227	139	—	—	—
voor andere uitgaven	89	120	113	4	4	4

Het streven van de Regering tot versterking van de positie van de Nederlandse landbouw en visserij komt ook in deze begroting in het bijzonder in het structuurbeleid tot uitdrukking. De Regering verwacht met haar structuurbeleid een bijdrage

te kunnen leveren tot de aanpassing van de Nederlandse landbouw en visserij aan de veranderingen die zich zowel nationaal als internationaal op het terrein van de produktie en afzet voltrekken.

Op het gebied van de landbouwstructuur kreeg de Cultuurtechnische Dienst in de laatste jaren ruimere mogelijkheden tot ontplooiing van zijn activiteiten. Zowel voor de ruil- en herverkavelingen als voor de gemeente- en waterschapswerken wordt thans 10 miljoen meer uitgetrokken dan in 1965. Hierdoor wordt een uitgavenpeil bereikt dat bijna tweemaal zo hoog ligt als in 1961.

Tabel 6-9a – *De uitgaven voor werken van de Cultuurtechnische Dienst van 1961 tot en met 1966*

(begrotingsbedragen)					
1961	1962	1963	1964	1965	1966
99	107	115	140	165	185

Naast het klassieke structuurbeleid zijn de laatste jaren nieuwe beleidsinstrumenten ter hand genomen. Ten einde de activiteiten van het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de landbouw te kunnen voortzetten wordt voor 1966 12 miljoen aangevraagd. Het in de begroting binnenslijns vermelde bedrag van de verplichtingen, die het Fonds kan aangaan, is op 104 miljoen geraamd. Bovendien ligt het ter voorkoming van vertraging van de werkzaamheden in het voornemen het bij de Cultuurtechnische Dienst ondergebrachte personeelsapparaat, dat voor dit Fonds werkzaam is, uit te breiden.

In de begroting 1965 werd voor de eerste maal aangeduid, dat als onderdeel van het structuurbeleid ook gedacht wordt aan subsidiëring van marktstructuurprojecten in samenhang met de door het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw aan Nederlandse projecten toe te kennen bijdragen. Op de begroting 1965 werd daarvoor een memoriepost opgenomen. Voor 1966 is 1,5 miljoen geraamd, terwijl voor het aangaan van verplichtingen binnenslijns een maximum van 4 miljoen wordt voorgesteld.

Het ligt in het voornemen om aan het landbouwkundig onderzoek, dat tot het structuurbeleid in ruimere zin kan worden gerekend, in 1966 enige armslag te geven om voor een aantal instituten tot een afgeronde personeelsbezetting te komen. De in het agrarisch onderzoek betrokken mankracht zal daardoor op ruim 3000 personen komen. Afzonderlijke vermelding verdient de voorgenomen stichting van een proefbedrijf voor de conservering van voedsel door middel van bestraling. Dit bedrijf zal tot taak krijgen een schakel te vormen tussen het reeds verrichte wetenschappelijke werk op het gebied van deze conserveringsmethode en de commerciële toepassing hiervan. In de oprichtingskosten zullen het georganiseerde bedrijfsleven en het Rijk voor gelijke delen deelnemen. De exploitatie zal naar verwachting gefinancierd kunnen worden uit betaalde opdrachten.

In aansluiting aan de mogelijkheid om particuliere beseigenaren tegemoet te komen in de kosten verbonden aan het openstellen van het bosbezit voor recreatie (zie de toelichting op tabel 6-11) zal voor bossen van gemeenten, voor welke het bosbezit een relatief zware last vormt zonder dat daar voor de gemeente of de inwoners belangrijke baten tegenover staan, eveneens een tegemoetkoming gegeven kunnen worden. Met een verruimde toepassing van artikel 11 van de Boswet is daarom in deze begroting rekening gehouden.

Ook in het beleid met betrekking tot de beroepsvisserij zal bijzonder aandacht worden besteed aan structurele verbeteringen. De daarvoor uitgetrokken bedragen zijn daartoe relatief sterk verhoogd. In de begroting 1965 is voor deze activiteiten 3,7 miljoen geraamd, terwijl in de begroting 1966 5,7 miljoen is opgenomen. Vooral wordt gedacht aan een uitbreiding van de vangstgebieden, een modernisering van de vloot en van het verwerkings- en afzetapparaat, alsmede aan een verbetering van de kwaliteit van de aangevoerde produkten.

Met betrekking tot dit laatste aspect moge worden opgemerkt, dat in de ramingen voor 1966 rekening is gehouden met een uitbreiding van de premiereregeling ter verbetering van de verzorging van de aangevoerde vis. Naast de reeds in 1965 onder deze regeling vallende verse haring en verse makreel, zullen in 1966 ook enkele andere vissoorten onder de werking van deze regeling worden gebracht, waardoor ook de kottervissers zullen worden gestimuleerd meer aandacht te besteden aan de verzorging van de vangst.

Op het gebied van de modernisering van de vloot en van het verwerkings- en afzetapparaat ligt het in het voornemen steun te verlenen aan en stimuleringsbijdragen te verstrekken voor de aanschaffing van vries- en koelinstallaties aan boord van schepen en aan de wal, terwijl een sanering van de garnalenvloot zal worden gestimuleerd door het verlenen van slooppremies voor verouderde schepen.

Wat betreft de uitbreiding van de vangstgebieden en de verbetering van de vismethoden zal in 1966 de in 1965 aangevragen steunverlening aan door het bedrijfsleven te ondernemen experimentele visreizen worden voortgezet. Ook bij het visserijonderzoek zal rekening worden gehouden met de inzichten omtrent de mogelijkheden welke er voor de Nederlandse visserij in de toekomst zullen zijn. Bij de opzet van de plannen voor het thans in aanbouw zijnde visserij-onderzoekingsvaartuig is met deze inzichten reeds rekening gehouden. In de loop van 1966 zal het nieuwe veldlaboratorium te Zuricheroord gereed komen, waarna het mossel-onderzoek krachtig zal worden aangevat.

Ten einde de aanpassing van de bedrijfstak aan de zich wijzigende economische omstandigheden wat soepeler te doen verlopen en met name om te voorzien in de daaruit voortvloeiende financieringsbehoefte wordt een nieuwe financieringsregeling voorbereid ter vervanging van de in 1965 aflopende Regeling Bijzondere Visserij-financiering.

Het Landbouw-Egalisatiefonds

Bij de raming van het L.E.F. voor het komende jaar is niet vooruitgelopen op nog te nemen beleidsbeslissingen. De cijfers zijn aangepast aan de laatst bekende gegevens omtrent productie, uitvoer en invoer.

Tabel 6-9b – *Specificatie van het nadelige saldo van het Landbouw-Egalisatiefonds*

	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp begroting 1966
1. consumentensubsidie op brood	69	69	59
2. toeslag lichte gronden	38	38	32
3. rund- en varkensvlees	67	67	71
4. eieren en gevogelte.	22	18	26
5. melk (netto)	274	315	326
6. onvoorzien en diversen.	5	6	14
	—475	—513	—528
saldo t.o.v. Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de landbouw . . .	—	— 16	+ 16
	—475	—529	—512
af: saldo heffingen en restituties granen . .	+308	+302	+373
nadelig saldo	—167	—227	—139

Op de toeneming van het nadelige saldo in de vermoedelijke uitkomsten 1965 t.o.v. de oorspronkelijke raming is de verhoging van de melkrichtprijs 1965/66 van invloed geweest. Hiermede werd, gezien de gebruikelijke ramingsmethode, bij de opstelling van de begroting, geen rekening gehouden. Bovendien bleek uit naderhand ter beschikking gekomen cijfers, dat de afrekening met het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds voor de Landbouw over de jaren 1962/63 en 1963/64 tezamen, voor Nederland een nadelig financieel saldo van 16 miljoen zal opleveren. Volgens thans bekende gegevens zal echter de financiële verhouding met dit fonds voor de periode 1964/65, die in het L.E.F. 1966 tot uitdrukking komt, in een positief saldo van ongeveer 16 miljoen omslaan. Dit is een gevolg van het feit dat de gemeenschappelijke financiering vanaf november 1964 op de zuivelsector van toepassing werd. De hogere raming voor 1966 van het saldo van heffingen en restituties in de graansector wordt veroorzaakt door de stijging van de invoerheffingen als gevolg van de per 1 juli 1965 gestegen drempelprijzen voor een aantal graansoorten.

Tabel 6-10 – *Onderwijs en wetenschappen*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
08.0 Algemene uitgaven	19	20	20	0	0	1
08.1 Wetenschappelijk onderzoek.	59	62	74	4	4	8
08.2 Lager onderwijs	1 421	1 638	1 658	—	—	—
08.3 Voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs	366	406	443	1	1	4
08.40 Nijverheidsonderwijs	562	618	657	5	5	8
08.41 Lager en middelbaar land- en tuinbouw- onderwijs	55	60	65	1	1	1
08.42 Ander vak- en beroepsonderwijs	130	145	165	4	4	9
08.5 Wetenschappelijk onderwijs	564	623	769	153	289	283
	3 176	3 572	3 851	168	304	314

De uitgaven in de rubriek Lager onderwijs nemen ten opzichte van de oorspronkelijke raming 1965 toe door een grotere belangstelling met name voor het kleuteronderwijs, een hogere normvergoeding voor het kleuteronderwijs, de doorwerking over een geheel jaar van de per 1 september 1965 ingevoerde verlaging van de leerlingenschalen bij het lager onderwijs en een verdere uitbouw van het buitengewoon lager onderwijs. Daarnaast nemen de kosten van de vormingsinstituten voor leerplichtvrije jeugd toe door de per 1 september 1965 ingevoerde verdere verbetering van de subsidieregeling ten aanzien van de materiële kosten, alsmede door de verhoging ingaande 1 september 1966 van het subsidiepercentage in de personele uitgaven.

Alles bijeen omvatten de uitgaven in deze rubriek in hoofdzaak de volgende posten.

1. Voor de kleuterscholen, die in 1966 door circa 450 000 kinderen zullen worden bezocht, 187 miljoen, in welk bedrag zijn begrepen de salarissen voor ruim 13 000 kleuterleidsters.
2. Voor de salarissen van de onderwijzers bij het lager onderwijs, dat in 1966 ruim 1 700 000 leerlingen zal tellen, 951 miljoen. De invoering van de tweede fase van de verlaging van de leerlingenschalen per 1 september 1965 heeft het aantal verplichte leerkrachten met rond 3000 doen toenemen. Daarboven is wederom een aantal extra of niet-verplichte onderwijzers geraamd ten einde in bijzondere behoeften te kunnen voorzien. In totaal wordt het aantal onderwijzers geraamd op bijna 58 000.
3. Voor het buitengewoon lager onderwijs 100 miljoen voor ruim 5400 leerkrachten; het aantal leerlingen dat dit onderwijs volgt zal tot circa 66 000 oplopen. Overwogen wordt de rijksbijdrage voor de in internaten verblijvende schipperskinderen te verhogen. Mede met het oog hierop is de raming van de uitgaven voor het onderwijs aan kinderen van wie de ouders een trekkend bestaan leiden, toegenomen van 5 miljoen tot 6 miljoen.
4. Voor de uitkering aan het Gemeentefonds, wegens de door dit fonds – ingevolge artikel 5 van de Financiële-Verhoudingswet 1960 – aan de gemeenten te verrichten uitkeringen voor de vergoeding voor schoolgebouwen en de materiële kosten van de onderscheiden vormen van lager onderwijs, 373 miljoen. Dit is 38 miljoen meer dan voor 1965 beschikbaar is, hetgeen onder andere een gevolg is van de gestegen exploitatiekosten en van de stichting van schoollokalen in nieuwe wijken.
5. Voor subsidiëring van het vormingswerk voor de leerplichtvrije jeugd, dat circa 50 000 deelnemers omvat, 19 miljoen, met welk bedrag niet alleen de huisvestingskosten en de overige materiële kosten geheel voor rijksrekening komen, doch waarmede tevens voor de deelnemers tot en met 18 jaar met ingang van 1 september 1966 het subsidiepercentage in de personele kosten kan worden verhoogd tot 70. De gevolgen van het voorwaardelijk arbeidsverbod voor 14-jarige jongens hebben eveneens, in verband met een te verwachten stijging van het aantal deelnemers, tot een hogere raming van de uitgaven voor het vormingswerk geleid.

Voor het voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs moet voor 1966 rekening worden gehouden met een verdere toeneming van het aantal leerlingen.

De uitgaven hebben voornamelijk betrekking op de personele en materiële lasten van:

1. de rijksscholen voor middelbaar onderwijs (37 miljoen);
2. de gemeentelijke scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs (97 miljoen);
3. de bijzondere scholen voor voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs (281 miljoen);
4. de handelsavondscholen (8 miljoen);
5. de avondlycea (6 miljoen).

Het aantal leerlingen van deze scholen gezamenlijk zal in 1966 oplopen tot rond 235 000.

Het aantal leerlingen bij de onderscheiden vormen van nijverheidsonderwijs, tezamen met het aantal deelnemers aan cursussen die in n.o.-verband worden gegeven, zal in 1966 naar raming oplopen tot 530 000. Dit zal in belangrijke mate worden veroorzaakt door de uitbreiding van het individueel lager nijverheidsonderwijs voor jongens en meisjes, alsmede door de gevolgen van het voorwaardelijk arbeidsverbod voor 14-jarige jongens. De uitgaven in de rubriek Nijverheidsonderwijs omvatten voor het lager nijverheidsonderwijs voor jongens 333 miljoen, voor het middelbaar nijverheidsonderwijs 69 miljoen, voor scheepvaart- en luchtvaartnijverheidsonderwijs 17 miljoen en voor het nijverheidsonderwijs voor meisjes 205 miljoen. Voorts is voor de leerlingstelsels, die meer dan 70 000 deelnemers tellen, 21 miljoen uitgetrokken.

Bij het lagere en middelbare land- en tuinbouwonderwijs wordt het beleid van de voorgaande jaren voortgezet.

Met betrekking tot het lagere landbouwonderwijs maakt de verdergaande vermindering van het aantal leerlingen een nadere aanpassing van het aantal scholen noodzakelijk. In nauw overleg met de betrokken organisaties en schoolbesturen wordt hierbij naar sanering van deze sector van onderwijs gestreefd.

Tot de rubriek Ander vak- en beroepsonderwijs wordt een groot aantal opleidingen, scholen en cursussen van sterk uiteenlopende aard gerekend. Voor de scholen tot opleiding van leidsters bij het kleuteronderwijs (circa 10 500 leerlingen) nemen de uitgaven met name toe als gevolg van de geleidelijk doorgevoerde omzetting van de tweejarige in driejarige cursussen. Uitgetrokken is voor deze scholen 12 miljoen. Voor de rijks-, gemeentelijke en bijzondere kweekscholen, die tezamen circa 28 000 leerlingen zullen tellen, is 65 miljoen en voor de instituten tot opleiding voor middelbaar-onderwijsakten (13 000 cursisten) 7 miljoen beschikbaar. De vijf academies voor lichamelijke opvoeding vergen tezamen 5 miljoen. Voor het sociaal-pedagogisch onderwijs wordt voor 1966 18 miljoen aangevraagd. De uitgaven voor het middenstandsonderwijs vertonen een stijging door de grotere belangstelling en de verhoging van het subsidiepercentage van 70 tot 80 van de netto kosten.

Voor 1966 zijn belangrijk hogere bedragen geraamd voor de opleidingen t.b.v. de volksgezondheid. In 1966 zal worden begonnen met de subsidiëring van bijscholingscursussen, de zogenaamde gebroken stafopleidingen en het geven van toelagen aan functionarissen op het terrein van de maatschappelijke gezondheidszorg die een grotere deskundigheid moeten verwerven. Bestaande opleidingen, met name de opleiding tot fysiotherapeut, zullen worden herzien en geïntensiveerd. Aangezien hier te lande op korte termijn geen bevredigend begin zal kunnen worden gemaakt met de opleiding van mondhygiënist is een aantal kandidaten geplaatst kunnen worden op Amerikaanse opleidingsinstellingen.

Voorts zal het aantal opleidingsinternaten voor de kraamverzorging in 1966 verder worden uitgebreid. Gezien het opleidingsaspect van de werkzaamheden van de leidsters- en adjunct-leidstersdocenten van de kraamcentra zullen de salariskosten van deze functionarissen te beginnen met 1966 voor 100 pct. door het Rijk worden gesubsidieerd.

Volgens de jongste prognose van de commissie voor statistisch onderzoek van de Academische Raad zal het aantal studenten in 1970 82 000 bedragen, een aantal dat alle voorgaande ramingen in belangrijke mate overtreft.

De financiële gevolgen die uit deze nieuwe ramingen voor 1970 voortvloeien, zijn verwerkt in het Algemeen Financieel Schema 1966-1969 (Gedrukte stukken Zitting 1964-1965 - 8169, nr. 1).

Overeenkomstig dit schema is voor investeringen ten behoeve van het wetenschappelijk onderwijs en onderzoek 350 miljoen opgenomen. Als gevolg van de noodzaak de wetenschappelijke apparatuur in bestaande gebouwen belangrijk uit te breiden, moeten hiervoor grotere bedragen dan voorheen worden uitgetrokken; het bedrag voor 1966 ad 40 miljoen betekent een verhoging met 13 miljoen ten opzichte van 1965. Eveneens in het raam van het Algemeen Financieel Schema 1966-1969 is voor exploitatieuitgaven ten behoeve van de instellingen voor wetenschappelijk onderwijs en ten behoeve van de academische ziekenhuizen een bedrag van 510 miljoen uitgetrokken tegenover 430 miljoen in 1965, beide bedragen exclusief salarismaatregelen, die voor 1966 worden begroot op 46 miljoen. Ten einde aan de groeiende behoeften tegemoet te komen, die in het medisch wetenschappelijk onderwijs zijn ontstaan ligt het in het voornemen met ingang van 1 september 1966 een zevende medische faculteit op te richten te Rotterdam.

Het aantal aanvragen om toekenning van een rijksstudietoelage vooral voor studie aan universiteiten, hogescholen, hogereburgerscholen en gymnasia vertoont een spectaculaire ontwikkeling. Bedroeg het totale aantal aanvragen voor de cursus 1963/1964 ca. 61 000, voor de cursus 1965/1966 zal dit ca. 96 000 worden, terwijl voor de cursus 1966/1967 het aantal aanvragen wordt geraamd op ca. 113 000.

Het aantal toekenningen vertoont eveneens een forse stijging, namelijk van circa 39 000 voor 1963/1964 tot naar schatting 84 000 voor 1966/1967. Gelet hierop wordt voor 1966 120 miljoen gevraagd, dat is 27 miljoen meer dan het bedrag waarmee in de vermoedelijke uitkomsten 1965 wordt gerekend.

Het maximale bedrag van de rijksstudietoelage, dat met ingang van 1 september 1964 is vastgesteld op f 3400 per jaar, is met het oog op de inmiddels gestegen kosten van levensonderhoud en studie met ingang van 1 september 1965 verhoogd tot f 3850. Dit nieuwe maximale bedrag wordt alleen in bepaalde gevallen met toepassing van de geldende normen verstrekt, namelijk wanneer kinderbijslag en kinderaftrek geen effect sorteren bij een eigen financiële bijdrage van de ouders. Dit is bij de volgende groepen het geval:

- A. studerenden, die 27 jaar of ouder zijn;
- B. studerenden, voor zover de ouders als zelfstandigen geen aanspraak kunnen maken op kinderbijslag voor eerste en tweede kind en/of kinderaftrek;
- C. studerenden, wier ouders over een zo laag inkomen beschikken, dat niet kan worden aangenomen, dat zij ten minste f 650 per jaar in de kosten van studie en levensonderhoud van hun kinderen kunnen bijdragen.

Tabel 6-11 – *Cultuur*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
08.0 Algemene uitgaven	3	3	5	—	—	—
08.1 Wetenschappelijk onderzoek	3	3	3	—	—	—
08.6 Vrijtijdsbesteding, jeugdvorming, volksontwikkeling en sport	59	67	91	—	—	—
08.7 Kunsten, oudheidkunde en natuurbescherming	79	87	105	0	0	0
08.8 Radio, televisie en pers.	132	131	132	—	—	—
08.9 Erediensten.	12	18	19	—	—	1
	288	309	355	0	0	1

Ten behoeve van investeringen voor sociale planning in de stimuleringsgebieden is op de ontwerp-begroting 1966 een bedrag van 6 miljoen uitgetrokken, waarvan 3 miljoen binnenslijns voor aan te gane verplichtingen. Voorts is 3,5 miljoen geraamd voor aanvullende subsidies in verband met kostenstijging van nog niet gerealiseerde projecten van de planning 1960 tot en met 1965. Het bijzondere sociale beleid in enkele streken met omvangrijke ruilverkavelingen wordt voortgezet. Voor bijzondere activiteitensubsidies ten behoeve van de culturele begeleiding in genoemde gebieden zijn in verband met de intensivering van dit beleid voor 1966 hogere bedragen geraamd.

In voorbereiding is een regeling om aan particuliere beseigenaren, die hun bezit voor het publiek toegankelijk stellen, een jaarlijkse bijdrage in de kosten van instandhouding en openstelling te verlenen. Enerzijds wordt hiermede beoogd de recreatie te dienen terwijl deze maatregel anderzijds verbetering zal kunnen brengen in de economische positie van de bosbouw. Voor deze nieuwe regeling is 3 miljoen geraamd.

Voor openluchtrecreatie ten algemenen nutte is voor 1966 19 miljoen uitgetrokken, 10 miljoen meer dan voor 1965.

Door middel van een memoriepost is op de begroting 1966 het voornemen tot uitdrukking gebracht de voorziening in de behoefte aan sportaccommodaties te bevorderen door subsidies in de bouw- en aanlegkosten. De ter zake op te stellen subsidieregeling is op het Ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk in voorbereiding.

De uitgaven voor lectuurvoorziening, volksontwikkelingswerk en amateuristische kunstbeoefening worden hoger geraamd. Naast uitbreiding van de bestaande activiteiten is hierbij onder meer rekening gehouden met een algemene salarisverbetering voor het bibliotheekpersoneel en met subsidiëring van een aantal nieuwe instellingen op het gebied van het volksontwikkelingswerk.

In verband met uitbreiding van het aantal te subsidiëren werkeenheden, verbetering van de accommodaties en de toeneming van het aantal beroepskrachten bij de landelijke organisaties voor jeugdwerk, verhoging van het maximale subsidiebedrag per provinciale jeugdraad en enkele verhogingen van subsidies voor instellingen ten dienste van de jeugdvorming is het voor 1966 uitgetrokken bedrag aanmerkelijk hoger dan in 1965.

Voor dorpshuizen en wijkcentra is een belangrijk hoger bedrag aangevraagd.

Voor de kunsten, zowel bij muziek- en danskunst, toneel en letteren als bij beeldende kunsten en film, zijn door middel van ruimer gestelde bedragen mogelijkheden geschapen voor een voortgezette groei.

Voor restauratie van monumenten is ruim 8 miljoen meer uitgetrokken dan voor 1965 het geval was.

Ten behoeve van de aankoop van natuurreservaten en voor subsidie in de kosten van recreatieve voorzieningen in de natuurreservaten is voor 1966 ruim 7 miljoen meer geraamd dan voor het lopende begrotingsjaar.

Tabel 6-12 - Sociale voorzieningen

		Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
		Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
09.0	Algemene uitgaven	20	25	32	—	—	—
09.1	Wetenschappelijk onderzoek	0	0	0	—	—	—
09.2	Sociale zekerheid (inclusief uitgaven voor pensioenen en wachtgeld)	821	854	874	—	—	—
09.3	Sociale bijstand	30	37	49	—	—	—
09.41	Uitgaven voor ambtenaren en anderen, voortvloeiende uit het eertijds opzeggen door Indonesië van bepaalde overeenkomsten	235	256	243	2	2	2
09.42	Emigratie	12	13	13	—	—	—
09.43 } 09.44 } 09.45 }	Sociale hulp	58	62	77	1	3	1
09.5	Arbeidersbescherming	13	14	15	—	1	—
09.6	Maatregelen in het belang van de werkgelegenheid	235	235	262	1	1	1
09.7	Arbeidsverhoudingen	4	4	4	—	—	—
		1 428	1 500	1 569	4	7	4

Voor in de loop van 1966 door te voeren verhogingen van subsidiepercentages is onder de algemene uitgaven een centrale post van 3,5 miljoen opgenomen. In te stellen onderzoeken zullen nog moeten uitwijzen voor welke van de onder het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk ressorterende subsidie-regelingen de verhogingen zullen worden toegepast en in hoeverre deze verhogingen zullen worden doorgevoerd.

Op het terrein van de sociale zekerheid zijn voor 1966 geen maatregelen te verwachten die een invloed van betekenis op de rijksuitgaven zullen uitoefenen. De stijging van de uitgaven is dan ook vrijwel geheel een gevolg van de loonontwikkeling.

Doordat een belangrijk gedeelte van de onder de rubriek sociale zekerheid opgenomen uitgaven op de een of andere wijze is gekoppeld aan het loonpeil, brengt elke verhoging daarvan een stijging van de uitgaven met zich mee. Dit geldt met name voor het merendeel van de bijdragen en uitkeringen uit hoofde van volksverzekeringen, werknemersverzekeringen en kinderbijslagen. De rijksbijdragen aan het Ouderdomsfonds en het Interim-invaliditeitsfonds worden voor 1966 geraamd op respectievelijk 158,8 miljoen en 99,9 miljoen.

Van jaar tot jaar openbaart zich een belangrijke stijging van de kosten van de ziekenfondsverzekering voor bejaarden. Naast het algemene verschijnsel van loon- en prijsstijgingen speelt hier ook een rol de uitbreiding van de verstrekkingen en het grotere gebruik dat van deze verstrekkingen wordt gemaakt. Naast deze kostenstijging maakt het groter wordende aantal bejaarden, als gevolg van de hoger wordende leeftijd van de bevolking, het noodzakelijk de raming van de rijksbijdrage in de ziekenfondsverzekering voor bejaarden voor 1966 te stellen op 76 miljoen. In de vastgestelde begroting 1965 was hiervoor 65 miljoen geraamd.

Binnenkort zal een uitbreiding plaatshebben van de kring uitkeringsgerechtigden van de Tijdelijke Rijksgroepsregeling voor Mindervaliden. Het voor 1966 uitgetrokken bedrag is diensgevolge 12 miljoen hoger dan het bedrag dat in de oorspronkelijke begroting 1965 was opgevoerd.

Voor de kosten van verzorging van gerepatrieerden in contractpensions is ruim 6 miljoen meer geraamd dan in 1965 in verband met de gevolgen van het verruimde toelatingsbeleid van spijtoptanten. Overigens zij hierbij opgemerkt dat voor 1965 een suppletoire verhoging zal worden aangevraagd.

Sinds enige tijd is een bescheiden opleving van de belangstelling voor de emigratie te bespeuren. De verwachting dat 1963 een dieptepunt zou vormen is dus bewaarheid. Bij de raming van de uitgaven is er op grond van deze ontwikkeling van uitgegaan dat het vertrekcijfer ten opzichte van 1964 een lichte stijging zal ondergaan.

Voor de subsidieregelingen ter zake van het maatschappelijk opbouwwerk en het individueel maatschappelijk werk zijn belangrijk hogere bedragen uitgetrokken, welke deels noodzakelijk zijn uit hoofde van de stijging die lonen en salarissen ondergingen, doch mede verband houden met de groei van de verschillende activiteiten. Voor enkele regelingen werd een verhoging van de subsidiëring in de apparaatskosten in de begroting verwerkt. Aanzienlijk hogere bedragen worden in 1966 nodig geacht met het oog op de toevloed van buitenlandse werknemers, voor de opvang van de naar Nederland komende Surinamers en voor de integratie van de Ambonezen in de Nederlandse samenleving. Het beleid ten aanzien van de trekkende bevolking (het onder meer in 1962 gestarte 10-jarenplan voor de regionale woonwagenkampen) zal onverminderd worden voortgezet. In verband met de voorgenomen subsidiëring in de exploitatiekosten van de kampen is een bedrag van 0,4 miljoen opgenomen. De zorg voor thuislozen dient ruimere mogelijkheden te krijgen. Voorts is het wenselijk de mogelijkheid te openen tot een subsidiëring van nadelige exploitatieuitkomsten van inrichtingen tot gewenning aan regelmatige arbeid.

Ten behoeve van de zogenaamde dienstencentra voor bejaarden en dagverblijven voor gehandicapten zijn hogere uitgaven geraamd.

Rekening is gehouden met een verwachte groei van het algemeen maatschappelijk werk.

Voor subsidiëring van de gezinsverzorging en de gezinshulp zijn aanzienlijk hogere bedragen geraamd, zulks onder andere in verband met de te verwachten toeneming van het aantal (part-time)gezinshelpsters en de verbetering van de subsidiëring in de apparaatskosten van de instellingen.

Voor rijksbijdragen in de kosten van bijstand aan zelfstandigen en voor aan zelfstandigen en gehandicapten te verstrekken voorschotten worden voor 1966 hogere uitgaven verwacht. In het geraamde bedrag is mede gerekend op de leningen, die zullen worden verstrekt aan in het Deltagebied woonachtige zelfstandigen.

In verband met de toeneming van werkzaamheden als gevolg van het in werking treden van de Algemene Bijstandswet en de nieuwe groeps- en rijksbijdrageregelingen is een uitbreiding voorzien van de departementale buitendienst van het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk (de afdeling Landelijk Contact).

De personeelsbezetting van het Directoraat-Generaal van de Arbeid en de daaronder ressorterende diensten van de Arbeidsinspectie, de Inspectie van de Havenarbeid en het Stoomwezen zal worden versterkt, hetgeen zijn weerslag vindt in de onder de rubriek Arbeidersbescherming geraamde uitgaven. De uitvoering van het Bestrijdingsmiddelenbesluit leidt tot een intensivering van het toezicht op een groot aantal bedrijven, vooral van land- en tuinbouw. Vervolgens zij gewezen op de ontwikkeling met betrekking tot de aardgasinstallaties, welke een personeelsuitbreiding van de dienst van het Stoomwezen noodzakelijk maakt. Overigens brengen de voortschrijdende ontwikkeling van de techniek en de toenemende mechanisatie en industriële bedrijvigheid een constante toeneming der werkzaamheden met zich mede.

De uitgaven voor complementaire arbeidsvoorzieningen worden voor 1966 geraamd op 141 miljoen, tegen 129 miljoen in 1965. Deze stijging is vrijwel geheel het gevolg van de loonontwikkeling. Voorts speelt de invoering van een loonminimum bij de grootste groep tewerkgestelden een rol. Aangenomen is dat in 1966 gemiddeld ruim 22 000 handarbeiders en 1500 hoofdarbeiders op sociale werkvoorzieningsobjecten arbeid zullen verrichten.

De in 1964 getroffen tijdelijke maatregelen ter stimulering van de opleiding van personen voor de bouwberoepen in de centra voor vakopleiding voor volwassenen zijn goed ontvangen. Voor 1966 wordt, gezien de nog steeds bestaande belangstelling, verwacht dat gemiddeld 1800 bouw cursisten de opleidingen zullen volgen; dit zijn ongeveer 250 à 300 cursisten meer dan in 1965. Bij de raming is voorts gerekend op 1100 metaal-cursisten in 1966.

De stijging van de werkloosheid in de wintermaanden van 1965 was in de noordelijke provincies relatief hoger dan in de rest van het land. Als gevolg hiervan zijn in 1965 meer arbeiders op objecten voor aanvullende werkgelegenheid te werk gesteld dan waarop oorspronkelijk was gerekend. Met de opgetreden loon- en prijsstijgingen heeft dit ertoe geleid dat in plaats van de oorspronkelijk uitgetrokken 21 miljoen voor aanvullende werken voor 1965, naar de huidige inzichten een bedrag van 30 miljoen nodig is. In verband hiermede is voor 1966 eveneens 30 miljoen uitgetrokken.

Tabel 6-13 – Volksgezondheid

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
10.0 Algemene uitgaven	16	17	26	—	—	—
10.1 Wetenschappelijk onderzoek	11	12	15	1	1	2
10.2 Sociale en preventieve geneeskunde	77	85	74	—	—	—
10.3 Ziekenhuizen, klinieken en sanatoria	15	16	16	—	—	—
10.4 Openbare gezondheid	39	42	47	—	—	—
	158	172	178	1	1	2

Het voornemen bestaat op korte termijn een nota over de toekomstige ontwikkeling van de gezondheidszorg aan het parlement aan te bieden. In de begroting 1966 is een stelpost van 6 miljoen opgenomen, waaruit nieuwe maatregelen c.q. uitbreiding van bestaande activiteiten kunnen worden bekostigd.

Er wordt naar gestreefd op korte termijn wetsontwerpen in te dienen tot invoering van een volksverzekering tegen zware geneeskundige risico's en tot wijziging van de Ziekenfondswet. De laatstbedoelde wetswijziging strekt enerzijds tot regeling van de verhouding tot de nieuwe volksverzekering en de arbeidsongeschiktheidsverzekering, anderzijds tot oplossing van de moeilijkheden bij de vrijwillige verzekering.

De uitgaven voor de volksgezondheid voor 1966 ondergaan in aanzienlijke mate de invloed van de noodzakelijke versterking van het ambtelijk volksgezondheidsapparaat.

De personeelsbezetting van het Directoraat-Generaal van de Volksgezondheid zal moeten worden aangepast aan de eisen, die thans aan de uitvoering van de taken worden gesteld. Hierbij moge – om enkele belangrijke verschijnselen te noemen – worden gewezen op de snelle groei van de geneesmiddelenindustrie en de schadelijke nevenwerking van vele geneesmiddelen, welke tot een doelmatige registratie noodzaken, de voortgaande problematiek op het gebied van de lucht- en waterverontreiniging en de sterk verhoogde frequentie van de aangiften van salmonellose. Zowel de onder Algemene uitgaven als de onder Openbare gezondheid opgenomen bedragen ondergaan de invloed van deze personeelsversterking.

Met de intensivering van het toezicht op de volksgezondheid gaat ook een toename van het aantal onderzoeken gepaard. Met name het salmonellose-onderzoek zal in 1966 hogere bedragen vergen. In totaal zullen deze onderzoeken in 1966 bijna 1 miljoen meer vragen dan in 1965.

Het streven is erop gericht de gezondheidsresearch in 1966 uit te breiden. Aangezien deze onderzoeken voor een belangrijk deel zullen worden verricht door de Nederlandse Centrale Organisatie voor Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek, komt dit o.m. tot uitdrukking in een verhoging van de subsidie aan deze organisatie met 3 miljoen. In dit bedrag is begrepen de bijdrage aan het Nederlands Instituut voor Praeventieve Geneeskunde, dat met ingang van 1 januari 1966 in de T.N.O.-organisatie zal opgaan. In 1965 werd dit instituut nog afzonderlijk gesubsidieerd.

Voor 1966 is voor het eerst een begrotingspost opgenomen voor het kankeronderzoek. Hieruit zullen bijdragen ten behoeve van het laboratorium van de Vereniging het Nederlands Kanker Instituut en het pas opgerichte internationale kanker instituut te Lyon worden verstrekt. Het Nederlands Kanker Instituut kampt met toenemende exploitatietekorten, die in onvoldoende mate door bijdragen van het Koningin Wilhelmina Fonds kunnen worden gedekt. Voor Nederland is het van groot belang ten nauwste betrokken te zijn bij het internationale kankeronderzoek. Met het geven van een bijdrage aan het internationale kanker instituut te Lyon schaaft Nederland zich onder de officiële oprichters van dit instituut.

Onder de rubriek Sociale en preventieve geneeskunde is een groot aantal subsidieposten ten behoeve van de gezondheidszorg opgenomen. De subsidiëring van de landelijke en provinciale kruisverenigingen en van de overkoepelende organisaties op het terrein van de geestelijke volksgezondheid zal in 1966 aanzienlijk worden verbeterd, zulks ten einde deze organisaties in staat te stellen in voldoende mate tegemoet te komen aan de zwaardere eisen, welke aan haar werkzaamheden – ook door het Rijk – worden gesteld.

Het is thans mogelijk om naast de back-service-regeling ten behoeve van wijk-verpleegsters, die nà 1 september 1950 zijn gepensioneerd, en welke regeling in 1966 zal zijn voltooid, een zelfde regeling te treffen voor de wijkverpleegsters, die vóór die datum zijn gepensioneerd. Op de ontwerpbegroting 1966 is een eerste tranche van een vijfjarige rijksbijdrage in de kosten van deze laatste regeling opgenomen.

Waar nodig is met noodzakelijke personeelsuitbreidingen bij de gesubsidieerde instellingen rekening gehouden. Over het algemeen houden deze uitbreidingen verband met de toenemende werkzaamheden van deze instellingen op grond van externe factoren, zoals de groei van de bevolking. In enkele gevallen is ook met een intensivering en verdieping van het werk rekening gehouden, zoals bij de revalidatie.

Ondanks vorengenoemde factoren, die tot verhoging van uitgaven leiden, en ondanks de loonstijgingen, welke eveneens een uitgavenverhogende werking uitoefenen, is het mogelijk het totaal voor deze rubriek uit te trekken bedrag lager te stellen dan voor 1965. Dit vindt zijn oorzaak in de omstandigheid dat door het opnemen van de z.g. interne kraamzorg in het verstrekkingenpakket van de ziekenfondsen het niet langer nodig is, dat het Rijk een bijdrage in deze kraamzorg verstrekt. Ten einde de overgang naar de nieuwe situatie te vergemakkelijken, ligt het in het voornemen om nog gedurende twee jaren een aflopende subsidie beschikbaar te stellen. In de begroting 1966 is voor dit doel 3 miljoen opgenomen.

Voor 1966 wordt gerekend op een belangrijke uitbreiding van de technische outillage van het Rijksinstituut voor de Volksgezondheid. Het in gebruik nemen van nieuwe laboratoria en de nog steeds voortdurende uitbreiding van de activiteiten van dit instituut nopen voorts tot uitbreiding van de personeelsbezetting.

Ook in 1966 zal uitbreiding worden gegeven aan het aantal waterleidingaansluitingen in afgelegen en moeilijk te bereiken gebieden. Als gevolg hiervan zullen de subsidies ten behoeve van deze (super)onrendabele aansluitingen met ongeveer 1 miljoen toenemen.

Tabel 6-14 - Volkshuisvesting

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
11.0 Algemene uitgaven	9	11	11	—	—	—
11.1 Wetenschappelijk onderzoek	6	5	7	1	1	—
{ Huursubsidies	232	225	218	—	—	—
11.2 } Woningwetvoorschotten	—	—	—	1 143	1 393	1 721
{ Overige uitgaven in het belang van de volkshuisvesting	52	44	66	—	—	—
11.3 Ruimtelijke ordening	4	4	6	—	—	—
	303	289	308	1 144	1 394	1 721

De bouwproductie is aanzienlijk verhoogd. Dit geldt niet alleen voor de woningbouw, doch ook voor de andere sectoren van het bouwprogramma.

Dit beleid zal worden voortgezet. Gestreefd zal worden naar een optimaal gebruik van de beschikbare capaciteit. Met name in de woningbouw zullen arbeidsbespa-

rende bouwmethoden en een verdere toepassing van industriële en systeembouw worden bevorderd.

In de loop van 1965 bleek, dat in grote delen van het land de overspanning van de bouwmarkt aanzienlijk verminderde. Dientengevolge was het verantwoord de produktie in 1965 niet in te perken binnen de oorspronkelijk in het bouwprogramma gestelde grens van 4750 miljoen; het was mogelijk deze met enige honderden miljoenen te verhogen. Mede op grond hiervan laat het zich aanzien, dat in 1965 meer dan 110 000 woningen gereed zullen komen. Voor 1966 zal het beleid erop worden gericht om met de bouw van 125 000 woningen een aanvang te maken, exclusief de circa 3000 zogenaamde vrijetijdswoningen. Dit aantal wordt globaal als volgt verdeeld: 60 000 woningwetwoningen, 16 250 gesubsidieerde particuliere huurwoningen, 23 750 eigen woningen met bezitsvormingsbijdragen en 25 000 woningen in de ongesubsidieerde sector.

De resultaten van het gevoerde beleid, in de woningbouw tot uitdrukking komend in een sterke toename van het aantal gereedgekomen woningen (1963 t/m 1965 respectievelijk 79 523, 100 978 en circa 110 000), werken in gunstige zin aan de oplossing van het woningtekort. Naast uitbreiding van de produktie zijn maatregelen gewenst op het gebied van de distributie. Hiervoor is onder meer nodig een huur- en subsidiebeleid, dat de doorstroming door het woningbestand en daardoor de aanpassing van de woonsituatie aan de behoefte zoveel mogelijk bevordert.

Voorwaarden voor een goed verloop van het doorstromingsproces zijn een aantrekkelijke kwaliteit van de nieuwe woningen en een evenwichtig huurpatroon. Dit laatste betekent, dat er in beginsel alleen huurverschillen mogen bestaan, die door verschil in kwaliteit worden gemotiveerd.

Huurmaatregelen en wijzigingen in de subsidiëring moeten gezien worden als onderdelen van één handeling. Om aan dit beleid gestalte te geven is onlangs bij de Tweede Kamer der Staten-Generaal een ontwerp tot wijziging van de Huurwet ingediend, dat bij aanvaarding op 1 januari 1966 zal ingaan (Gedrukte stukken zitting 1964-1965 - 8125). Daarin is voor bestaande woningen een naar groepen van woningen gedifferentieerde huurverhoging in twee fasen vervat en wel op 1 januari 1966 en op 1 januari 1967. Bovendien wordt daarin voorgesteld om m.i.v. 1 januari 1968 voor met steun uit 's Rijks kas tot stand gekomen woningen, zolang nog een jaarlijkse bijdrage wordt ontvangen, de huurprijs ieder jaar met 4 pct. te verhogen.

In het nieuwe beleid wordt de subsidie tegen een andere achtergrond gezien dan in het verleden. De subsidiëring was in de naoorlogse jaren in de eerste plaats een maatregel in het kader van de loon- en prijspolitiek. Thans echter zal zij bovenal gezien moeten worden als een volkshuisvestingsmaatregel. Door de hoge investeringskosten en de lange levensduur van de woning kan het peil van de volkshuisvesting slechts uiterst langzaam aan nieuwe eisen en verlangens worden aangepast. Dit maakt het noodzakelijk bij de nieuwbouw de toekomst duidelijk in het oog te houden. De subsidie zal de bewoner in staat moeten stellen geleidelijk toe te groeien naar de huur voor een woning, die weliswaar vandaag wordt gebouwd, maar die ook in de toekomst nog aan de dan te verwachten wensen moet voldoen.

De huur zal op den duur kostendekkend moeten zijn, hetgeen betekent, dat men bereid dient te zijn een redelijk deel van het inkomen aan huur te besteden. In vorenbedoelde gedachtengang fungeert de subsidie als tijdelijk stootkussen en geeft de huurder als het ware een voorschot op de kwaliteit.

Dit voorschot zal moeten worden „ingelost” naarmate de inkomensontwikkeling voortschrijdt. De nieuwe „filosofie” van de subsidiëring houdt dan ook tevens een

nieuwe methodiek in, te weten een hoge aanvangssubsidie om vooruit te kunnen grijpen op de toekomst en een automatische jaarlijkse verhoging van de huur gepaard gaande met een eveneens jaarlijkse verlaging van de subsidie.

Daarbij zal ook een doelbewust op doorstroming gericht beleid van de zijde van de gemeenten nodig zijn. Ten einde de gemeenten hierbij behulpzaam te zijn, zal van rijkswege bijgedragen worden in de voeding van gemeentelijke doorstromingsfondsen. Voor dit doel is een bedrag van 10 miljoen uitgetrokken.

Het te voeren nieuwe subsidiebeleid is met uitzondering van te betalen bezitsvormingspremies (waarvoor een bedrag van 10 miljoen is opgenomen) nog niet van invloed op de uitgaven 1966. Deze invloed zal zich pas in de uitgaven voor 1967 manifesteren. Immers, zowel voor particuliere gesubsidieerde huurwoningen als voor woningwetwoningen, zal een systeem van jaarlijkse bijdragen worden toegepast, waarbij de bijdrage voor de eerste maal betaald wordt aan het einde van het eerste exploitatiejaar.

Het nieuwe beleid is wel tot uitdrukking gebracht in de verplichtingenmaxima.

De huursubsidies, opgenomen onder de vermoedelijke uitkomsten 1965 en de ontwerp-begroting 1966, kunnen als volgt worden gespecificeerd.

Tabel 6-14a – Specificatie van de huursubsidies

	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp- begroting 1966
Bijdragen in de exploitatiekosten van vóór 1966 bewoonde woningwetwoningen	140	130 ¹⁾
Bijdragen in de exploitatie van sedert 1966 in gebruik ge- nomen woningwetwoningen	—	p.m.
Bijdragen in de kosten van verwerving van een eigen woning	—	10
Bijdragen in de kosten van de exploitatie van particuliere huurwoningen	—	p.m.
Premie- en bijdrageregeling gesubsidieerde particuliere wo- ningbouw	80	62
Bijdragen aan gemeenten in de kosten van de vorming en instandhouding van een doorstromingsfonds	—	10
Kosten van woningverbetering en -splitsing	5	6
	225	218

Bij de raming van de bijdragen in de kosten van verwerving van een eigen woning ingevolge het Besluit bevordering eigen-woningbezit is aangenomen, dat de premies zullen worden toegekend overeenkomstig de per 1 januari 1966 in werking tredende subsidieregeling.

De uitkeringen wegens premies en bijdragen aan de particuliere woningbouw zijn geraamd op 62 miljoen. Dit zijn de betalingen, welke in 1966 nog zullen plaatsvinden ingevolge de vóór 1966 geldende besluiten.

Voor de financiering van de woningwetbouw door middel van voorschotten ingevolge de bepalingen van de Woningwet is voor 1966 een belangrijk hoger bedrag opgenomen, namelijk 1721 miljoen tegenover 1393 miljoen als vermoedelijke uitkomsten 1965.

Wat de rubriek Overige uitgaven in het belang van de Volkshuisvesting betreft, wordt het volgende opgemerkt.

¹⁾ In de ontwerp-begroting 1966 is de raming voorshands gesteld op 147 miljoen op basis van de vóór 1 januari 1966 geldende bijdrageregelingen. Bij aanvaarding van de voorgestelde wijziging van de Huurwet kan de raming met circa 17 miljoen worden verlaagd (zie de aanvullende post d van tabel 4-1).

Sedert het in werking treden van de Beschikking bijdragen saneringsplannen op 1 februari 1963 werden aan gemeenten tot een bedrag van circa 48 miljoen toezeggingen gedaan voor bijdragen uit 's Rijks kas in de kosten van verwerving van gronden en opstellen in het kader van reeds aangevangen of op korte termijn in uitvoering te nemen saneringsplannen. Vóór eind 1965 zal vermoedelijk boven eerdergenoemde 48 miljoen nog een belangrijk bedrag aan nieuwe toezeggingen worden gedaan.

Voor 1966 zal op basis van de aangegane verplichtingen met een verdere verhoging van het uitgavenbedrag moeten worden rekening gehouden. De raming der uitgaven bedraagt 40 miljoen, terwijl het verplichtingenmaximum gebracht is op 50 miljoen.

Onder dezelfde rubriek zijn ook begrepen de bijdragen in de kosten van verletbestrijding in de bouwnijverheid. Naar verwachting zal de belangstelling voor de verletbestrijdingsregeling voor het seizoen 1965-1966 aanzienlijk zijn. Op grond van de verleende en nog te verlenen rijksbijdragen aan de Stichting Verletbestrijding over 1964 en 1965 (1964: 4,5 miljoen; 1965: vermoedelijk 7 miljoen) is voor 1966 een bedrag van 10 miljoen opgenomen. In overeenstemming met de daartoe gemaakte afspraken ligt het in het voornemen de rijksbijdrage na afloop van het winterseizoen 1965-1966 te doen vervallen en de onkosten, verbonden aan de verletbestrijding, geheel door het bedrijfsleven en opdrachtgevers te doen dragen.

Aan de ruimtelijke ordening zal in toenemende mate aandacht worden besteed.

Het is te voorzien, dat de bevolking van Nederland ook in de rest van deze eeuw belangrijk in aantal zal toenemen. De aanspraken op de bodem worden talrijker, dringender en onderling tegenstrijdiger. Het bestaan van een groeiende bevolking kan slechts worden verzekerd door een voortgaande industrialisatie en een verdere ontwikkeling van de economische diensten. Grotere delen van Nederland zullen daardoor in de stedelijke sfeer worden gebracht.

In dit verband stemt het tot voldoening, dat de Wet op de ruimtelijke ordening op 1 augustus j.l. in werking kon treden.

Veel, van wat op dit terrein moet gebeuren, bevindt zich thans nog in het vlak van de oriëntatie en de voorbereiding. In de cijfers voor 1966 komt dit tot uiting in hogere bedragen voor voort te zetten en nieuwe onderzoeken.

Voor het verlenen van bijdragen aan lagere organen ten behoeve van het veilig stellen van bufferstroken in de agglomeraties in de randstad Holland is voor de derde achtereenvolgende maal een bedrag opgenomen (1964: 0,5 miljoen; 1965: 1,5 miljoen; 1966: 2 miljoen).

Tabel 6-15 - *Oorlogs- en rampschade*

		Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
		Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uit- komsten 1965	Ontwerp- begroting 1966	Oorspronkelijk vast- gesteld 1965	Vermoede-lijke uit- komsten 1965	Ontwerp- begroting 1966
12.2	} Herstel oorlogsschade overheidseigen- dommen						
12.1							
12.4		23	25	10	—	—	—
12.5	} Oorlogsschade aan personen	50	101	52	—	—	—
12.0							
12.3	} Overige uitgaven oorlogsschade. . .	2	5	8	—	—	—
12.6							
		75	131	70	—	—	—

Per 1 januari 1965 bedroegen de resterende verplichtingen van het Rijk voor de schade, die gedurende de laatste wereldoorlog aan eigendommen van lagere publiekrechtelijke lichamen werd toegebracht, nog 44 miljoen. Inmiddels heeft in 1965 de laatste betaling op het wederopbouwplan Rotterdam plaatsgevonden. Voor 1966 is voor de verdere afwikkeling van deze schade 8 miljoen uitgetrokken tegen 19 miljoen in 1965.

In de rubriek Oorlogsschade aan personen is van de vermoedelijke uitkomsten 1965 een bedrag van 45 miljoen bestemd voor uitkeringen aan slachtoffers van de nationaal-socialistische vervolging in het kader van het Nederlands-Duitse Financiële Verdrag. Dit bedrag betreft het restant van de hiervoor in 1963 in totaal bij aanvullende begroting ter beschikking gestelde 113 miljoen. Voorts zijn in deze rubriek begrepen de uitgaven voor de Rijksgroepsregeling Oorlogsslachtoffers, de uitkeringen op grond van de Wetten Buitengewoon Pensioen 1940-1945 en Zee-lijden-Oorlogsslachtoffers. De buitengewone pensioenen zullen worden verhoogd ter overbrugging van een gebleken achterstand ten opzichte van de regelingslonen. Bovendien zullen wetsontwerpen, die ertoe strekken deze pensioenen aan de ontwikkeling van de regelingslonen aan te passen, binnenkort aan de Staten-Generaal worden voorgelegd.

Onder de Overige uitgaven zijn bedragen geraamd voor schade geleden aan particuliere eigendommen, watersnoodschade en uitgaven verband houdende met opruimingswerkzaamheden van voormalige Duitse verdedigingswerken. Vooral omdat eind 1965 minder onbestede gelden van vorige jaren beschikbaar zullen zijn dan bij de raming voor 1965 het geval was, is het geraamde bedrag voor 1966 6 miljoen hoger dan voor 1965.

Tabel 6-16 – Nationale schuld

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerpbegroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerpbegroting 1966
13.2 Rente en kosten binnenlandse schuld . .	756	801	870	—	—	—
13.3 Rente en kosten buitenlandse schuld . .	11	11	10 ^v	—	—	—
13.4 Aflossing binnenlandse schuld	—	—	—	552	553	542 ^v
13.5 Aflossing buitenlandse schuld	—	—	—	46	52	23 ^v
	767	812	880	598	605	565
Af: afschrijvingen	—	—	—	105	105	126
	767	812	880	493	500	439

De rente op de gevestigde schuld stijgt van 551 miljoen (begroting 1965) tot 572 miljoen (begroting 1966). Deze verhoging wordt veroorzaakt door de na het indienen van de begroting 1965 gesloten leningen, verminderd met de aflossingen die inmiddels op de staatsschuld hebben plaatsgehad.

De rente op de vlottende schuld geeft een stijging te zien van 216 miljoen ten laste van de begroting 1965 tot 308 miljoen ten laste van 1966. Dit is een gevolg van de volgende factoren. Het bedrag dat in 1966 gemiddeld aan schatkistpapier zal uitstaan is geraamd op 4200 miljoen, tegenover 3700 miljoen in 1965. Als gemiddeld rentepercentage dat hierover zal moeten worden betaald is $3\frac{15}{16}$ aangenomen, tegen $3\frac{1}{2}$ voor 1965. De rente verschuldigd over het zich in 's Rijks schat-

kist bevindende tegoed van rijksfondsen is 50 miljoen hoger geraamd. Ten slotte is nog rekening gehouden met wijzigingen in de bedragen aan rente die betaald moeten worden over de reserves van enige staatsbedrijven, zoals de P.T.T. en de Staatsmijnen.

Voornamelijk ten gevolge van de wisselende aflossingspercentages van verscheidene binnenlandse leningen daalt het voor aflossing op de binnenlandse schuld benodigde bedrag met 10 miljoen.

Wat betreft de buitenlandse schuld is voor aflossing op de lening van de Internationale Bank voor Herstel en Ontwikkeling 22 miljoen minder nodig dan in 1965. Voorts is in 1965 het restant van de Lend-Lease-verplichting aan Amerika vervroegd afgelost. Ten gevolge hiervan zijn de vermoedelijke uitkomsten over 1965 hoger en de begroting 1966 lager geraamd dan de oorspronkelijke begroting voor 1965.

Tabel 6-17 - *Afschrijvingen*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
15 Afschrijvingen	105	105	126	—	—	—

De hogere raming van 1966 ten opzichte van 1965 is een gevolg van nieuwe investeringen in vaste activa van de Staat, met name in waterstaatswerken.

Tabel 6-18 - *Diversen*

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
14. Vergoeding aan provincies voor de derving van inkomsten als gevolg van de verlaging van de personele belasting	7	7	7	—	—	—
17. Onvoorziene uitgaven	1	1	1	—	—	—
17. Compensatie huurverhoging 1964 en naberekening salaristrend 1964	225	—	—	—	—	—
17. Verhoging van de premie A.O.W./A.W.W. van 8,1 pct. tot 10,5 pct.	100	—	—	—	—	—
17. Nacalculatie salaristrend 1965 (Stelpost).	—	100	—	—	—	—
17. Aanvullende nacalculatie salaristrend 1964, doorwerking van de compensatie voor de huurverhogingen 1960, 1962 en 1964 in de vakantiewetgeving en wijziging van de standplaatsaftrek	—	30	—	—	—	—
17. 2% uitkering-ineens 1965	—	100	—	—	—	—
17. Loon- en salarismaatregelen na 1 januari 1965	—	—	600	—	—	—
	333	238	608	—	—	—

De salarisverhoging per 1 januari 1965, waarmede in de oorspronkelijke begroting 1965 geen rekening was gehouden, is zowel in de vermoedelijke uitkomsten van dat jaar als in de ontwerp-begroting 1966 begrepen in de cijfers voor de verschillende onderwerpen van staatszorg (dus ook in de op blz. 3 genoemde toeneming met 800 miljoen van de uitgaven voor onderwijs).

Het in de vermoedelijke uitkomsten 1965 niet verdeelde bedrag van 238 miljoen betreft o.m. de aanvullende nacalculatie van de salaristrend 1964 ad 0,3 pct., de doorwerking van de huurcompensaties in de vakantie-uitkering en vermindering van de standplaatsaftrek, de uitkering van 2 pct. over 1965 en een stelpost voor de nacalculatie van de salaristrend 1965.

In de ontwerp-begroting voor 1966 is door het opnemen van een stelpost tot een bedrag van 600 miljoen in hoofdstuk VII (Binnenlandse Zaken) rekening gehouden met de kosten van salarismaatregelen en daarmede verband houdende voorzieningen, die nog niet in de ramingen van de afzonderlijke begrotingsartikelen konden worden opgenomen. Dit zijn de juist genoemde maatregelen (aangenomen is dat de uitkering ineens van 2 pct. zal doorwerken) en een salarisverhoging in 1966.

§ 6.3 Verdeling per begrotingshoofdstuk van de uitgaven voor de onderwerpen van staatszorg

Tabel 6-19 – Verdeling per begrotingshoofdstuk van de uitgaven voor de onderwerpen van staatszorg

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
Algemeen Bestuur	512	556	569	101	159	166
Hoofdstuk:						
I Huis der Koningin	4	4	4	—	—	—
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	15	16	16	—	—	—
III Algemene Zaken	10	10	11	—	—	—
VII Binnenlandse Zaken	20	23	24	1	1	1
IXB Financiën	345	378	382	20	22	26
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.	72	78	83	80	136	139
XII Verkeer en Waterstaat	25	24	25	—	—	—
XIII Economische Zaken	21	23	24	—	—	—
Militaire uitgaven	2 584	2 664	2 715	—	—	—
Hoofdstuk:						
X Defensie.	2 584	2 664	2 715	—	—	—
Buitenlandse betrekkingen	247	210	309	41	39	198
Hoofdstuk:						
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	0	0	0	—	—	—
IV Kabinet van de Vice-Minister-President	—	—	0	—	—	—
V Buitenlandse Zaken	237	186	289	7	5	7
VIII Onderwijs en Wetenschappen	2	2	11	—	—	—
IXB Financiën	3	17	3	34	34	191
XII Verkeer en Waterstaat	1	1	1	—	—	—
XIII Economische Zaken	—	—	1	—	—	—
XIV Landbouw en Visserij	4	4	4	—	—	—
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	—	—	0	—	—	—

Tabel 6-19 (vervolg)

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
Suriname en Nederlandse Antillen	40	40	67	27	50	39
Hoofdstuk:						
IV Kabinet van de Vice-Minister-President	40	40	67	27	50	39
VII Binnenlandse Zaken	0	0	0	—	—	—
Justitie en Politie	672	793	776	—	—	—
Hoofdstuk:						
VI Justitie	416	455	486	—	—	—
VII Binnenlandse Zaken	256	338	290	—	—	—
XII Verkeer en Waterstaat	0	0	0	—	—	—
Civiele Verdediging	88	93	93	—	—	2
Hoofdstuk:						
III Algemene Zaken	2	2	1	—	—	—
VII Binnenlandse Zaken	40	49	48	—	—	—
IXB Financiën	—	—	0	—	—	—
X Defensie	12	12	13	—	—	—
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	—	—	—	—	—	2
XII Verkeer en Waterstaat	15	15	18	—	—	—
XIII Economische Zaken	6	7	2	—	—	—
XIV Landbouw en Visserij	6	8	6	—	—	—
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	7	—	5	—	—	—
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	—	—	0	—	—	—
Verkeer en Waterstaat	636	614	872	777	796	930
Hoofdstuk:						
XII Verkeer en Waterstaat	636	614	872	777	796	930
XIII Economische Zaken	—	—	—	—	0	—
Handel en Nijverheid	184	228	229	47	114	58
Hoofdstuk:						
V Buitenlandse Zaken	4	4	4	—	—	—
IXB Financiën	1	1	1	—	—	—
XIII Economische Zaken	179	223	224	47	114	58
Landbouw en Visserij	538	642	586	100	107	115
Hoofdstuk:						
IXB Financiën	17	18	19	4	4	4
XII Verkeer en Waterstaat	14	15	20	15	15	21
XIV Landbouw en Visserij	507	609	547	81	88	90
Onderwijs en Wetenschappen	3 176	3 572	3 851	168	304	314
Hoofdstuk:						
V Buitenlandse Zaken	1	1	1	—	—	—
VII Binnenlandse Zaken	335	387	373	—	—	—
VIII Onderwijs en Wetenschappen	2 743	3 068	3 351	167	303	312
XII Verkeer en Waterstaat	4	7	5	—	—	—
XIV Landbouw en Visserij	79	87	96	1	1	1
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	10	11	14	—	—	—
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	4	11	11	—	—	—

Tabel 6-19 (vervolg)

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966	Oorspronkelijk vastgesteld 1965	Vermoede-lijke uitkomsten 1965	Ontwerp-begroting 1966
Cultuur	288	309	355	0	0	1
Hoofdstuk:						
IXB Financiën	3	3	3	—	—	—
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Orde- ning.	9	15	16	—	—	—
XII Verkeer en Waterstaat	—	—	—	—	—	1
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	276	291	336	0	0	0
Sociale voorzieningen	1 428	1 500	1 569	4	7	4
Hoofdstuk:						
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	1	1	1	—	—	—
III Algemene Zaken	0	0	0	—	—	—
IV Kabinet van de Vice-Minister-President	0	0	0	—	—	—
V Buitenlandse Zaken	143	149	140	—	—	—
VI Justitie	3	4	4	—	—	—
VII Binnenlandse Zaken	318	338	338	—	—	—
VIII Onderwijs en Wetenschappen	2	2	2	—	—	—
IXB Financiën	2	2	2	1	1	1
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Orde- ning.	1	1	1	—	—	—
XII Verkeer en Waterstaat	2	2	3	—	—	—
XIII Economische Zaken	36	36	36	—	—	—
XIV Landbouw en Visserij	3	4	4	—	—	—
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	752	791	826	—	—	—
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	145	170	192	3	6	3
XVII Onvoorziene uitgaven	20	—	20	—	—	—
Volksgezondheid	158	172	178	1	1	2
Hoofdstuk:						
V Buitenlandse Zaken	1	1	1	—	—	—
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid.	157	171	177	1	1	2
Volkshuisvesting	303	289	308	1 144	1 394	1 721
Hoofdstuk:						
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Orde- ning.	302	288	308	1 144	1 394	1 721
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	1	1	—	—	—	—
Oorlogs- en rampschade	75	131	70	—	—	—
Hoofdstuk:						
IXA Nationale Schuld	0	0	0	—	—	—
IXB Financiën	19	68	13	—	—	—
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Orde- ning.	2	3	3	—	—	—
XII Verkeer en Waterstaat	4	5	2	—	—	—
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	50	55	52	—	—	—
Nationale Schuld (aflossingen verminderd met afschrijvingen)	767	812	880	493	500	439
Hoofdstuk:						
IXA Nationale Schuld	767	812	880	493	500	439

Tabel 6-19 (vervolg)

	Gewone Dienst			Buitengewone Dienst		
	Oorspron- kelijk vast- gesteld 1965	Vermoede- lijke uit- komsten 1965	Ontwerp- begroting 1966	Oorspron- kelijk vast- gesteld 1965	Vermoede- lijke uit- komsten 1965	Ontwerp- begroting 1966
Afschrijvingen	105	105	126	—	—	—
Hoofdstuk:						
IXA Nationale Schuld	105	105	126	—	—	—
Diversen	333	238	608	—	—	—
Hoofdstuk:						
VII Binnenlandse Zaken	325	230	600	—	—	—
IXB Financiën	7	7	7	—	—	—
XVII Onvoorziene uitgaven	1	1	1	—	—	—

Hoofdstuk 7. De ontvangsten voor 1965 en 1966

§ 7.1 Samenvattend overzicht

In de onderstaande tabel zijn zowel de belasting- als de niet-belastingontvangsten van het Rijk ingedeeld in een aantal groepen.

Tabel 7-1 – Overzicht van de ontvangsten

	Oorspronkelijke raming 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp- begroting 1966
Gewone Dienst			
Kostprijsverhogende belastingen	5 336	5 521	6 163
Belastingen op inkomen, winst en vermogen	7 379	7 709	8 840
Aanvullende posten:			
a. Belastingmaatregelen	—	—	164 ¹⁾
b. Wijziging aandeelpercentages Gemeentefonds en Provinciefonds	64 ²⁾	—	—
Winsten en baten van bedrijven	115	113	106
Rente	246	274	337
Ontvangen uitkeringen ingevolge het Nederlands-Duitse Financiële Verdrag	81	81	—
Luistergelden en kijkgelden	121	121	122
Ontvangsten van de Dienst der Domeinen	56	59	64
Overige ontvangsten	254	300	306
Totaal Gewone Dienst	13 652	14 178	16 102
Buitengewone Dienst			
Ontvangen aflossingen en bij het Rijk belegde gelden	308	364	401
Belastingspaarbrieven	—	—	425
Overige ontvangsten	130	409	137
Totaal Buitengewone Dienst	438	773	963
Totaal Gehele Dienst	14 090	14 951	17 065

¹⁾ Voorgenomen wijziging van enige belastingen als vermeld aan het slot van § 4.4.

²⁾ Vermindering van het aandeel van het Gemeentefonds met 0,44% wegens verhoging van de A.O.W./A.W.W.-uitkeringen tot een sociaal minimum.

§ 7.2 De belastingontvangsten

Bij het ramen van de belastingontvangsten voor 1966 is uitgegaan van de ramingen voor 1965 zoals deze in tabel 7-2 in de kolom vermoedelijke uitkomsten 1965 zijn vermeld; in § 3.4.1 is daarop een toelichting gegeven. Rekening is gehouden met een ontwikkeling van onze economie in het komende jaar, zoals die is geschetst in de door het Centraal Planbureau opgestelde Macro-economische Verkenning voor 1966. Deze duidt op een voortgezette stijging van de nominale inkomens en de nominale bestedingen. De belastingopbrengsten zullen

Tabel 7-2 - Overzicht van de aan de rijksbegroting ten goede komende belastingopbrengsten voor 1965 en 1966

Ontwerp- begroting 1966	Vernoeedelijke uitkomsten 1965	Herziene raming 1965 ¹⁾	Oorspronkelijke raming 1965	I. Kostprijsverhogende belastingen:	
				a. Motorrijtuigbelasting	
				1. excl. opcenten	
				2. opcenten t.b.v. het Rijkswegenfonds	
				b. Invoerrechten	
				c. Benzineaccijns	
				d. Olieaccijns	
				e. Wijnaccijns	
				f. Alcoholaccijns	
				g. Bieraaccijns	
				h. Suikeraccijns	
				i. Tabaksaccijns	
				j. Omzetbelasting	
				k. Rechten van zegel	
				l. Rechten van registratie	
				m. Grondbelasting (rijksopcenten)	
				Totaal I	6 170
				II. Belastingen op inkomen, winst en vermogen:	
				a. Inkomstenbelasting	3 200 ²⁾
				b. Loonbelasting	3 125
				c. Dividendbelasting	165
				d. Kansspelbelasting	3
				e. Vermoedelijkebelasting	1 625 ³⁾
				f. Commissarissenbelasting	26
				g. Vermogensbelasting	210 ⁴⁾
				h. Successierechten	250
				Totaal II	8 604
				Totaal I en II	14 774
				Aandeel van het Gemeentefonds	1 943 ⁵⁾
				Aandeel van het Provinciefonds	116 ⁶⁾
				Aandeel van het Rijkswegenfonds (zie post 1a2)	—
				2 059	
				Ten bate van de rijksbegroting	12 715
				Correctie wegens aanhangige wijziging van het aandeel van het Gemeentefonds en het Provinciefonds	+ 64 ¹⁰⁾
				Aandeel van het Rijk in de voorgenomen wijziging van enige belastingen ¹¹⁾	+ 8 ¹¹⁾
				Per saldo ten bate van de rijksbegroting	12 779
				13 259	
				13 230	
				15 167	

¹⁾ Opgenomen in de nota over het herziene begrotingsbeeld 1965 (Gedrukte Stukken, Zitting 1964-1965, nr. 8102).

²⁾ Ramming van de opbrengst over het belastingjaar 1965.

³⁾ Ramming van de opbrengst over het belastingjaar 1964.

⁴⁾ Ramming van de opbrengst over het belastingjaar 1966.

⁵⁾ Ramming van de opbrengst over het boekjaar 1965.

⁶⁾ 13,44 % (Gemeentefonds) resp. 0,804 % (Provinciefonds) van de opbrengst van de genoemde belastingen met uitzondering van de motorrijtuigbelasting en de grondbelasting.

Zie voor vervolg noten blz. 83.

hierdoor een verdere groei te zien geven. Deze is, vóór aftrek van de aandelen van het Gemeente-, het Provincie- en het Rijkswegenfonds, in totaal geschat op rond 2115 miljoen.

In de ramingen zijn daarnaast de gevolgen verwerkt van een aantal belasting-maatregelen. Deze betreffen:

- a. de doorwerking in 1966 van de verlaging van het tarief van de loon- en de inkomstenbelasting op 1 juli 1965 (– 410 miljoen);
- b. het vervallen van de in 1965 voor éénmaal aan zelfstandigen verleende tegemoetkoming in de inkomstenbelasting (+ 25 miljoen);
- c. de doorwerking in 1966 van in het verleden aangebrachte wijzigingen in de fiscale investeringsfaciliteiten (+ 115 miljoen);
- d. de verlagingen en verhogingen, vermeld in tabel 4-4, met dien verstande dat in de ramingen nog geen rekening is gehouden met de invoering van de speculatiewinstbelasting (+ 5 miljoen), voor welk nieuw middel in dit stadium nog geen artikel in het ontwerp van wet op de middelen kan worden opgenomen (– 77 miljoen).

Per saldo leiden deze wijzigingen tot een verlies aan belastingopbrengst van ongeveer 345 miljoen.

Ten slotte zijn in de ramingen de gevolgen verwerkt van enige wijzigingen van afdrachttermijnen. Zoals in § 3.4.1 is toegelicht wordt de opbrengst van de loonbelasting in 1965 tot een bedrag van naar schatting 160 miljoen ongunstig beïnvloed doordat de afdrachttermijn voor deze belasting met ingang van 1 juli jl. is verlengd van tien dagen tot één maand. Dit verlies herhaalt zich in 1966 niet. Anderzijds zal in 1966 een verkorting van de afdrachttermijn van de omzetbelasting van twee maanden tot een maand worden voorgesteld, waaruit voor dat jaar een extra bate voor één maal van ongeveer 175 miljoen zal voortvloeien. In totaal leidt dit dus tot een stijging van de ontvangsten van 1965 op 1966 van 335 miljoen.

De totale raming komt als gevolg van de genoemde invloeden op:

17 503 miljoen

Hierop is in mindering gebracht het aandeel van

- a. het Gemeentefonds (13,28 pct.) 2266 miljoen
- b. het Provinciefonds (0,815 pct.) 139 miljoen
- c. het Rijkswegenfonds 95 miljoen

2 500 miljoen

zodat ten bate van de rijksbegroting resteert 15 003 miljoen

In deze ramingen is nog geen rekening gehouden met de voorgenomen verhoging van de indirecte belastingen, van de vennootschapsbelasting en van de vermogensbelasting en evenmin met de derving van middelen door de nieuw voorgestelde verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting, waarover in § 4.4 mededelingen

Vervolg van noten blz. 82:

⁷⁾ 13,15 % (Gemeentefonds) resp. 0,815 % (Provinciefonds) van de opbrengst van de onder 6) bedoelde belastingen.

⁸⁾ 13,10 % (Gemeentefonds) resp. 0,815 % (Provinciefonds) van de opbrengst van de onder 6) bedoelde belastingen.

⁹⁾ 13,28 % (Gemeentefonds) resp. 0,815 % (Provinciefonds) van de opbrengst van de onder 6) bedoelde belastingen.

¹⁰⁾ Vermindering van het aandeelpercentage van het Gemeentefonds met 0,44 wegens verhoging van de A.O.W./A.W.W.-uitkeringen tot een sociaal minimum.

¹¹⁾ Correctie ad 0,05 % op de onder 10) genoemde vermindering.

¹²⁾ Verhoging van indirecte belastingen en van de vermogensbelasting, invoering van een speculatiewinstbelasting en verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting.

zijn gedaan. Zoals daar is uiteengezet zullen de verhogingen in 1966 636 miljoen opleveren, waarbij in aanmerking is genomen, dat een verhoging van het tarief van de vennootschapsbelasting per 1 januari 1966 pas in de begrotingscijfers van 1967 tot uiting komt. De derving aan inkomstenbelasting beloopt 450 miljoen. Wordt bovendien de opbrengst van de speculatiewinstbelasting medegeteld dan komt de hogere opbrengst per saldo op 191 miljoen en voor het Rijk alleen op 164 miljoen. Het totaal van de belastingmiddelen voor de rijksbegroting 1966 komt daarmee op 15 167 miljoen.

Van de toeneming van de belastingopbrengst ad 2115 miljoen die het gevolg is van de economische ontwikkeling komt 1810 miljoen ten goede aan het Rijk. Dit is ruim 1 miljard meer dan kan worden verwacht bij een groei van het nationale inkomen van $4\frac{1}{2}$ pct. en een progressiefactor van $1\frac{1}{3}$; in § 2.3.2 was daaruit voor 1966 en 1967 gemiddeld een toeneming van 800 miljoen berekend. Dit verschil is in de eerste plaats het gevolg van het feit, dat voor 1966 een reële groei van het nationale produkt wordt verwacht – $5\frac{1}{2}$ pct. – die boven het gemiddelde van $4\frac{1}{2}$ pct. ligt. Belangrijker is de invloed van de stijging van de inkomens boven de produktiviteit en daarmee ook van de prijzen. Het nominale nationale inkomen tegen factorkosten ¹⁾ stijgt namelijk met bijna 10 pct.

In tabel 7-3 zijn de belastingopbrengsten over een periode van tien jaren nader bezien. De gegevens hebben betrekking op de belastingbedragen, die aan het desbetreffende jaar economisch kunnen worden toegerekend, hetgeen onder meer inhoudt, dat de opbrengsten van de vennootschapsbelasting ten opzichte van de begrotingsbedragen een jaar zijn verschoven ²⁾. De invloed van de verlenging respectievelijk verkorting van de afdrachttermijn van de loon- en de omzetbelasting is uit de bedragen voor 1965 en 1966 geëlimineerd. De door of ten behoeve van de lagere publiekrechtelijke lichamen geheven belastingen zijn mede in aanmerking genomen.

De belastingdruk – belastingbaten in procenten van het nationale inkomen – was in 1962 en 1963 gedaald onder invloed van verlagingen van directe belastingen (inkomsten- en loonbelasting en vennootschapsbelasting), die ook enige wijziging in de verhouding directe–indirecte belastingen ten gevolge hadden. In 1964 is de belastingdruk weer toegenomen door de progressiewerking, door de beperking van de fiscale investeringsfaciliteiten en door de verhoging van een aantal indirecte belastingen. Deze laatste verhoging heeft niet kunnen verhinderen, dat het aandeel der directe belastingen in het geheel weer toenam. De invoering van de eerste tranche van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting alsmede van enkele onderdelen van de algemene herziening van de directe belastingen leidt in 1965 op zich zelf weer tot een verlaging van de belastingdruk. De progressiewerking, de invloed van de beperking van de investeringsfaciliteiten en de doorwerking in 1965 van de verhoging van een aantal belastingen in 1964 doen deze verlaging echter weer teniet, zodat het percentage ongewijzigd op 26,4 blijft.

In de cijfers voor 1966 zijn tal van tegengesteld werkende factoren verwerkt. Een verzwaring vloeit voort uit de progressiewerking en opnieuw uit de doorwerking van de beperking van de investeringsfaciliteiten; de invloed wordt weer teniet gedaan door de doorwerking van de verlaging van de inkomsten- en de loonbelasting

¹⁾ Het nominale nationale inkomen tegen marktprijzen is in dit verband een minder goede maatstaf omdat dit mede stijgt door de verhoging van de tarieven van de indirecte belastingen.

²⁾ De verhoging van het tarief van de vennootschapsbelasting per 1 januari 1966 is dus in de cijfers voor 1966 verwerkt.

Tabel 7-3 – Belastingen en nationaal inkomen; verdeling tussen directe en indirecte belastingen

Jaar	Nationaal inkomen (netto; marktprijzen)	Totale belastingbaten ¹⁾		Belastingen op winst, inkomen en vermogen	Kostprijsverhogende belastingen
		Bedrag	in % van het nationale inkomen		
				in % van de totale belastingbaten	
1957	32 040	7 750	24,2	54,6	45,4
1958	32 410	8 070	24,9	57,4	42,6
1959	34 730	8 730	25,1	57,2	42,8
1960	38 820	9 760	25,1	57,5	42,5
1961	41 080	10 670	26,0	58,0	42,0
1962	43 970	11 260	25,6	57,9	42,1
1963	47 330	12 080	25,5	57,3	42,7
1964	55 270	14 590	26,4	58,3	41,7
1965	61 400	16 240	26,4	58,3	41,7
1966	68 390	18 320	26,8	56,4	43,6

¹⁾ De belastingen die aan het desbetreffende jaar kunnen worden toegerekend, geheven door het Rijk en de overige publiekrechtelijke lichamen.

in 1965 en door de netto verlaging van verschillende belastingen zoals de invoerrechten. De voorgenomen verhoging van de indirecte belastingen, van de vennootschapsbelasting en van de vermogensbelasting doen de druk met 1 pct. stijgen. Deze stijging wordt echter voor meer dan de helft weer teniet gedaan door de voorgestelde verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting met een vast bedrag, zodat per saldo een toeneming resulteert van 0,4 pct.

Door het accent, dat in het dekkingsplan op de indirecte belastingen is gelegd en door de nieuwe verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting krijgen de directe belastingen in het totaal een geringer gewicht (56,4 tegen 58,3 pct. in 1965). Met een verhouding van ongeveer $56\frac{1}{2} : 43\frac{1}{2}$ blijven zij echter het grootste aandeel houden.

§ 7.3 De niet-belastingontvangsten

Tabel 7-4 – Overzicht van de niet-belastingontvangsten voor 1965 en 1966

	Oorspronkelijke raming 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp- begroting 1966	
Gewone Dienst				
Winsten en andere baten van bedrijven . . .	115	113	106	
Uitkering van de door de Nederlandsche Bank behaalde winst	8	10	12	17,1
Uitkering van het Staatsbedrijf der P.T.T. ad $3\frac{1}{2}\%$ over de bedrijfsbaten der verkeersdiensten.	37	39	42	47
Uitkering van het Staatsbedrijf der P.T.T. wegens voordelig saldo	15	15	15	18
Uitkering van de Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V. wegens dividend	7	7	9	7,2
Uitkering van Breedband N.V. wegens dividend.	18	13	—	—
Uitkering van de Staatsmijnen wegens dividend.	19	19	18	36
Uitkering van andere bedrijven.	11	10	10	12,6

Tabel 7-4 (vervolg)

	Oorspronkelijke raming 1965	Vermoedelijke uitkomsten 1965	Ontwerp- begroting 1966
Transport	115	113	106
Rente	246	274	337
Rente van staatsbedrijven	66	66	79
Rente van woningwetvoorschotten	161	181	234
Overige rente-ontvangsten	19	27	24
Ontvangen uitkeringen ingevolge het Neder- lands-Duitse Financiële Verdrag	81	81	—
Luister- en kijkgeld	121	121	122
Aandeel in de opbrengst van het luister- geld	49	49	49
Aandeel in de opbrengst van het kijkgeld	72	72	73
Ontvangsten van de Dienst der Domeinen	56	59	64
Overige ontvangsten	254	300	306
Gerechtelijke boeten	30	32	36
Staatsgaranties voor verzekeringen in ver- band met het handels- en dienstenver- keer met het buitenland	12	16	12
Ontvangsten van het Kadaster en de hypo- theken	10	10	15
Loodsgelden	21	24	25
Ontvangsten Octrooiwet en Merkenwet	13	13	13
Overige vergoedingen en ontvangsten	168	205 ¹⁾	205
Totaal Gewone Dienst	873	948	935
Buitengewone Dienst			
Ontvangen aflossingen en bij het Rijk be- legde gelden	308	364	401
Van de Nederlandsche Bank overgenomen E.B.U.-vorderingen	7	7	1
Woningwetvoorschotten	35	43	52
Staatsbedrijf der P.T.T.	237	231	294 ²⁾
Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken N.V.	—	55 ³⁾	27
Andere aflossingen	29	28	27
Belastingspaarbrieven	—	—	425
Overige ontvangsten	130	409	137
Door het Staatsmuntbedrijf afgeleverde munt	36	36	46
Verkoop van onroerende goederen enz. (Domeinen)	18	14	14
Bijdragen van lagere publiekrechtelijke lichamen en van derden in de kosten van waterstaatswerken	75	69	77
Ontvangsten verkoop aandelen Breedband N.V.	—	285	—
Overige ontvangsten	1	5	—
Totaal Buitengewone Dienst	438	773	963

¹⁾ Waaronder 19 miljoen wegens liquidatie van vijandelijk vermogen en herstel rechtsverkeer-effecten.

²⁾ Hogere raming als gevolg van de volledige doorwerking in 1966 van de tariefsverhogingen van midden 1965.

³⁾ Vervroegde aflossing.

1967

137 ✓

101

344

24

49

82

677

30

15

15

14

261

397

84

186

27

53

9

96

—

929

Hoofdstuk 8. Slotbeschouwing

Bij zijn optreden heeft het kabinet uiting gegeven aan zijn opvatting, dat het noodzakelijk is het stijgingstempo van de rijksuitgaven tijdelijk te versnellen. Daarmede kan worden bereikt, dat het bestedingspatroon beter wordt aangepast aan de bestaande behoeften. Met de groei van de produktiemogelijkheden neemt de omvang van de behoeften die bevredigd kunnen worden toe. Daarnaast treden voortdurend verschuivingen in de behoeften op. In het algemeen zal een produktie-apparaat, dat voldoende soepelheid bezit, in staat zijn zich aan die veranderingen aan te passen. Deze behoeven dan niet tot belangrijke evenwichtsverstoringen aanleiding te geven.

Bijzondere gezichtspunten komen naar voren wanneer de overheid bij de vraagveranderingen betrokken raakt. Dat is de laatste jaren in belangrijke mate het geval. In de voorgaande hoofdstukken zijn daarvan voorbeelden gegeven. De vraag naar onderwijs en vooral naar de duurdere vormen van onderwijs groeit snel. Het is wenselijk dat daaraan in redelijke mate wordt tegemoet gekomen. Deze voorzieningen worden echter nagenoeg kosteloos ter beschikking gesteld. Er treedt dus niet, zoals bij aankoop van door bedrijven geleverde goederen en diensten, vanzelf een beperking van de vraag in andere richting op. Wanneer dan ook de belangstelling zich structureel meer gaat richten op b.v. door de overheid betaald onderwijs en daarvoor ook voorzieningen worden getroffen, dan zijn tegelijkertijd maatregelen noodzakelijk om de particuliere vraag in andere richting te beperken.

Hetzelfde geldt voor andere overheidsvoorzieningen. Hoewel de bevolking niet sneller groeit dan voorheen, worden de gevolgen van de steeds grotere bevolkingsdichtheid, mede door de toenemende welvaart, hoe langer hoe meer voelbaar. Ons land begint hier een grens te naderen, die alleen zonder grote bezwaren kan worden overschreden wanneer ingrijpende maatregelen op het gebied van de ruimtelijke ordening, de recreatie en – in samenhang ook met de voortschrijdende industrialisatie – van de bestrijding van lucht- en waterverontreiniging worden getroffen. Ook hier een verandering in het behoeftepatroon, waarbij door maatregelen aan de middelenzijde van de begroting moet worden bereikt, dat de relatief sterke uitbreiding van de bestedingen in de ene richting ook werkelijk gepaard gaat met een althans relatieve beperking in andere richting.

Soms is er een tussenvorm tussen vraagverschuivingen binnen de privé-sfeer en verschuivingen naar echte collectieve voorzieningen. Wanneer een groter deel van het inkomen wordt besteed aan auto's – een vraagvergroting waaraan het particuliere bedrijfsleven zeer wel kan voldoen – neemt in feite de vraag nog meer toe, omdat bovendien de vraag naar door de overheid te verstrekken verkeersvoorzieningen groeit. Ook hier moet weer corrigerend op het totaal van de bestedingen worden opgetreden, wil het evenwicht niet worden verstoord.

Een andere uitgavenpost, die een stijgende tendentie vertoont, ook relatief, is de hulp aan ontwikkelingslanden. Het kabinet staat, met een groot deel van het Nederlandse parlement, een uitbreiding van deze hulp voor. Hoewel het bij hulp – althans bij ongebonden hulp – niet om meer bestedingen in het binnenland gaat, ligt de zaak hier niet wezenlijk anders dan bij de eerder genoemde voorbeelden. In laatste instantie komt meer hulp neer op het beschikbaar stellen van meer goederen en diensten, via schenkingen, leningen of technische bijstand. De ruimte

daarvoor zal in het binnenland moeten worden vrijgemaakt. Zo niet, dan leidt dit nationaal tot deviezenverlies en internationaal tot inflatie.

De vorige twee kabinetten hebben ernaar gestreefd voor de hogere rijksuitgaven, die zich ook toen reeds opdrogen, plaats in te ruimen door andere uitgaven minder te doen stijgen dan het nationale inkomen, door met andere woorden de noodzakelijke verschuivingen in het nationale bestedingspatroon binnen de rijksuitgaven op te vangen. Dit is onder meer geschied door verlaging van overdrachtsuitgaven. Bij dit beleid is men in toenemende mate op moeilijkheden gestuit. Soms hebben verlagingen van bijzondere aard het bereiken van het gestelde doel vergemakkelijkt. Andere jaren werden de gestelde normen overschreden, hetzij reeds bij voorbaat, dus bij de ontwerp-begroting, hetzij bij de uitvoering van de begroting. Heel duidelijk komt dit naar voren in de belangrijke overschrijdingen in 1965, waarvoor het vorige kabinet binnen de gestelde grenzen nog geen oplossing had gevonden. Het huidige kabinet acht, gegeven de hele maatschappelijke ontwikkeling, een zekere relatieve stijging van het totaal van de rijksuitgaven en daarmee een verschuiving in de verhouding tussen particuliere sector en overheid onontkoombaar. Het aanvaardt daarvan de onvermijdelijke gevolgen in de belasting sfeer.

Dit neemt allerm minst weg, dat het zoeken naar mogelijkheden van compensatie voor uitgavenstijgingen bij andere uitgavengroepen uitermate belangrijk blijft. Het is noodzakelijk zich bij voortdurend tegenover elke overheidsactiviteit, die direct of indirect beslag legt op de nationale middelen, kritisch op te stellen en zich telkens af te vragen of niet een nuttiger gebruik van die middelen, hetzij door de overheid, hetzij door de particuliere sector, mogelijk is. Dit te meer omdat, sterker dan in de privé-sfeer, bestaande voorzieningen een hardnekkig leven plegen te leiden. Wordt hieraan te veel toegegeven, dan bevordert dit niet alleen een ondoelmatig gebruik van de middelen, maar ook een onnodig zware belastingdruk.

Het plaatsen van het begrotingsbeleid in een structureel kader, waarbij bij voorbaat de ruimte wordt vastgesteld voor uitgavenverhoging en belastingverlaging te zamen, is in ons land nu een aantal jaren gebruik. De ondergetekende heeft deze gedragslijn overgenomen. Zij is in wezen een toepassing van de hiervóór uiteengezette gedachte, dat een uitbreiding van de bestedingen in de ene richting een beperking in andere richting nodig maakt. Wanneer de rijksuitgaven gelijk zouden stijgen met het nationale inkomen, zouden ook de particuliere bestedingen hun relatieve aandeel kunnen behouden en zou, op langere termijn gezien, de belastingdruk onveranderd kunnen blijven. Wanneer de rijksuitgaven echter sneller groeien brengt dit een verzwaring van de belastingdruk mee, hetzij alleen doordat de progressiewerking niet of slechts ten dele door tariefsverlagingen wordt geneutraliseerd, hetzij doordat daarenboven de tarieven nog worden verhoogd. Daarmede wordt de noodzakelijke verschuiving tot stand gebracht. Alleen wanneer in de verhouding tussen sparen en investeringen elders een duidelijke wijziging optreedt – hetgeen betekent, dat de verschuiving via andere maatregelen of spontaan tot stand komt – kan aan deze verzwaring van de belastingdruk in meer of mindere mate worden ontkomen.

Het uitgavenbeleid noopt thans tot verhoging van belastingtarieven. Dit geldt niet alleen voor de uitgaven volgens de ontwerp-begroting 1966, maar ook voor die in 1965; de overschrijdingen dit jaar werken immers in volgende jaren door en dienen daarom nog te worden gecompenseerd. De keuze is daarbij, behalve op de vennootschapsbelasting en de vermogensbelasting, gevallen op de indirecte belastingen. De directe belastingen nemen in ons land reeds een grote plaats in.

Bovendien werkt de progressie met name aan deze zijde drukverzwarend. Ook is een zwaarwegend argument, dat bij het voortschrijden van de harmonisatie binnen de E.E.G. aan een verschuiving in de richting van de indirecte belastingen toch niet zal kunnen worden ontkomen.

Een verhoging van indirecte belastingen leidt voor de gebruiker in het algemeen tot prijsverhogingen. Het is ook langs die weg dat in dit geval de bestedingsverschuiving van de particuliere sector naar de overheid wordt „afgedwongen” ¹⁾. Omdat ook door andere oorzaken de kosten van levensonderhoud stijgen valt het moment van deze prijsverhogingen weinig gelukkig. Toch aanvaardt het kabinet dit gevolg. Van betekenis is in dit verband in de eerste plaats, dat bij de keuze van de artikelen in belangrijke mate de eerste levensbehoeften zijn ontzien. Voorts staan tegenover de prijsverhogingen in deze jaren veelal belangrijke inkomensstijgingen. Daarbij komt ook, dat de hogere overheidsuitgaven – zoals die voor woningbouw en onderwijs – aan brede lagen van de bevolking ten goede komen. Te vaak wordt vergeten, dat de persoonlijke reële welvaart ook het gebruik van de overheidsvoorzieningen omvat.

De versnelling van het stijgingstempo van de rijksuitgaven is thans onvermijdelijk, maar het kabinet wil nog eens met nadruk stellen, dat het die versnelling ziet als iets van tijdelijke aard. De uitbreiding van de overheidsvoorzieningen ten koste van de groei van de particuliere voorzieningen kan ook niet doorgaan. Bij een stabilisatie op wat hoger peil kan een verdere harmonische ontwikkeling gewaarborgd zijn.

Bijzondere aandacht vragen in dit verband, juist bij een perspectief op iets langere termijn, de woningwetvoorschotten. De woningbouw maakt deze jaren een schoksgewijze ontwikkeling door; het ermede gemoeide bedrag verdubbelt in enkele jaren. Het zou onjuist zijn er maar van uit te gaan, dat daarvoor wel voldoende particuliere besparingen beschikbaar komen. Het buiten beschouwing laten van de woningwetvoorschotten bij het uitzetten van het structurele begrotingsbeleid hield deze veronderstelling in; het accres van deze voorschotten leidde tot dusverre nl. tot een overeenkomstige vergroting van het begrotingstekort en daarmee van het beroep op de kapitaalmarkt. Nu de voorschotten wel „binnen de norm” zijn gebracht en daarmee met de andere uitgaven op een lijn zijn gesteld is de beschikbaarheid van althans een deel van de nodige meerdere besparingen verzekerd.

Maar juist ook voor de woningwetvoorschotten mag op wat langere termijn een aanmerkelijk rustiger ontwikkeling worden verwacht. Voor de totale woningbouw zal op het in 1966 te bereiken hoge aantal een stabilisatie optreden. Stabilisatie van de jaarlijkse bouw zal deze behoefte aan hogere besparingen doen verminderen, dit te meer aangezien de beschikbaar komende afschrijvingsbedragen zullen blijven toenemen. In de begroting zal zich dit ook weerspiegelen. Enerzijds zullen binnen enige jaren de te verlenen woningwetvoorschotten – waarvan het accres in 1966 meer dan een derde van de beschikbare „ruimte” van 900 miljoen voor zich op-eist – in aantal niet verder stijgen; anderzijds zullen de ontvangsten aan aflossingen op deze voorschotten nog lange tijd blijven toenemen.

Tegen deze achtergrond gezien heeft het kabinet het verantwoord geacht, de tijdelijkheid van de huidige uitgavenstijging meer accent te geven en daaruit met name gevolgtrekkingen te maken voor de financiering. In het voorgaande is uiteengezet, dat niet valt te ontkomen aan een zodanige wijze van financiering, dat

¹⁾ Bij particuliere prijsverhogingen vermindert de totale particuliere bestedingsruimte daarentegen niet.

ook een werkelijke bestedingsverschuiving tot stand komt. Daarom worden een aantal belastingen verhoogd. Hieruit zou echter een aanzienlijke verzwaring van de belastingdruk voortvloeien. Deze heeft het kabinet echter niet aanvaard. In het vertrouwen, dat een zodanig budgettair beleid zal kunnen worden gevoerd, dat een gedeelte van de in deze tijd geheven belastingen over een aantal jaren niet meer nodig zal zijn, wordt daarom voorgesteld de loon- en de inkomstenbelasting weer te verlagen en daarnaast, onverbrekkelijk daaraan verbonden, thans belastingspaarsbrieven te introduceren. Deze figuur verenigt in zich de macro-economische voorbrieven met name de invloed op de bestedingen – van belastingen boven leningen met, voor de contribuable, de vermogensrechtelijke voordelen van een vordering op het Rijk boven een definitieve belastingbetaling. De gekozen vorm waarborgt daarbij, dat de spaarbrief uit een oogpunt van inkomensverdeling zeer gunstig werkt. Geplaatst in het kader van de structurele begrotingsopzet kan men de scheping van de belastingspaarsbrieven zien als een bijzondere toekenning van de niet-belastingmiddelen, die in 1966 de ruimte voor uitgavenvergroting en belastingverlagings vergroot.

Het structurele kader voor het begrotingsbeleid is opgezet voor de rijksbegroting. De hogere begrotingsopbrengsten, die voortvloeien uit de beslissingen, binnen dit kader genomen, werken echter ook – namelijk voor ongeveer een zevende deel – door op de positie van de lagere overheid en dan vooral op die van het Gemeentefonds. Ook bij de gemeentelijke uitgaven zijn stijgingstendenties duidelijk aanwezig. De laatste jaren mondden deze, voor zover de lopende uitgaven betreffende, uit in jaarlijkse tekorten van het Gemeentefonds en in een indering op de in vroeger tijden gekweekte reserves van dit fonds. De hogere belastingopbrengsten, mede uit het dekkingsplan voortvloeiende, hebben de situatie stellig verbeterd. Op begrotingsbasis en alle op dit moment bekende factoren in aanmerking genomen mag thans voor 1966 voor het Gemeentefonds een tekort van betrekkelijk geringe omvang worden verwacht, een uitkomst die kortgeleden nog onwaarschijnlijk werd geacht. Een eventuele verhoging van het aandeelpercentage van het Gemeentefonds – en ook van het Provinciefonds – is daarmee minder actueel geworden. Wel blijven andere kwesies, de financiële verhouding betreffende, de aandacht vragen en met name de vraag, hoe de gemeentelijke activiteiten en de daarmee gemoeide belastingen het best bij de totale afweging van overheidsgelasten en belastingen kunnen worden betrokken.

Een afzonderlijke plaats bij de overheidsgelasten nemen de gemeentelijke investeringen in. Deze worden immers – afgezien van kapitaalbijdragen en voorschotten van het Rijk – grotendeels uit particuliere besparingen gefinancierd. Ook deze investeringen staan onder de druk van het zich wijzigende behoeftepatroon. Oppervlakkig gezien treedt de centrale overheid hier primair remmend op: nu reeds gedurende bijna twee jaar werkt het z.g. leningsplan en het is niet te verwachten, dat aan de toepassing van de bijzondere bepalingen van de wet financiering kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen op zeer korte termijn een einde zal komen. Bij het beleid ten aanzien van de rijksbegroting wordt evenwel in vergaande mate juist met de noodzakelijke groei van de gemeentelijke uitgaven rekening gehouden. Vooral ook om voldoende particuliere besparingen daarvoor beschikbaar te houden streeft het Rijk ernaar zijn begrotingsstekort en daarmee zijn behoefte aan kapitaalmarktmiddelen beperkt te houden. Alleen dan is zonder gevaar voor evenwichtsverstoring een verder redelijk accres van het beroep van de lagere overheid op de kapitaalmarkt mogelijk.

In de voorgaande uiteenzettingen is nog eens belicht, waarom het voorgestelde begrotings- en met name het belastingbeleid een voorwaarde voor het vermijden van eventuele verstoringen is. In feite diende de eisen echter hoger te worden gesteld: het gaat ook om een bijdrage tot evenwichtsherstel. Het is, wil de inflatie in ons land niet steeds meer aanwakkeren, nodig dat de bestaande spanningen verminderen. Terugkeer naar een evenwichtiger arbeidsmarkt en naar een evenwichtiger kapitaalmarkt is in hoge mate gewenst. In 1963/'64 was er in de E.E.G. een algemene inflatoire ontwikkeling gaande. Thans worden alleen Nederland en Duitsland nog tot de landen met duidelijke inflatoire tendenties gerekend. De prijsstijging in de afgelopen twaalf maanden is in Nederland het sterkst geweest. In het eerste hoofdstuk is er nog eens de aandacht op gevestigd, dat de spanningsverschijnselen reeds van lange duur zijn. In verschillende fasen kwamen maatregelen tot stand, die echter met elkaar niet veel meer hebben kunnen bereiken dan een voorkomen van een vergroting van de spanning. Dit was ook het geval met de budgettaire afremmingsmaatregelen die in 1964 zijn genomen. In 1965 is de budgettaire ontwikkeling, gezien van de conjuncturele gezichtshoek uit, bepaald ongunstig te noemen. De uitgavenstijging is veel krachtiger gebleken dan aanvankelijk was voorzien. Bovendien heeft het nieuw opgetreden kabinet het noodzakelijk geoordeeld een aantal verdere voorzieningen te treffen. Dit valt samen met het in werking treden van de verlaging van de loon- en de inkomstenbelasting, waartoe was besloten. Hoezeer bij de opzet van het structurele begrotingsbeleid van het vorige kabinet voor deze op zichzelf gewenste verlaging ruimte was geschapen en hoezeer ook de uitwerking door splitsing in twee gedeelten is verzacht, het is een feit, dat het conjunctureel minst ongunstige tijdstip een conjunctureel ongunstig tijdstip is gebleven.

Het is niet doenlijk gebleken in 1965 een voldoende tegenwicht tegen deze impulsen te scheppen door fiscale maatregelen. Het gevolg hiervan is, dat een zwaar accent is komen te liggen op de monetaire instrumenten. De spanningen in de monetaire sfeer zijn sterk opgelopen. De krapte op de kapitaalmarkt uit zich in een hoge rentevoet, een verschijnsel overigens, dat de grenzen aangeeft van de werkingssfeer van het monetaire instrumentarium: een hoge rente werkt een, zuiver inflatoir werkende, kapitaalinvoer in de hand.

Ook andere instrumenten hebben hun grenzen. Terecht is er dan ook vaak de aandacht op gevestigd, dat met een combinatie, dus met een gemengd beleid, ten slotte de beste resultaten kunnen worden bereikt. De ontwerp-begroting 1966 biedt daarvoor gunstiger vooruitzichten. Weliswaar werkt de belastingverlaging van midden 1965 daarin nog door, maar daar staat tegenover, dat het volgend jaar de in de structurele opzet passende belastingverhogingen in werking zullen treden.

Het gunstiger perspectief dat de begroting 1966 biedt komt ook tot uiting in het saldo en in de geringere financieringsbehoefte. Dit blijft gelden als men bijzondere elementen – zoals het verlies aan baten in 1965 en de extra-opbrengst in 1966, voortvloeiende uit wijzigingen in de afdrachttermijnen van resp. de loon- en de omzetbelasting – buiten beschouwing laat. De verbetering blijkt fundamenteel nog groter als men in aanmerking neemt, dat in 1965 de transacties met de Hoogovens netto ongeveer 300 miljoen hebben opgebracht. Intussen maakt de beperkte behoefte aan middelen van de open kapitaalmarkt, die uit de begroting 1966 voortvloeit, het aanvaardbaar de financieringsbehoeften van 1965 en 1966 in onderlinge samenhang te bezien. Tot deze gedragslijn bestaat ook al aanleiding gezien de elkaar min of meer compenserende factoren in beide jaren, zoals de zo juist genoemde veranderingen in de afdrachttermijnen.

Het geheel overziende meent de ondergetekende als zijn oordeel te mogen uitspreken, dat de ontwerp-begroting voor 1966 een goede bijdrage kan leveren voor een evenwichtige ontwikkeling van ons land en dit zowel op langere als op kortere termijn. Enerzijds wordt aan een aantal dringende behoeften, waarvan de vervulling voor de groei van veel betekenis is, tegemoet gekomen. Anderzijds wordt recht gedaan aan de noodzaak het stabiliserend element in het begrotingsbeleid meer accent te geven. Het een en het ander brengt een zekere verzwaring van lasten mee. De ondergetekende ziet dit evenwel als een onmisbare voorwaarde om de belangrijkste doelstelling van het financiële beleid, een evenwichtige groei, te bereiken. Hij vertrouwt erop, dat dit algemeen zo zal worden gezien en dat in overeenstemming daarmee de voorstellen van de Regering zullen worden aanvaard.

De Minister van Financiën,

A. VONDELING.

Bijlagen van de Miljoenennota 1966

1. Algemene verzamelstaat van de totalen per hoofdstuk volgens de vermoedelijke uitkomsten 1965 en de begroting 1966

A. Uitgaven

Hoofdstukken	Gewone Dienst		Buitengewone Dienst		Gehele Dienst	
	Vermoede- lijke uit- komsten	Ontwerp- begroting ¹⁾	Vermoede- lijke uit- komsten	Ontwerp- begroting ¹⁾	Vermoede- lijke uit- komsten	Ontwerp- begroting ¹⁾
	1965	1966	1965	1966	1965	1966
I Huis der Koningin	4	4	—	—	4	4
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	17	18	—	—	17	18
III Algemene Zaken	12	12	—	—	12	12
IV Kabinet van de Vice-Minister-President	40	67	50	39	90	106
V Buitenlandse Zaken	339	435	5	7	344	442
VI Justitie	464	490	—	—	464	490
VII Binnenlandse Zaken	1 359	1 673	2	1	1 361	1 674
VIII Onderwijs en Wetenschappen	3 070	3 365	302	312	3 372	3 677
IXA Nationale Schuld	917	1 006	500	439	1 417	1 445
IXB Financiën	496	430	59	222	555	652
X Defensie	2 676	2 727	—	—	2 676	2 727
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	384	411	1 530	1 863	1 914	2 274
XII Verkeer en Waterstaat	683	945	812	952	1 495	1 897
XIII Economische Zaken	289	287	115	58	404	345
XIV Landbouw en Visserij	712	657	89	91	801	748
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	973	1 023	1	1	974	1 024
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	532	591	6	4	538	595
XVII Onvoorziene uitgaven	1	20	—	—	1	20
Totaal van de uitgaven	12 968	14 161	3 471	3 989	16 439	18 150

¹⁾ Inclusief de in tabel 4-1 van de nota genoemde aanvullende posten; post c daarvan omvat een verhoging van 16 miljoen op de Gewone Dienst en een verlaging van 3 miljoen op de Buitengewone Dienst.

B. Ontvangsten

Hoofdstukken	Gewone Dienst		Buitengewone Dienst		Gehele Dienst	
	Vermoede- lijke uit- komsten 1965	Ontwerp- begroting ¹⁾ 1966	Vermoede- lijke uit- komsten 1965	Ontwerp- begroting ¹⁾ 1966	Vermoede- lijke uit- komsten 1965	Ontwerp- begroting ¹⁾ 1966
I Huis der Koningin	—	—	—	—	—	—
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	—	—	—	—	—	—
III Algemene Zaken	—	—	—	—	—	—
IV Kabinet van de Vice-Minister-President. .	—	—	4	4	4	4
V Buitenlandse Zaken	3	3	1	—	4	3
VI Justitie	47	52	—	—	47	52
VII Binnenlandse Zaken	3	3	1	1	4	4
VIII Onderwijs en Wetenschappen	17	18	3	3	20	21
IX A Nationale Schuld	271	334	4	4	275	338
IX B Financiën	13 462	15 312	64	495	13 526	15 807
X Defensie	29	30	—	—	29	30
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	13	15	44	52	57	67
XII Verkeer en Waterstaat	74	78	302	372	376	450
XIII Economische Zaken	63	52	346	28	409	80
XIV Landbouw en Visserij	28	26	3	3	31	29
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	40	48	—	—	40	48
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	128	131	1	1	129	132
XVII Onvoorzien ontvangsten	—	—	—	—	—	—
Totaal van de ontvangsten	14 178	16 102	773	963	14 951	17 065
Saldi	+ 1 210	+ 1 941	— 2 698	— 3 026	— 1 488	— 1 085

¹⁾ Inclusief het in tabel 4-1 van de nota vermelde dekkingsplan.

2. De uitgaven en de ontvangsten van het Rijk over de jaren 1961 tot en met 1966, ingedeeld naar economische groepen

In deze bijlage zijn de uitgaven en ontvangsten van het Rijk ingedeeld naar economische groepen; deze indeling

ligt eveneens ten grondslag aan de nationale rekeningen en de centraal-economische plannen.

A. Samenvatting

Uitgaven	1961	1962	1963	1964	1965	1966
	Rekening	Rekening	Voorlopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkomsten	Ontwerp- begroting
1. Consumptieve bestedingen	3 065	3 481	3 822	4 420	4 823	5 274
2. Rente en bijdragen in verliezen	634	639	669	734	832	896
3. Prijsverlagende subsidies	399	305	421	415	249	165
4. Inkomensoverdrachten	4 707	5 082	5 438	6 586	7 772	8 629
5. Investerings	681	698	798	855	1 080	1 199
6. Vermogensoverdrachten	1 321	1 049	957	1 222	1 339	1 603
7. Kredietverleningen en deelnemingen	970	1 018	1 062	1 698	1 826	2 272
8. Staatsschuld en ontmutingen	708	643	770	571	605	565
	12 485	12 915	13 937	16 501	18 526	20 603

Ontvangsten	1961	1962	1963	1964	1965	1966
	Rekening	Rekening	Voorlopige rekening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkomsten	Ontwerp- begroting
1. Verkoop van goederen en diensten	133	175	186	304	214	276
2. Rente en exploitatiewinsten	291	284	385	359	425	486
3. Kostprijsverhogende belastingen	4 294	4 543	4 945	5 860	6 527	7 902
4. Inkomensoverdrachten	6 110	6 242	6 684	7 967	8 863	9 832
5. Desinvesteringen	62	76	89	82	81	86
6. Vermogensoverdrachten	200	213	381	412	464	354
7. Aflossing van verleende kredieten en liquidatie van deelnemingen	223	77	213	92	428	109
8. Staatsschuld en aanmutingen	32	22	27	30	36	473
Saldo	1 140	1 283	1 027	1 395	1 488	1 085
	12 485	12 915	13 937	16 501	18 526	20 603

11345
86
17289

B. Analyse**1. Consumptieve bestedingen**

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1961	1962	1963	1964	1965	1966
		Reke- ning	Reke- ning	Voorlo- pige re- kening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
10, 11 en 12 minus M 10, M 11 en M 12	Lonen en salarissen, inclusief sociale lasten	1 682 ✓	1 869	2 034	2 473	2 898	3 165
14, 16 en 17	Aankoop van goederen en diensten ¹⁾	1 240 ✓	1 444	1 580	1 726	1 641	1 795
15	Bijdragen aan bedrijven en aan instellingen zonder winstoogmerk werkzaam t.b.v. bedrijven	87	99	144	156	212	232
13.6/9	Afschrijvingen.	56	69	64	65	72	82
		3 065	3 481	3 822	4 420	4 823	5 274
		Ontvangsten					
16	Verkoop van goederen en diensten	133	175	186	304	214	276
	Saldo	2 932	3 306	3 636	4 116	4 609	4 998
		3 065	3 481	3 822	4 420	4 823	5 274

¹⁾ Waaronder werkelijk betaalde huren.**2. Rente, bijdragen in verliezen en aandeel in winsten**

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1961	1962	1963	1964	1965	1966
		Reke- ning	Reke- ning	Voorlo- pige re- kening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
20	Rente en kosten gevestigde binnenlandse staats- schuld	454 ✓	469	485	535 ✓	576	585
21 minus M 91	Rente en kosten gevestigde buitenlandse staats- schuld	32 ✓	28	18	13 ✓	11	10
22	Rente en kosten vlottende binnenlandse staats- schuld	132 ✓	131	154	170 ✓	225	285
23	Rente en kosten vlottende buitenlandse staats- schuld	6 ✓	—	—	—	—	—
24	Rente en kosten van overige schulden.	—	—	—	—	—	—
27	Bijdragen in exploitatieverliezen	10 ✓	11	12	16	20	16
		634	639	669	734	832	896

Code	Omschrijving	Ontvangsten					
		1961	1962	1963	1964	1965	1966
		Reke- ning	Reke- ning	Voorlo- pige re- kening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
20	Rente van door het Rijk aangehouden gevestigde staatsschuld.	3	2	2	2	3	3
24 excl. 24.8	Rente van langlopende vorderingen op het binnen-land	102	131	212	208	261	323
24.8	Rente van langlopende vorderingen op het buiten-land	3	3	3	3	5	3 ✓
25 excl. 25.8 en 29	Rente van kortlopende vorderingen op het binnen-land	5	13	5	4	4	8
25.8	Rente van kortlopende vorderingen op het buiten-land	10	2	2	1	1	1 ✓
27	Aandeel in exploitatiewinsten	168	133	161	141	151	148
	Saldo	343	355	284	375	407	410
		634	639	669	734	832	896

3. Prijsverlagende subsidies en kostprijsverhogende belastingen

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1961	1962	1963	1964	1965	1966
		Reke- ning	Reke- ning	Voorlo- pige re- kening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
30 minus M 30	Saldo van subsidies en heffingen via het Land-bouw-Egalisatiefonds	394 ✓	300	413	399 ✓	228	139
31	Huurverlagende subsidies, rechtstreeks aan wo-ningexploitanten.	4 ✓	4	10	15 ✓	20	25
32 minus M 32	Saldo van overige subsidies en heffingen.	—	—	— 3	—	—	—
37.2	Ten laste van het Rijk komende kostprijsverho-gende belastingen, te betalen aan de overige pu-bliekrechtelijke lichamen	1 ✓	1	1	1 ✓	1	1
	Saldo	3 895	4 238	4 524	5 445	6 278	7 737
		4 294	4 543	4 945	5 860	6 527	7 902
		Ontvangsten					
37	Kostprijsverhogende belastingen:						
	ten bate van het Rijk.	3 673	3 895	4 239	5 021	5 519	6 675
	ten bate van het Rijkswegenfonds	—	—	—	—	80	95
	ten bate van de overige publiekrechtelijke licha-men ¹⁾	621	648	706	839	928	1 132
		4 294	4 543	4 945	5 860	6 527	7 902

¹⁾ Waaronder grondbelasting.

5. Investerings

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1961	1962	1963	1964	1965	1966
		Reke- ning	Reke- ning	Voorlo- pige re- kening	Vermoe- delijk deloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
50	Investerings in grond en civiele gebouwen (bin- nenland)	90	96	103	97	165	166
51, 52 en 53	Weg- en waterbouwkundige werken, landaanwin- ning, landontginning e.d.	546	543	642	699	854	964
57	Inrichting, uitbreiding en vernieuwing	35	44	44	52	60	67
58	Overige investeringen.	10	15	9	7	1	2
		681	698	798	855	1 080	1 199
		Ontvangsten					
50	Verkoop van grond en civiele gebouwen (binnen- land).	6	7	24	10	8	4
57 en 58	Overige desinvesteringen	—	—	1	7	1	—
59	Afschrijvingen	56	69	64	65	72	82
	Saldo	619	622	709	773	999	1 113
		681	698	798	855	1 080	1 199

6. Vermogensoverdrachten

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1961	1962	1963	1964	1965	1966
		Reke- ning	Reke- ning	Voorlo- pige re- ning	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
60	Garantieverbindingen	342 ✓	46	50	48	45	42 ³
	Oorlogsschadevergoedingen:						
61.2	aan de overige publiekrechtelijke lichamen . .	23 ✓	19	24	24	23	11
61.3	aan bedrijven	28 ✓	17	11	6	4	6
61.4	aan gezinnen	2 ✓	4	5	5	3	17 ²
	Rampschadevergoedingen:						
62.2	aan de overige publiekrechtelijke lichamen . .	1 ✓	1	2	1	1	—
62.3	aan bedrijven	8 ✓	5	1	1	—	—
	Woningbouwpremies:						
63.2	aan c.q. via de overige publiekrechtelijke licha- men	4 ✓	4	4	5	5	6
63.3	rechtstreeks aan exploitanten	155 ✓	86	60	63	68	50 ²
	Investeringsbijdragen:						
65.20/22, 65.28, 65.29, 66.20/22, 66.28, 66.29 66.23	aan gemeenten, provincies en waterschappen .	147 ✓	178	192	249	279	524
	aan rechtspersoonlijkheid bezittende openbare instellingen voor wetenschappelijk onderwijs	112 ✓	110	131	208	260	298
66.24	aan instellingen voor bijzonder onderwijs . . .	31 ✓	39	41	68	80	69
66.3	aan bedrijven en instellingen zonder winstoog- merk werkzaam t.b.v. bedrijven	65 ✓	67	65	94	103	122
66.5	aan instellingen zonder winstoogmerk werk- zaam t.b.v. gezinnen	18 ✓	18	20	15	39	19 ² 28
	Overige vermogensoverdrachten:						
68.2	aan de overige publiekrechtelijke lichamen . .	2 ✓	1	5	17	25	54
68.3	aan bedrijven	6 ✓	39	25	19	26	21
68.5	aan instellingen zonder winstoogmerk werk- zaam t.b.v. gezinnen	2 ✓	1	21	84	71	31 ^v
68.6	aan pensioenfondsen	273 ✓	272	274	273	277	276 ^v
66.8 en 68.8	aan het buitenland	102 ✓	142	26	42	30	57
		1 321	1 049	957	1 222	1 339	1 603
		Ontvangsten					
60	Ontvangsten wegens door het Rijk aangegane garantieverbindingen	13	12	16	14	18	14
61	Netto-opbrengst van aan het Rijk vervallen ver- mogensobjecten	4	3	22	23	25	1
	Investeringsbijdragen:						
65.2 en 66.2	van de overige publiekrechtelijke lichamen . .	5 ✓	11	12	7	34	44 ³ 2
65.3	van bedrijven	—	—	—	6	10	— ¹ 2
65.8 en 66.8	van het buitenland	3 ✓	6	24	44	40	49
	Vermogensheffingen:						
67	ten bate van het Rijk	149	154	184	203	220	211
	ten bate van de overige publiekrechtelijke li- chamen	23 ✓	24	29	32	35	34
68	Overige vermogensoverdrachten:						
	binnenland	3	3	4	1	1	1
	buitenland	—	—	90	82	81	—
	Saldo	1 121	836	576	810	875	1 249
		1 321	1 049	957	1 222	1 339	1 603

7. Kredietverleningen en deelnemingen

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1961	1962	1963	1964	1965	1966
		Reke- ning	Reke- ning	Voorlo- pige re- kening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
Kredietverlening:							
70.2 en 72.2	aan de overige publiekrechtelijke lichamen (voornamelijk woningbouwvoorschotten) . .	552 ✓	629	740	1 105	1 402	1 729
70.30, 70.70, 72.30 en 72.70	aan bedrijven en financiële instellingen: staatsbedrijven en financiële staatsinstellingen .	116 ✓	137	169	212 ✓	150	162 157
70.31, 70.71, 72.31 en 72.71	andere bedrijven en financiële instellingen . .	27 ✓	33	38	52 ✓	76	82
70.4/5 en 72.4/5	aan gezinnen	19 ✓	47	26	34 ✓	39	52
70.8 en 72.8	aan het buitenland	18 ✓	27	40	190 ✓	64	118 2
Deelnemingen:							
71.31	bedrijven (binnenland)	7 ✓	2	30	20 ✓	69	10
71.71	financiële instellingen	10 ✓	7	—	6 ✓	—	—
71.8	internationale organisaties	221 ✓	136	19	79 ✓	26	122 1 27
		970	1 018	1 062	1 698	1 826	2 272

		Ontvangsten					
Aflossingen van door het Rijk verleende kredieten:							
70.2 en 72.2	door de overige publiekrechtelijke lichamen (woningbouwvoorschotten)	28	30	44	56	51	63
70.30, 70.70 72.30, 72.70	door staatsbedrijven en financiële instellingen	15 ✓	17	142	2	6	—
70.31, 70.71 72.31 en 72.71	door andere dan staatsbedrijven en financiële staatsinstellingen	7 ✓	6	6	8	62	7
70.4/5 en 72.4/5	door gezinnen.	4 ✓	4	4	5	5	5
70.8 en 72.8	door het buitenland	167 ✓	18	13	13	12	6
71.31/71.71	Liquidatie van deelnemingen in bedrijven en financiële instellingen (binnenland)	2 ✓	2	4	8	292	28
	Saldo	747	941	849	1 606	1 398	2 163
		970	1 018	1 062	1 698	1 826	2 272

8. *Staatsschuld*

Code	Omschrijving	Uitgaven					
		1961	1962	1963	1964	1965	1966
		Reke- ning	Reke- ning	Voorlo- pige re- kening	Vermoe- delijk beloop	Vermoe- delijke uitkom- sten	Ontwerp- begroting
80	Aflossing van gevestigde binnenlandse staats- schuld	413 ✓	441	459	521	553	542
81 minus M 91	Aflossing van gevestigde buitenlandse staats- schuld	285 ✓	198	304	44	52	23
82	Aflossing van aan het Rijk verleende kortlopende kredieten (binnenland)	—	—	—	—	—	—
83	Aflossing van aan het Rijk verleende kortlopende kredieten (buitenland)	— ✓	—	—	—	—	—
88	Ontmuntingen	10 ✓	4	7	6	—	—
		708	643	770	571	605	565
		Ontvangsten					
82	Aan het Rijk verleende kortlopende kredieten (bin- nenland)	—	—	—	—	—	—
83	Aan het Rijk verleende kortlopende kredieten (bui- tenland)	—	—	—	—	—	—
87	Opbrengst wegens afstoting van door het Rijk aan- gehouden gevestigde staatsschuld	2	2	2	2	—	2
—	Belastingspaarbrieven	—	—	—	—	—	425
88	Aanmuntingen	30	20	25	28	36	46
	Saldo	676	621	743	541	569	92
		708	643	770	571	605	565
	Saldo rekening 1 tot en met 8	1 140	1 283	1 027	1 395	1 488	1 085

C. Aansluiting aan de begrotingscijfers 1966

De saldi van de in deze bijlage opgenomen uitgaven en ontvangsten komen overeen met de begrotings- en rekeningssaldi (vergelijk bijlage 3A). De totalen van uitgaven en ontvangsten zijn evenwel door het toegepaste systeem niet gelijk aan de elders in deze nota en de bijlagen vermelde totalen.

De verschillen worden hieronder aan de hand van de ontwerp-begroting 1966 toegelicht.

	Uit- gaven	Ont- vangsten	Saldo
Volgens bijlage 2	20 603	19 518	1 085
Volgens ontwerp-begroting 1966 (inclusief aanvullende posten)	18 150	17 065	1 085
Toe te lichten verschil	2 453	2 453	—

1. Het aan het Gemeentefonds en het Provinciefonds toekomende aandeel in de rijksbelastingen, alsmede de grondbelasting en de personele belasting zijn enerzijds als ontvangsten opgenomen en anderzijds als belastingoverdrachten aan de overige publiekrechtelijke lichamen onder de uitgaven gebracht 2622

2. In plaats van de rijksbijdragen aan het Zuiderzeefonds en het Rijkswegenfonds zijn de uitgaven en de ontvangsten van deze fondsen opgenomen 144

3. Binnenlijnse aftrekposten zijn gesaldeerd. Voorbeelden zijn: de bijdragen van de sociale verzekeringsfondsen in de uitgaven van de Belastingdienst en de ontvangsten van andere landen in verband met militaire infrastructuuruitgaven 145

4. Verschillende uitgaven zijn gesaldeerd met ontvangsten. Dit betreft:

- a. de posten, die de kapitaalsverhouding met de staatsbedrijven betreffen — 290
- b. de bijdragen voor radio en televisie — 132
- c. de diensten met een bedrijfsmatig karakter, zoals Staatsbosbeheer en Domeinen — 48
- d. overige salderingen — 70

5. De in de rijksbegroting opgenomen post voor afschrijving komt niet in het totaal van de rijksuitgaven tot uitdrukking, omdat de post enerzijds als uitgaaf in de Gewone Dienst is opgenomen, maar anderzijds op de Buitengewone Dienst in mindering wordt gebracht op de aflossingen van gevestigde binnenlandse staatsschuld. In deze bijlage is zowel onder de uitgaven als de ontvangsten een bedrag voor afschrijvingen opgenomen van 82¹⁾

2453

¹⁾ Bij de berekening van dit bedrag, dat afwijkt van het in de begroting opgenomen bedrag, is dezelfde methode gebezigd als in de nationale rekeningen.

Reeds

$$\begin{aligned}
 & 145 + 132 + 48 + 70 = 395 \\
 & 395 + 82 = 477 \\
 & 477 + 2453 = 2930 \\
 & 2930 - 144 = 2786 \\
 & 2786 - 2622 = 164
 \end{aligned}$$

7000 - 1000 = 6000

3. Overzicht van de dienstjaren 1957 tot en met 1966

A. Totalen van uitgaven en ontvangsten

	Rekeningcijfers						Voor- lopige rekening- cijfers 1963	Vermoe- delijk beloop 1964	Vermoe- delijke uit- komsten 1965	Ont- werpbe- grooting 1966 ^{a)}
	1957	1958	1959	1960	1961	1962				
Gewone Dienst										
Uitgaven	6 585 ¹⁾	7 013	6 752	7 646	8 900	9 230	9 839	11 504	12 968	14 161
Ontvangsten	7 623	7 050	7 742	8 815	9 586	9 934	10 820	12 820	14 178	16 102
Saldo	+ 1 038	+ 37	+ 990	+ 1 169	+ 686	+ 704	+ 981	+ 1 316	+ 1 210	+ 1 941
Buitengewone Dienst										
Uitgaven	1 298 ²⁾	1 039	2 288	1 774	2 278	2 254	2 503	3 071	3 471	3 989
Ontvangsten	441	326	400	585	452	267	495	360	773	963
Saldo	— 857	— 713	— 1 888	— 1 189	— 1 826	— 1 987	— 2 008	— 2 711	— 2 698	— 3 026
Gehele Dienst										
Uitgaven	7 883	8 052	9 040	9 420	11 178	11 484	12 342	14 575	16 439	18 150
Ontvangsten	8 064	7 376	8 142	9 400	10 038	10 201	11 315	13 180	14 951	17 065
Saldo	+ 181	— 676	— 898	— 20	— 1 140	— 1 283	— 1 027	— 1 395	— 1 488	— 1 085

¹⁾ Met inbegrip van de Buitengewone Dienst I (uitgaven en ontvangsten van aflopend karakter).

²⁾ Buitengewone Dienst II (Kapitaalsuitgaven en -ontvangsten).

³⁾ Inclusief de in tabel 4-1 van de nota genoemde aanvullende posten.

B. De uitgaven per onderwerp van staatszorg

Deze uitgaven zijn beïnvloed door taakverschuivingen tussen Rijk en gemeenten. Zo heeft de wijziging van de wet op het middelbaar onderwijs in 1959 tot een stijging van de uitgaven van het Rijk voor onderwijs en cultuur met 44 miljoen geleid, welke stijging is gecompenseerd in het aandeelpercentage van het Gemeentefonds. Het van kracht worden van de Financiële-Verhoudingswet 1960 heeft eveneens zowel de uitgaven als de middelen

van het Rijk doen toenemen. De uitgaven voor onderwijs, wetenschappen en cultuur zijn uit dien hoofde in 1960 met circa 330 miljoen toegenomen. Het vervallen van de compensatie-uitkeringen aan gemeenten ter zake van de verlaging van de personele belasting en van de maxima van de gemeentelijke opcenten op de grondbelasting in 1960 komt tot uitdrukking in een daling van de onder de groep diversen opgenomen uitgaven.

	Rekeningcijfers						Voorlopige rekening- cijfers 1963	Vermoedelijk beloop 1964	Vermoede- lijke uit- komsten 1965	Ontwerp- begroting 1966
	1957	1958	1959	1960	1961	1962				
Algemeen bestuur	461	424	435	533	821 ¹⁾	432	485	578	715	735
Militaire uitgaven	1 795	1 634	1 528	1 717	2 002	2 251	2 309	2 635	2 664	2 715
Buitenlandse betrekkingen:										
a. internationale financiële transacties	95	70	568 ²⁾³⁾	113 ³⁾	220 ³⁾	134 ³⁾	22	232 ³⁾	—	181 ³⁾
b. overige uitgaven	86	104	125	142	180	246	142	166	249	326
Suriname en Nederlandse Antillen	32	23	25	40	22	40	81	91	90	106
Justitie en politie (incl. civiele verdediging)	347	361	347	392	488	637	621	674	886	871
Verkeer en waterstaat	667	589	641	730	952	966	1109	1 265	1 410	1 802
Handel en nijverheid	102	99	157	133	160	187	238	279	342	287
Landbouw en visserij	664	821	670	675	656	664	807	829	749	701
Onderwijs en wetenschappen	1 118	1 206	1 365	1 884	2 225	2 510	2 832	3 622	3 876	4 165
Cultuur										
Sociale voorzieningen	801	964	885	797	1 063	1 074	1 074	1 262	1 507	1 573
Volksgesondheid	60	72	74	76	88	97	122	128	173	180
Volkshuisvesting:										
a. huursubsidies	269	324	368	402	294	231	203	203	225	218
b. woningwetvoorschotten	2	192	524	579	547	625	734	1 093	1 393	1 721
c. overige uitgaven volkshuisvesting	17	15	20	21	25	25	26	63	65	90
Oorlogs- en rampschade	249	191	118	125	108	93	110	165	131	70
Nationale schuld	1 053	894	1 118 ⁴⁾	1 055	1 321 ⁴⁾	1 266 ⁴⁾	1 420 ⁴⁾	1 283 ⁴⁾	1 417	1 445
Diversen	65	68	72	6	6	6	7	7	238	608
Totaal van de uitgaven	7 883	8 051	9 040	9 420	11 178	11 484	12 342	14 575	16 439	18 150
Afschrijvingen ⁵⁾	169	63	70	75	78	87	93	103	105	126

¹⁾ Hieronder 293 miljoen wegens het herwaarderingsverlies op goud en vreemde valuta tengevolge van de revaluatie van de gulden.

²⁾ Hieronder 360 miljoen wegens verlening van kredieten, voortvloeiend uit de liquidatie van de Europese Betalingsunie.

³⁾ Hieronder wegens deelneming in en verstrekking van leningen aan het Internationale Monetaire Fonds:

in 1959: 136 miljoen; in 1960: 67 miljoen; in 1961: 189 miljoen; in 1962: 108 miljoen; in 1964: 218 miljoen; in 1966: 97 miljoen.

⁴⁾ Hieronder wegens versterkte aflossing op de buitenlandse staatsschuld:

in 1959: 216 miljoen; in 1961: 218 miljoen; in 1962: 137 miljoen; in 1963: 256 miljoen; in 1964: 4 miljoen.

⁵⁾ Het bedrag van de afschrijvingen wordt in mindering gebracht op de uitgaven wegens aflossing op binnenlandse schuld, zodat het totaal van de uitgaven per saldo niet wordt beïnvloed.

C. De ontvangsten

	Rekeningcijfers						Voorlopige rekening- cijfers 1963	Vermoedelijk beloop 1964	Vermoede- lijke uit- komsten 1965	Ontwerp- begroting 1966
	1957	1958	1959	1960	1961	1962				
Gewone Dienst										
Kostprijsverhogende belastingen	2 819	2 744	3 009	3 438	3 673	3 894	4 239	5 020	5 521	6 163
Belastingen op inkomen, winst en vermogen	3 755	3 703	4 181	4 790	5 321	5 437	5 719	6 929	7 709	8 840
Aanvullende post:										
Belastingmaatregelen	—	—	—	—	—	—	—	—	—	164 ¹⁾
Winsten en andere baten van bedrijven	118	146	127	147	135	105	127	104	113	106
Rente	84	89	120	102	121	151	225	218	274	337
Vrijgegeven tegenwaardegeld	364	17	—	—	—	—	—	—	—	—
Baten wegens liquidatie van vijandelijk ver- mogen en wegens afwikkeling van het herstel rechtsverkeer	194	59	17	8	3	2	21	22	25	1
Ontvangen uitkeringen ingevolge het Neder- lands-Duitse Financiële Verdrag	—	—	—	—	—	—	90	82	81	—
Luistergelden en kijkgeld	32	39	44	61	79	73	83	101	121	122
Ontvangsten van de Dienst der Domeinen	29	29	31	31	33	35	37	59	59	64
Overige ontvangsten	228	224	213	238	221	237	279	285	275	305
Totaal Gewone Dienst	7 623	7 050	7 742	8 815	9 586	9 934	10 820	12 820	14 178	16 102
Buitengewone Dienst										
Ontvangen aflossingen en bij het Rijk belegde geld	232	255	358	514	405	222	375	244	364	401
Belastingspaarbrieven	—	—	—	—	—	—	—	—	—	425
Overige ontvangsten	40	71	42	71	47	45	120	116	409	137
Totaal Buitengewone Dienst	272	326	400	585	452	267	495	360	773	963
Totaal Gehele Dienst	7 895 ²⁾	7 376	8 142	9 400	10 038	10 201	11 315	13 180	14 951	17 065

¹⁾ Voorgenomen wijziging van belastingen als vermeld in tabel 4-7 van de nota.

²⁾ Exclusief 169 miljoen wegens afschrijvingen.

4. De kasontwikkeling van het Rijk

A. De kasontwikkeling in 1964

In de nevenstaande tabel zijn de gegevens samengevat over de kasontwikkeling van het Rijk in 1963 en 1964 en in het eerste halfjaar 1965. Blijkens het eerste deel van de tabel dat de met de begrotingsuitvoering samenhangende kastransacties weergeeft (posten 1 t/m 5), zijn de budgettaire kasontvangsten en betalingen in 1964 ten opzichte van het voorafgaande jaar gestegen met resp. 1740 miljoen en 2267 miljoen; het kastekort nam hierdoor toe met 527 miljoen tot 1515 miljoen.

De toeneming van de budgettaire kasontvangsten kwam geheel voor rekening van de belastingmiddelen (post 1), die een vermeerdering vertoonden van 1904 miljoen. Deze stijging houdt bij de indirecte belastingen onder meer verband met de voortgezette groei van de nationale bestedingen. De ontvangsten aan loon- en inkomstenbelasting werden gunstig beïnvloed door de toeneming van het belastbare inkomen in 1964 en, wat

de inkomstenbelasting aangaat, ook door de inkomensstijging in voorgaande jaren.

De overige begrotingsontvangsten (post 2) gaven in 1964 een vermindering te zien met 164 miljoen. Deze daling was het gevolg van een aantal bijzondere ontvangsten in 1963; deze vloeiden voort uit de liquidatie van het Staatsgasbedrijf (rond 170 miljoen) en uit versnelde betalingen van rente van woningwetvoorschotten en van kijkgelden (resp. circa 60 en 50 miljoen).

Aan de uitgavenzijde was het accres ad 60 miljoen bij de aflossing van langlopende binnenlandse staatsschuld (post 3) grotendeels een gevolg van eerste aflossingen op de in 1963 geplaatste $4\frac{1}{4}$ pct. en $4\frac{1}{2}$ pct. staatsleningen. De aflossingen op langlopende buitenlandse staatsschuld (post 4) zijn aanmerkelijk gedaald, doordat, anders dan in het voorafgaande jaar toen voor een bedrag van 253 miljoen versterkt werd afgelost, in 1964 geen extra aflossingen werden verricht.

Ontvangsten en uitgaven van het Rijk op kasbasis

Ontvangsten	1963	1964 1e half- jaar	2e half- jaar	gehele jaar	1965 1e half- jaar	Betalingen	1963	1964 1e half- jaar	2e half- jaar	gehele jaar	1965 1e half- jaar
Budgettaire ontvangsten en betalingen											
1. Belastingen	9 849	4 999	6 754	11 753	5 541	3. Aflossing van langlopende binnen- landse schuld	459	282	237	519	309
2. Overige begrotingsontvangsten . .	1 372	428	780	1 208	867	4. Aflossing van langlopende buiten- landse schuld	305	23	22	45	29
	11 221	5 427	7 534	12 961	6 408	5. Overige begrotingsbetalingen . . .	11 445	5 934	7 978	13 912	7 175
Kastekort wegens begrotingstrans- acties	988	812	703	1 515	1 105						
	12 209	6 239	8 237	14 476	7 513		12 209	6 239	8 237	14 476	7 513
Overige ontvangsten en betalingen											
6. Opneming van langlopende binnen- landse staatsschuld.	1 593	444	394	838	198	Kastekort wegens begrotingstrans- acties	988	812	703	1 515	1 105
7. Wijzigingen in de voorinschrijfre- ningen betreffende deelneming in staatsleningen (zie ook post 11) .	—	—	827	479	—	11. Wijzigingen in de voorinschrijfre- ningen betreffende deelneming in staatsleningen (zie ook post 7). .	232	348	—	—	221
8. Netto plaatsing van schatkistpapier (zie ook post 12)	56	157	—	6	724	12. Netto aflossing van schatkistpapier (zie ook post 8)	—	—	151	—	—
9. Vermeerdering van de schuld aan provincies en gemeenten (uit hoofde van belastingen) en aan het Provinciefonds en het Ge- meentefonds (zie ook post 13). .	—	—	91	—	—	13. Vermindering van de schuld aan pro- vincies en gemeenten (uit hoofde van belastingen) en aan het Pro- vinciefonds en het Gemeentefonds (zie ook post 9)	43	174	—	83	208
10. Wijzigingen in diverse vorderingen en schulden op korte termijn (zie ook post 14)	28	—	—	—	175	14. Wijzigingen in diverse vorderingen en schulden op korte termijn (zie ook post 10)	—	124	40	164	—
	1 677	601	1 312	1 323	1 097		1 263	1 458	894	1 762	1 534
Afneming van de liquide middelen van het Rijk	—	857	—	439	437	Toeneming van de liquide middelen van het Rijk	414	—	418	—	—
	1 677	1 458	1 312	1 762	1 534		1 677	1 458	1 312	1 762	1 534

De krachtigste stijging (2467 miljoen) deed zich voor bij de categorie overige begrotingsbetalingen (post 5). Voor een deel houdt deze stijging verband met transacties tussen het Rijk en het Internationale Monetaire Fonds. In 1964 waren hiermede – na aftrek van terugbetalingen – 226 miljoen gemoeid; in het voorafgaande jaar hadden per saldo geen verrekeningen met het Fonds plaatsgevonden.

Het accres der betalingen is voorts voor globaal 950 miljoen toe te schrijven aan de in 1964 tot stand gekomen salarisverhogingen voor het overheidspersoneel. Deze salarisstijging werkte in de afzonderlijke uitgaven-categorieën door. Dit geldt onder meer voor de uitgaven voor onderwijs en op het gebied van verkeer en waterstaat die resp. 660 miljoen en 225 miljoen meer vergden dan in 1963. In de laatstgenoemde sector speelden ook klimatologische omstandigheden een rol; de strenge vorst in 1963 en de zachte winter in 1964 versterkten de toeneming van de investeringen. Ook de militaire kas-uitgaven (exclusief die voor civiele verdediging) waren in 1964 aanmerkelijk hoger, nl. 2661 miljoen, tegen 2307 miljoen in 1963. Met de verstrekking van woning-wetvoorschotten in 1964 was een bedrag gemoeid van 1045 miljoen, dat is 325 miljoen meer dan in 1963. Deze stijging is mede een gevolg van het inlopen door de gemeenten op de achterstand in het opnemen van eerder door het Rijk toegezegde geldleningen, waarbij de gestegen rentestand op de geld- en de kapitaalmarkt een rol heeft gespeeld. Ten slotte waren de netto betalingen via het Landbouw-Egalisatiefonds in 1964 hoger dan in 1963, onder meer als gevolg van een toeneming van de voorraden en het verstrekken in 1964 van voorschotten op de afrekening van melkprijstoeslagen in 1965.

Door de uitgifte van staatsleningen nam het Rijk in 1964 een totaal bedrag van reëel 838 miljoen in de kapitaalmarkt op (post 6). Daarvan had 243 miljoen betrekking op de netto opbrengst van de 5 pct. lening 1964 en de 4½ pct. lening 1964 die mede waren uitgegeven ter conversie van de 3 pct. lening 1962–1964. Voorts brachten twee 5½ pct. leningen reëel 395 miljoen op en werd van de tegoeden op voorinschrijfrekeningen 200 miljoen omgezet in een 5 pct. onderhandse lening. Naast de opbrengst van deze leningen kwam per saldo 479 miljoen beschikbaar op de voorinschrijfrekeningen (posten 7 en 11) als resultante van nieuwe reserveringen door Rijksfondsen en -instellingen enerzijds en onttrekkingen – waaronder die voor de omzetting in de 5 pct.

onderhandse lening – anderzijds. Het beroep van het Rijk op kapitaalmarktmiddelen beliep in 1964 dus in totaal 1317 miljoen, hetgeen vrijwel overeenkomt met het in 1963 aangetrokken bedrag (1361 miljoen). Dit beroep was bijna 200 miljoen kleiner dan het kastekort ad 1515 miljoen. Ten einde een inzicht te verkrijgen in de monetaire betekenis van de begrotingsfinanciering dient het kastekort echter te worden gecorrigeerd voor een aantal bijzondere posten. De nevenstaande tabel geeft een overzicht van de aldus herziene financierings-behoefte in 1963 en 1964. Tevens zijn opgenomen de gegevens voor het eerste halfjaar 1965 die in bijlage 4-B worden toegelicht.

In tegenstelling tot 1963, toen het Rijk bijna een half miljard gulden meer aan kapitaalmarktmiddelen aantrok dan nodig was voor de dekking van zijn financierings-behoefte en daarmede een binding van liquiditeiten bewerkstelligde, bleven de in 1964 aan het verkeer onttrokken middelen bijna 50 miljoen ten achter bij de dekking-behoefte.

Behalve het kastekort van 1515 miljoen en de schuldvermindering aan de lagere overheid ad 83 miljoen moest in 1964 158 miljoen worden gefinancierd vanwege netto aflossing van diverse andere vormen van vlottende schuld (posten 8 en 14), vooral betrekking hebbende op terugtrekking van bij 's Rijks schatkist aangehouden onbelegde gelden van de Postcheque- en Girodienst. Behalve door de reeds genoemde kapitaalmarktmiddelen ad 1317 miljoen werd daarin voorzien door intering op kassaldi e.d. Deze verminderden in de loop van 1964 met 439 miljoen tot 914 miljoen.

In de miljoenennota 1965 werd het kastekort voor 1964 geraamd op circa 1125 miljoen. De realisatie bleek bijna 400 miljoen ongunstiger doordat de begrotingsbetalingen de ramingen overschreden. In de eerste plaats kon in de zomer van 1964 niet worden voorzien, dat als gevolg van guldenstrekkings op het I.M.F. een bedrag van per saldo 226 miljoen aan het Fonds ter beschikking diende te worden gesteld. Voorts zijn de gemeenten sneller ingelopen op de achterstand in het opnemen van woningwetvoorschotten. Ten slotte zijn de uitgaven voor onderwijsdoeleinden – voornamelijk ten behoeve van de investeringen van universiteiten – en die voor verkeer en waterstaat hoger uitgevallen dan aanvankelijk was geraamd, bij de laatste categorie mede als gevolg van gunstige weersomstandigheden.

Financieringsoverzicht van het Rijk

	1963	1964	1965 1e halfjaar
Kastekort wegens begrotingstransacties	988	1 515	1 105
<i>Correctieposten</i>			
a. transacties met het I.M.F. ¹⁾	—	— 226	— 230
b. ontvangsten E.B.U.-aflossingen.	11	9	5
c. vervroegde schuldaflossingen aan het buitenland ²⁾ . . .	— 253	—	—
d. Nederlands-Duits Financieel Verdrag ³⁾	70	— 20	— 8
e. verrekening met het Ontwikkelingsfonds E.E.G. ⁴⁾ . . .	7	3	11
	— 165	— 234	— 222
	823	1 281	883
Wijziging schuld aan de lagere overheid ⁵⁾	43	83	208
Financieringsbehoefte	866	1 364	1 091
Langlopende middelen			
door plaatsing van leningen (post 6)	1 593	838	198
via voorinschrijfrekeningen (post 7 en 11).	— 232	479	— 221
	1 361	1 317	— 23
Overschot aan dekkingsmiddelen	495	— 47	— 1 068

¹⁾ Voor 1964 en 1965 met inbegrip van krachtens de Algemene Leningsarrangementen aan het I.M.F. verstrekte guldenleningen.

²⁾ Gefinancierd door plaatsing van schatkistpapier bij de Nederlandsche Bank.

³⁾ Uitkeringen aan nazi-slachtoffers, afgetrokken van de daartegenover door het Rijk ontvangen bedragen.

⁴⁾ De voor 1963 en 1964 budgettaire gevoterde bijdragen hebben niet tot kasuitgaven geleid. In de begroting 1965 is buitenslijns geen bijdrage aan het Fonds voorzien. In deze jaren heeft het Fonds gedisponeerd over zijn in vorige jaren geaccumuleerde tegoed in rekening-courant met het Rijk.

⁵⁾ Betreft vrijwel geheel het Gemeentefonds. Een tekort van dit fonds dient bij de financieringsbehoefte van het Rijk te worden geteld teneinde schepping van liquiditeiten uit dezen hoofde te voorkomen (zie ook post 13 van de eerste tabel van deze bijlage).

B. De kasontwikkeling in het eerste halfjaar 1965

Zoals blijkt uit de eerste tabel van bijlage 4-A monden de budgettaire kastransacties van het Rijk in het eerste halfjaar 1965 uit in een tekort van 1105 miljoen of bijna 300 miljoen meer dan dat over de overeenkomstige periode van 1964. De begrotingsontvangsten namen toe met 981 miljoen, de begrotingsbetalingen met 1274 miljoen.

De stijging der belastingontvangsten (542 miljoen) was meer dan 300 miljoen kleiner dan een jaar geleden. Vooral bij de invoerrechten en de omzetbelasting was het accres geringer terwijl bij de inkomstenbelasting door de vertraging bij het opleggen van aanslagen en de tariefsverlaging een daling optrad. De overige begrotingsontvangsten beliepen in de eerste zes maanden van 1965 ruim het dubbele van die in dezelfde periode van het voorafgaande jaar. Deze toeneming vloeide voor 340 miljoen voort uit de verkoop door het Rijk van aandelen Breedband aan Hoogovens. Behalve het in contanten betaalde deel van de overnemingsprijs (285 miljoen), werd door Hoogovens 55 miljoen vervroegd afgelost op een door het Rijk verleend krediet.

Aan de uitgavenzijde stegen zowel de aflossingen van

langlopende staatsschuld als de overige begrotingsbetalingen. De hogere aflossingen van binnenlandse schuld betroffen de in 1964 uitgegeven 4½ pct. en 5 pct. leningen. De toeneming van de overige begrotingsbetalingen houdt voor globaal 300 miljoen verband met hogere personeelsuitgaven als gevolg van algemene salaris- en pensioenmaatregelen. Wat de afzonderlijke uitgaven-categorieën betreft – die mede door de salarisverhogingen werden beïnvloed – namen de uitgaven op het gebied van het onderwijs toe met 275 miljoen. Deze uitgavenstijging vloeit voor een deel voort uit de uitbreiding van investeringen ten behoeve van het wetenschappelijk onderwijs. Aan woningwetvoorschotten werd 600 miljoen betaald of 210 miljoen meer dan in het eerste halfjaar 1964. Hierin komt o.m. de uitbreiding van het aantal in uitvoering genomen woningen en het oplopen van de grond- en bouwkosten tot uiting. De uitgaven via het Landbouw-Egalisatiefonds waren 120 miljoen hoger dan in de eerste helft van 1964. Behalve door een vergroting van voorraden werd dit accres mede veroorzaakt door een hogere eindafrekening over het voorafgaande melkjaar. Daarnaast is op de stijging der netto uitgaven een incidenteel trager verloop van heffingen van het Zuivel-fonds van invloed geweest. Voorts namen de uitgaven

voor sociale voorzieningen in de eerste zes maanden van 1965 toe, doordat het Rijk voor 75 miljoen aan bijdragen verstrekke aan het Ouderdomsfonds in verband met de verhoging per 1 januari 1965 van het algemene ouderdomspensioen en het algemene weduwen- en wezenpensioen tot een sociaal minimum. Post 5 bevat voorts 59 miljoen wegens deelneming door het Rijk in een emissie van aandelen en converteerbare obligaties van Hoogovens, uitgegeven ter financiering van de overneming van Breedband. De kasuitgaven voor militaire doeleinden (exclusief die voor civiele verdediging) beliepen in het eerste halfjaar 1965 1181 miljoen en kwamen daarmee vrijwel overeen met die in de eerste helft van 1964, toen 1188 miljoen werd besteed. Transacties met het I.M.F. ten slotte resulteerden in 1965 in netto betalingen van 230 miljoen, tegen 72 miljoen in het overeenkomende tijdvak van 1964. Van eerstgenoemd bedrag had 136 miljoen betrekking op een aan het Fonds in het kader van de Algemene Leningsarrangementen verstrekte guldenslening.

Het Rijk heeft in het eerste halfjaar 1965 geen beroep gedaan op de openbare kapitaalmarkt. Post 6 (198 miljoen) betreft alleen een 5½ pct. onderhandse lening, die bij het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds werd geplaatst ten laste van de voorinschrijfrekening van dit fonds. Deze vermindering der voorinschrijfrekeningen is begrepen in post 11.

Zoals uit de tweede tabel van bijlage 4-A blijkt, heb-

ben in de eerste helft van het jaar tegenover de totale financieringsbehoeften van het Rijk ad 1091 miljoen nog geen langlopende dekkingsmiddelen gestaan. Daarbij moet in aanmerking worden genomen, dat het kastekort in het tweede halfjaar geringer zal zijn, dat dan ook de reserveringen op de voorinschrijfrekeningen plaatsvinden en dat voorts in juli een lening van 300 miljoen is geplaatst. Voor het totale financieringsbeeld in 1965 zij overigens verwezen naar hoofdstuk 5.

In de eerste zes maanden van het jaar werd in de dekkingsbehoefte voor een groot deel voorzien door vermeerdering van de vlottende schuld. Van de omvangrijke plaatsing van schatkistpapier ad 724 miljoen (post 8) werd netto 248 miljoen ondergebracht bij de Nederlandsche Bank. Het Rijk deed nl. bruto voor 299 miljoen een beroep op de centrale bank, welk beroep ten dele steunde op een bestaande overeenkomst, waarbij de bank de financiering op zich nam van gewone guldenstrekkingen door het I.M.F. en ten dele op een overeenkomst ad hoc inzake de herfinanciering van een in december 1964 onder de Algemene Leningsarrangementen verrichte trekking van het fonds; van laatstgenoemde faciliteit had het Rijk in 1964 nog geen gebruik gemaakt. Voor het overige heeft het Rijk, ter voorziening in zijn dekkingsbehoefte, verder moeten interen op zijn bezit aan liquide middelen. Deze daalden daardoor met 437 miljoen. Het verloop van de liquide tegoeden van het Rijk is weergegeven in de volgende tabel.

Liquide middelen van het Rijk

	31 dec. 1962	31 dec. 1963	30 juni 1964	31 dec. 1964	30 juni 1965
Saldo bij de Nederlandsche Bank	620	1 095	238	665	233
Kas-, bank- en girosaldi van comptabelen	318	258	258	249	243
Overige liquide middelen.	1	—	—	—	1
Totaal.	939	1 353	496	914	477
Wijziging t.o.v. vorige datum	.	+414	—857	+418	—437

5. De nationale schuld

Gedurende de periode 30 juni 1964–30 juni 1965 is de staatsschuld gestegen met 1177 miljoen.

Deze stijging resulteert uit een toeneming van de binnenlandse schuld met 1228 miljoen en een afnemning van de buitenlandse schuld met 51 miljoen. De liquide middelen en vorderingen op korte termijn zijn teruggelopen met 37 miljoen.

De onderstaande tabel geeft van een en ander een beeld.

Omvang van de nationale schuld

	30 juni 1964	30 juni 1965
<i>Binnenlandse staatsschuld</i>		
Gevestigde binnenlandse schuld . . .	14 251	14 325
Schatkistpapier in omloop . . .	3 357	3 930
Muntbiljetten in omloop . . .	62	69
Gemeentefonds en Provincie- fonds	152	37
Stortingen door rijksfondsen en institutionele beleggers in anti- cipatie op een uit te geven lening	638	1 244
Overige binnenlandse schulden op korte termijn	980	1 088
Vergoedingen wegens geleden oorlogsschade (incl. Groot- boek voor de Wederopbouw)	92	67
Totaal binnenlandse schuld . . .	19 532	20 760
<i>Buitenlandse staatsschuld</i>		
Gevestigde buitenlandse schuld .	441	390
Kortlopende buitenlandse schuld	—	—
Totaal buitenlandse schuld . . .	441	390
Totaal staatsschuld	19 973	21 150
<i>Liquide middelen en vorderingen op korte termijn</i>		
	562	525
Staatsschuld per saldo	19 411	20 625

De gevestigde binnenlandse schuld is van 30 juni 1964 tot 30 juni 1965 toegenomen met 74 miljoen. In deze periode zijn nieuwe leningen op de open kapitaalmarkt aangegaan tot een totaalbedrag van 400 miljoen en is 200 miljoen van de voorinschrijfrekeningen omgezet in een vaste lening. Voorts is in deze verslagperiode onder de staatsschuld opgenomen een krachtens de wet van 29 april 1965, *Stb.* 193, door de Staat overgenomen lening van de Stichting voor de ontwikkeling van machinale landbouw in Suriname pro resto groot 30 miljoen.

Tegenover deze toeneming van schuld staat een daling door periodieke aflossingen en inkoop van in totaal 556 miljoen.

Voor 1964 bedroeg het budgettaire kastekort onder aftrek van het bedrag dat geen dekking op de kapitaalmarkt behoefde 1364 miljoen. Van dit tekort is 679 miljoen gedekt uit het accres van de voorinschrijfrekeningen en 638 miljoen door een beroep op de kapitaalmarkt. Het resterende bedrag van 47 miljoen is vlottend gefinancierd. Zoals in hoofdstuk 5 (De financiering in 1965 en 1966) is uiteengezet, wordt de financieringsbehoefte van het Rijk in 1965 thans geschat op 1700 miljoen. Naar verwachting zal in 1965 op de voorinschrijfrekeningen circa 850 miljoen voor het Rijk beschikbaar komen. Voorts is inmiddels in dit jaar voor 300 miljoen een beroep op de kapitaalmarkt gedaan.

Het bedrag aan uitstaand schatkistpapier is in de periode 30 juni 1964 tot 30 juni 1965 gestegen met 573 miljoen. Gedurende deze periode is ter gedeeltelijke financiering van guldenstrekkings door andere landen op het Internationale Monetaire Fonds ad 310,5 miljoen en leningen aan het Fonds uit hoofde van de Algemene Leningsarrangementen ad 280,5 miljoen rond 299 miljoen papier bij de Nederlandsche Bank ondergebracht. Daartegenover is met van het fonds terugontvangen gulden rond 235 miljoen aan papier bij de bank afgelost. Bovendien is 30 miljoen afgelost van het papier, waarmee destijds de vervroegde aflossing van buitenlandse schuld is gefinancierd.

Bij het publiek is dus rond 540 miljoen meer geplaatst dan afgelost. Het uitstaande bedrag aan schatkistpapier op 30 juni 1964 bestond voor 694 miljoen uit promessen en voor 2663 miljoen uit biljetten. Gedurende de periode juni 1964–juni 1965 is geplaatst aan promessen 1359 miljoen en aan biljetten 655 miljoen, terwijl in deze periode is afgelost 1000 miljoen aan promessen en 440 miljoen aan biljetten. Op 30 juni 1965 stond derhalve uit 1052 miljoen aan promessen en 2878 miljoen aan biljetten.

De afgifte van papier heeft in de besproken periode voornamelijk over de toonbank plaatsgevonden. Geschiedde aanvankelijk deze afgifte in de vorm van promessen, eind augustus 1964 werd deze uitgebreid met 3-jarige biljetten en in december 1964 met 5-jarige biljetten. Op 22 december 1964 is de afgifte over de toonbank gestaakt in verband met een in de aanvang van januari jl. gehouden tender op 9- en 12-maandspromessen. Direct daarna is de afgifte over de toonbank weder hervat.

In het tweede halfjaar 1964 vond een langzame daling van de afgiftetarieven plaats. De jaarspromessen daalden van 4½ pct. tot 3¾ pct. disconto. De rente van de 3-jarige biljetten, die in augustus van het vorige jaar 4½ pct. beliep, liep terug tot 4¹/₁₆ pct. in januari jl. Medio van dit jaar trad evenwel een rentestijging op, waardoor het tarief van deze biljetten opliep tot 4⁵/₁₆ pct. Het afgiftetarief van de 5-jarige biljetten, in december 1964 4⁹/₁₆ pct. bedragende, is na een terugloop tot 4⁵/₁₆ pct. weer opgelopen tot 4¾ pct.

De schuld uit hoofde van stortingen door rijksfondsen

in anticipatie op een uit te geven lening (voorinschrijf-rekeningen) is in de periode 30 juni 1964–30 juni 1965 gestegen met 606 miljoen. Zoals reeds hiervoren gezegd, is 200 miljoen van deze rekeningen omgezet in een vaste lening en opgenomen onder de gevestigde binnenlandse schuld.

De mutaties in de overige posten van binnenlandse

schuld resulteerden per saldo in een daling van 25 miljoen.

De buitenlandse staatsschuld is gedaald met 51 miljoen. Deze daling is voor 45 miljoen het gevolg van de periodieke aflossingen en voor 6 miljoen wegens een vervroegde aflossing van het restant van de Lend-Lease-schuld aan de Verenigde Staten van Amerika.

Overzicht van de ontwikkeling van de nationale schuld sinds 1956

	31-12 1956	31-12 1957	31-12 1958	31-12 1959	31-12 1960	31-12 1961	31-12 1962	31-12 1963	31-12 1964	30-6 1965
Gevestigde binnenlandse schuld	11 097	10 826	11 043	11 539	12 523	12 748	12 953	14 090	14 407	14 325
Schatkistpapier in omloop	2 816	2 782	3 821	3 458	3 078	3 428	3 144	3 200	3 206	3 930
Schatkistpapier bij de Nederlandsche Bank ingevolge de overeenkomst dd. 26 februari 1947	460	460	—	—	—	—	—	—	—	—
Boekschuld aan de Nederlandsche Bank ingevolge de overeenkomst dd. 26 februari 1947	200	100	—	—	—	—	—	—	—	—
Muntbiljetten in omloop	141	127	110	105	109	68	63	62	65	69
Schuld aan gemeenten en provincies (ter zake van belastingen)	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Gemeentefonds en Provinciefonds	112	211	250	208	220	114	353	310	239	37
Stortingen door rijksfondsen en institutionele beleggers in anticipatie op een uit te geven vaste lening	357	631	609	823	537	990	1 218	986	1 465	1 244
Overige binnenlandse schulden op korte termijn	576	441	617	593	812	922	1 054	1 083	916	1 088
Vergoedingen wegens geleden oorlogsschade (incl. het Grootboek voor de Wederop- bouw).	678	528	331	266	240	188	134	103	78	67
Vergoedingen wegens geleden watersnood- schade	74	42	31	27	16	7	1	—	—	—
Totaal binnenlandse schuld	16 514	16 148	16 812	17 019	17 535	18 465	18 920	19 834	20 376	20 760
Gevestigde buitenlandse schuld	1 947	1 823	1 721	1 426	1 321	974	770	463	419	390
Vlottende buitenlandse schuld	—	—	—	236	207	—	—	—	—	—
Verplichtingen wegens bij het Internationale Monetaire Fonds opgenomen vreemde valuta	—	261	—	—	—	—	—	—	—	—
Totaal buitenlandse schuld	1 947	2 084	1 721	1 662	1 528	974	770	463	419	390
Totaal-Generaal	18 461	18 232	18 533	18 681	19 063	19 439	19 690	20 297	20 795	21 150

6. De staatsbalans

Staatsbalans per 31 december 1964 (met ter vergelijking de cijfers van de balans 1963)

Activa			Passiva		
	1963	1964		1963	1964
1. Kas-, bank- en girosaldi	1 353	914	11. Schulden op korte termijn:		
2. Vorderingen op korte termijn en vooruitbetalingen:			a. schatkistpapier in omloop . .	3 200	3 206
a. belastingen	4 185	4 875	b. onbelegde gelden Postchèque- en Girodienst	665	449
b. nog ten gunste van 1964 (1963) te ontvangen andere middelen	184	201	c. schulden uit hoofde van leveringen, werkzaamheden, enz.	1 481	1 492
c. overige vorderingen en vooruitbetalingen	947	1 355	d. diverse schulden op korte termijn	1 843	1 889
	5 316	6 431		7 189	7 036
3. Vorderingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover verplichtingen staan (contra-post aan de creditzijde onder no. 13)	1 680	1 177	12. Verplichtingen inzake oorlogsschade	103	78
4. Vorderingen op lange termijn:			13. Verplichtingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover vorderingen staan (contra-post aan de debetzijde onder no. 3)	1 680	1 177
a. voorschotten ingevolge artikel 56 der Woningwet	3 473	4 523	14. Verplichtingen, verband houdende met de deelnemingen in internationale instellingen	2 898	2 869
b. overige vorderingen	957	1 114	15. Stortingen door rijksfondsen in anticipatie op een uit te geven vaste lening	986	1 465
	4 430	5 637	16. Schulden op lange termijn:		
5. Reparatievorderingen op voormalige vijandelijke mogendheden	P.M.	P.M.	a. geconsolideerde binnenlandse schuld	14 090	14 407
6. Deelnemingen in en leningen aan internationale instellingen	3 970	4 177	b. buitenlandse schuld	463	419
7. Staatsbedrijven en deelnemingen in ondernemingen	6 740	6 955	c. verplichtingen betreffende het Algemeen Burgerlijk Pensioenfondsen	5 583	5 527
8. Onroerende en roerende goederen	15 638	17 347	d. verplichtingen betreffende andere pensioenfondsen	922	910
9. Diverse activa	134	129	e. verplichtingen betreffende het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds	3 000	3 000
10. Saldo	2 303	96		24 058	24 263
			17. Reserve waardeveranderingen	4 650	5 975
	41 564	42 863		41 564	42 863
Door het Rijk verstrekte garanties				5 920	6 423
Voor rekening van het Rijk door de Nederlandsche Bank gevoerde rekeningen				736	708

In tegenstelling tot de balansen van voorgaande jaren vertoont de hierboven weergegeven balans per 31 december 1964 slechts een gering negatief saldo, nl. 96 miljoen. In feite is er zelfs sprake van een niet onbelangrijk voordelig saldo, doordat de in de loop der jaren plaatsgehad hebbende waardestijging der activa ten bedrage van 5975 miljoen, als „Reserve waardeveranderingen” aan de passiefzijde der balans is opgenomen (post 17).

Ter voorkoming van misverstand, bij de beoordeling van de Staatsbalans wordt opgemerkt dat daarbij niet dezelfde maatstaven dienen te worden aangelegd als bij de beoordeling van de balans van een onderneming. De activa van een onderneming hebben alle ten doel bij te dragen tot de vergroting of handhaving van haar financiële rentabiliteit. Voor het overgrote deel van het Staatsbezit geldt dit niet. De materiële activa van de Staat, op

de balans onder post 8 opgenomen met een bedrag van 17 347 miljoen en op blz. 120 summier gespecificeerd, omvatten vnl. militair materieel, wegen, kanalen, bruggen en andere waterstaatswerken en Rijksgebouwen. Deze bezittingen leveren voor de Staat geen rechtstreekse financiële baten op; wel vergt hun instandhouding – vaak niet onbelangrijke – kosten. Voor het overgrote deel van de passiva moet rente worden betaald.

Uit het vorenstaande volgt, dat uit de omvang van het balanssaldo op zich zelf geen conclusies kunnen worden getrokken met betrekking tot de financiële positie of de financiële draagkracht van de Staat. De betekenis van de Staatsbalans moet vooral hierin worden gezien dat zij jaarlijks een inzicht geeft in de samenstelling en de grootte van de – ten dele volgens arbitraire maatstaven gewaardeerde – activa en passiva van de Staat en in de

ontwikkeling daarvan in de loop der jaren (vgl. het overzicht op blz. 123). Het accent komt hierbij te liggen op het verschaffen van statistische informatie over de op geld waardeerbare bezittingen en schulden van de Staat, daarbij gebruik makende van de systematiek welke in het algemeen bij het opstellen van balanssen pleegt te worden gevolgd.

Voorts zij nog vermeld dat voor de vraag, welke bezittingen in de Staatsbalans moeten worden opgenomen, het criterium is gehanteerd dat de Staat eigenaar moet zijn. Dit betekent o.m. dat de activa en passiva van de universiteiten en hogescholen niet zijn opgenomen, daar deze instellingen afzonderlijke rechtspersonen zijn.

Thans volgt een toelichting op een aantal balansposten.

Toelichtingen op de balanscijfers

Post 1. Kas-, bank- en giroaldi

Specificatie:

	1963	1964
Nederlandsche Bank	1 095	665
Postrekening 1	19	13
Overige saldi	239	236
	1 353	914

Post 2. Vorderingen op korte termijn en vooruitbetalingen

a. Belastingen

Als vorderingen wegens belastingen zijn opgenomen de belastingbedragen, welke ultimo 1964 materieel verschuldigd waren.

De samenstelling van het bedrag van 4875 miljoen luidt als volgt:

1. Kohierbelastingen:

Reeds opgelegd (saldo kohierdebiteuren) . .	1 351	
Nog niet opgelegd (globale schatting):		
over 1963 en voorgaande jaren	575	
over 1964	2 250	
		4 176

2. Niet-kohierbelastingen:

Omzetbelasting	700	
Loonbelasting	350	
Accijnzen	225	
Successierechten e.d.	200	
	1 475	
		5 651

Hierop is in mindering gebracht:

Aandeel Gemeentefonds en aandeel Provinciefonds	600	
Ultimo 1964 reeds ontvangen, doch nog niet ten gunste van de middelen of van de kohiervorderingen geboekt	176	
		776
		4 875

c. Overige vorderingen en vooruitbetalingen

In het bedrag van 1355 miljoen is 435 miljoen begrepen wegens de vordering op de N.V. Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staalfabrieken uit hoofde van de in december 1964 met de genoemde N.V. gesloten overeenkomst inzake overdracht van de aandelen Breedband N.V., welke zich in handen van de Staat bevonden (zie ook de toelichting bij balanspost 7).

Voorts is onder balanspost 2c opgenomen de nog te ontvangen uitkering van de Bondsrepubliek Duitsland uit hoofde van het Financieel Verdrag, welke vordering in het verslagjaar is gedaald van 163 miljoen tot 81 miljoen.

Van de vrij talrijke overige vorderingen vormt het saldo van de rekening-courant met het Staatsbedrijf der P.T.T. de belangrijkste post. De vooruitbetalingen hebben grotendeels betrekking op voorschotten inzake onderwijssubsidies.

Posten 3 en 13. Vorderingen, respectievelijk verplichtingen uit hoofde van contracten e.d.

De contractuele vorderingen en verplichtingen van de Ministeries van Defensie en Verkeer en Waterstaat verminderden in 1964 wegens voortschrijdende afwikkeling van lopende grote contracten. De balansbedragen per 31 december 1964 bevatten voor de genoemde twee ministeries respectievelijk circa 530 miljoen en 415 miljoen.

Post 4b. Overige vorderingen (op lange termijn)

De balansbedragen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	1963	1964
Vordering op Indonesië ingevolge de kredietverstrekking 1950 en inzake het aandeel van Indonesië in de opbrengst van de staatslening 1962/1964	276	276
Overige vorderingen op Indonesië	P.M.	P.M.
Op derden te verhalen ruil- en herverkavelingskosten	234	266
Studievoorschotten	122	143
Vordering op Suriname met betrekking tot het tienjarenplan (inclusief lopende rente)	104	116
Werkfonds-voorschotten	69	67
Vorderingen op de Stichting voor de ontwikkeling van machinale landbouw in Suriname	—	56
Overige vorderingen	152	190
	957	1 114

De vorderingen op de Stichting voor de ontwikkeling van machinale landbouw in Suriname omvatten een bedrag van 31 miljoen wegens een lening, oorspronkelijk door derden aan de stichting verstrekt, welke lening door de staat is overgenomen, en voorts een bedrag van 25 miljoen betreffende de rechtstreeks door de staat verstrekte voorschotten, voor zover deze niet zijn kwijtgescholden; terzake moge worden verwezen naar de wet van 29 april 1965 *Stb.* 193.

De toeneming van de in vorenstaande specificatie vermelde „overige vorderingen” van 152 miljoen tot 190 miljoen wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de voorschotten, welke aan de Nederlandse Antillen zijn verstrekt ten behoeve van de financiering van niet-rendabele projecten van het zgn. meerjarenplan.

Post 6. Deelnemingen in en leningen aan internationale instellingen

Post 14. Verplichtingen, verband houdende met de deelnemingen in internationale instellingen

Specificatie:

	Deelnemin- gen en leningen (balans- post 6)	Verplich- tingen (balans- post 14)
Internationale Bank voor Herstel en Ontwikkeling	1 991	1 792
Internationale Monetaire Fonds	1 638	663
Europese Investeringsbank	259	194
Internationale Ontwikkelings Associatie	160	122
Europese Fonds	109	95
Internationale Financierings Maatschappij	11	—
Overige deelnemingen	9	3
	4 177	2 869

In het bedrag van 1638 miljoen betreffende het Internationale Monetaire Fonds is 145 miljoen begrepen wegens een lening, aan het fonds verstrekt in het kader van de Algemene Leningsarrangementen (Rijkswet van 2 augustus 1962 *Stb.* 292). Ten aanzien van de overige internationale instellingen hebben de hierboven genoemde bedragen uitsluitend betrekking op de deelnemingen.

De verplichtingen jegens het Internationale Monetaire Fonds verminderden in 1964 met 81 miljoen wegens het saldo van betaalde en terugontvangen bedragen tegen intrekking, respectievelijk afgifte van „notes”.

De deelneming in de Internationale Ontwikkelings Associatie werd in 1964 verhoogd met 60 miljoen wegens verstrekking van aanvullende middelen (Rijkswet van 16 juli 1964 *Stb.* 282). Aangezien de Associatie in 1964 nog niet over deze gelden heeft beschikt, namen uit dezen hoofde de verplichtingen met hetzelfde bedrag toe; anderzijds verminderden de verplichtingen als gevolg van opname door de Associatie van gelden (tot een bedrag van circa 9 miljoen), welke nog ter beschikking stonden uit hoofde van de oorspronkelijke deelneming.

Post 7. Staatsbedrijven en deelnemingen in ondernemingen

De waardering is in het algemeen gebaseerd op de intrinsieke waarde, zoals deze uit de gepubliceerde ba-

lansen van de desbetreffende bedrijven en ondernemingen kan worden afgeleid. In enkele gevallen is de beurskoers op de balansdatum als grondslag voor de waarde-bepaling gebruikt.

Specificatie van het balansbedrag:

	1963	1964
Staatsbedrijf der P.T.T.	2 195	2 470
Rijkspostspaarbank	415	440
	2 610	2 910
N.V. Nederlandse Spoorwegen	1 965	2 075
Staatsmijnen	910	960
N.V. De Nationale Investeringsbank (Her- stelbank)	193	198
N.V. Koninklijke Nederlandsche Hoog- ovens en Staalfabrieken	196	197
N.V. De Nederlandsche Bank	187	185
N.V. Luchthaven Schiphol	91	110
N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten	67 ¹⁾	67 ¹⁾
N.V. Nederlandsche Middenstandsbank . .	34	51
Staatsbedrijf „Artillerie-Inrichtingen” . .	38	39
Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf . . .	25	30
N.V. Nederlandse Gasunie	20 ²⁾	20 ²⁾
N.V. Koninklijke Luchtvaart Maatschappij.	27	16
N.V. Breedband	290	—
Overige staatsbedrijven en deelnemingen . .	87	97
	6 740	6 955

¹⁾ Waarvan nog te storten 42 miljoen, welk bedrag is opge-
nomen onder post 11d van de balans.

²⁾ Waarvan nog te storten 5 miljoen (opgenomen onder
balanspost 11d).

De deelneming in de N.V. Breedband is in 1964 geliquideerd door overdracht van de aandelen aan de N.V. Koninklijke Nederlandsche Hoogovens en Staal-fabrieken (zie de toelichting bij balanspost 2c).

De overige mutaties in 1964 worden gevormd door de netto-investeringen ten bedrage van circa 170 miljoen, de toeneming van reserves ad circa 60 miljoen en een waardestijging van 275 miljoen; laatstgenoemd bedrag is op de staatsbalans gereserveerd onder post 17.

Post 8. Onroerende en roerende goederen

De goederen zijn in het algemeen gewaardeerd op de vervangingswaarde. In een aantal gevallen is voor de benadering hiervan uitgegaan van de historische kost-prijs, welke door middel van indexcijfers is herleid tot de vervangingswaarde.

De afschrijvingen zijn gebaseerd op de geschatte economische levensduur.

Voor zover zich na 31 december 1947 (de datum van de eerste staatsbalans), respectievelijk na de datum van verkrijging der goederen, belangrijke waardestijgingen hebben voorgedaan, zijn deze gereserveerd op de balans onder post 17.

De samenstelling van het balansbedrag en de mutaties in 1964 blijken uit het volgende overzicht.

	(Gecorrigeerde) waarde per 31-12-1963	Investerings in 1964	Afschrijvingen in 1964	Verhoging van de waarde i.v.m. stijging van het prijspeil	Waarde per 31-12-1964
Ministerie van Defensie:					
Marine	1 742	119	62 ¹⁾	20	1 819
Landmacht.	3 058	194	260	115	3 107
Luchtmacht	1 662	380	177	40	1 905
Ministerie van Verkeer en Waterstaat	5 498	359	85	660	6 432
Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen	300	23	3	—	320
Burgerlijke Rijksgebouwen	1 151	84	15	135	1 355
Agrarische eigendommen	1 736	69	10	80	1 875
Diversen	461	81 ²⁾	8	—	534
	15 608	1 309	620	1 050 ³⁾	17 347

¹⁾ Het bedrag aan afschrijvingen op de Marine-activa is over 1964 belangrijk lager dan dat over 1963 (193 miljoen). De oorzaak hiervan is dat met name de afschrijvingen op de schepen in overeenstemming zijn gebracht met de op pagina 14 van de defensienota 1964 aangekondigde plannen.

²⁾ In dit bedrag is 28 miljoen begrepen wegens toeneming van de voorraden van het Landbouw-Egalisatiefonds.

³⁾ De verhoging van de balanswaarde met 1.050 miljoen houdt verband met de gedurende de laatste jaren opgetreden prijsstijgingen; dit bedrag is op de staatsbalans gereserveerd onder post 17, zodat het balanssaldo (post 10) door deze waardeverhoging van de activa niet is beïnvloed.

Post 11. Schulden op korte termijn

c. Schulden uit hoofde van leveringen, werkzaamheden enz.

Deze schulden worden voornamelijk gevormd door de per 31 december 1964 nog ten laste van de begroting 1964 te betalen bedragen. Voorts is onder meer onder deze balanspost opgenomen het saldo van het Gemeentefonds.

d. Diverse schulden op korte termijn

De diverse schulden op korte termijn omvatten een groot aantal posten van uiteenlopende aard, welke — in tegenstelling tot de in post 11c begrepen schulden — niet rechtstreeks voortvloeien uit de uitvoering van de begroting 1964. Hiertoe behoren o.a. de door de staatsbedrijven bij het Rijk afgestorte reserves, een aantal rekeningen-courant door verschillende instellingen aangehouden bij de Generale Thesaurie en de per 31 december 1964 lopende rente van staatsschuld.

Post 12. Verplichtingen inzake oorlogsschade

Op deze verplichtingen is in 1964 25 miljoen betaald. Het balansbedrag kan als volgt worden gespecificeerd:

Verplichtingen ingevolge de Wet Wederopbouw Publiekrechtelijke Lichamen	63
Verplichtingen ingevolge de Wet op de Materiële Oorlogsschaden	14
Overige verplichtingen	1
	78

Post 15. Stortingen door rijksfondsen in anticipatie op een uit te geven vaste lening

Het bedrag van 1465 miljoen heeft vrijwel geheel betrekking op de stortingen door het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds, waartoe dit fonds krachtens de Belegingswet verplicht is.

De mutaties in 1964 bestaan uit:

Stortingen ten bedrage van	903
Deelneming in de 5% onderhandse lening 1964	199
Uitbetalingen ten laste van de gestorte bedragen	225
	424
Saldo toeneming in 1964	479

Post 16. Schulden op lange termijn

a. Geconsolideerde binnenlandse schuld

In het „Algemeen verslag van de stand der Staatsschuld op 31 december 1964” is een specificatie van de ultimo 1964 openstaande leningsbedragen opgenomen.

De mutaties in 1964 worden gevormd door de plaatsing van nieuwe leningen tot een bedrag van 1552 miljoen en amortisatie ten bedrage van 1235 miljoen. In deze bedragen is begrepen 305 miljoen wegens conversie van de 3 pct. lening 1962–64 en voorts 403 miljoen wegens omzetting van 2½ pct. 10-jarige schatkistcertificaten in 3½ pct. certificaten.

b. Buitenlandse schuld

In het hierboven onder post 16a genoemde verslag is ook een specificatie gegeven van de buitenlandse schuld.

In 1964 werden aflossingen verricht tot een bedrag van 44 miljoen.

c. Verplichtingen betreffende het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds

De vermindering van de verplichtingen in 1964 bestaat uit de aflossingsbestanddelen van de in 1964 betaalde annuïteiten.

d. Verplichtingen betreffende andere pensioenfondsen

Specificatie:

Spoorwegpensioenfonds	594
Algemeen Mijnwerkersfonds	144
Stichting Administratie Indonesische pensioenen	172
	910

De daling van de verplichtingen in 1964 wordt ook hier gevormd door de aflossingsbestanddelen van de in 1964 betaalde annuïteiten.

e. Verplichtingen betreffende het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds

Op de staatsbalansen per 31 december 1961, 1962 en 1963 is voor deze verplichtingen een bedrag van 3 miljard opgenomen, welk bedrag globaal was bepaald op basis van het in de Wetenschappelijke Balans van het fonds ultimo 1954 vermelde tekort.

In 1964 is tot stand gekomen de Liquidatiewet invaliditeitswetten (wet van 10 december 1964 *Stb.* 488), welke de eerste fase vormt van de liquidatie der in de invaliditeitswetten geregelde verzekeringen. Aangezien echter het juiste bedrag van het tekort van het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds bij volledige liquidatie thans nog niet kan worden vastgesteld, is op de staatsbalans 1964 het tekort onveranderd met 3 miljard opgenomen.

Post 17. Reserve waardeveranderingen

Voor de mutatie in deze reserve in 1964 moge worden verwezen naar de toelichtingen bij de balansposten 7 en 8.

Door het Rijk verstrekte garanties

	1963	1964
Specificatie:		
Export- en Importgaranties	2 402	2 726
Garanties inzake door derden verstrekte leningen aan respectievelijk ten behoeve van:		
het onderwijs:		
niverheids onderwijs	929	1 028
voorbereidend hoger en middelbaar onderwijs en opleiding van onderwijzers en kleuterleidsters	294	323
hoger onderwijs	31	66
landbouwonderwijs	35	41
	1 289	1 458
de N.V. Bank voor Nederlandsche Gemeenten	700	668
Indonesië (3½ % Nederlands-Indische Lening 1935, 3 % Nederlands-Indische Conversielening 1937, 3 % Nederlands-Indische Lening 1937 A)	306	275
de N.V. Koninklijke Luchtvaart Maatschappij	285	250
de middenstand	217	234
de woningbouw	158	183
ziekenhuizen e.d.	130	161
de ontwikkeling van Curacao en Aruba	147	130
ontwikkelingslanden buiten het Koninkrijk	65	95
dochterondernemingen van de Staatsmijnen in Limburg	37	71
diverse bedrijven (zgn. bijzondere financieringen en kredieten ex art. 71 Wet op de Materiële Oorlogsschaden)	45	41
de Stichting voor de Ontwikkeling van Machinale Landbouw in Suriname	31 ¹⁾	— ¹⁾
de N.V. Luchthaven Schiphol	—	25
de Hilton-hotels	24	23
de N.V. Breedband	19	—
de emigratie	14	15
het Borgstellingsfonds voor de Landbouw	—	10
overige doeleinden	51	58
	5 920	6 423

¹⁾ De desbetreffende lening is in 1964 door de Staat overgenomen.

Balanssaldo

Het nadelige balanssaldo is in 1964 gedaald van 2303 miljoen tot 96 miljoen, derhalve met 2207 miljoen. Het vermoedelijke begrotingsoverschot van de Gewone Dienst 1964 bedraagt 1316 miljoen. Bijzondere factoren hebben per saldo een voordelige invloed ten bedrage van 891 miljoen op het balanssaldo uitgeoefend. Laatstgenoemd bedrag kan als volgt worden geanalyseerd:

Voordelig verschil met betrekking tot de belastingen tussen de aan het jaar 1964 toe te rekenen baten en de terzake in het vermoedelijk beloop van het dienstjaar 1964 opgenomen bedragen	570	
Aanschaffingen ten laste van de Gewone Dienst, welke op de balans zijn geactiveerd, verminderd met de afschrijvingen op deze aanschaffingen	249	
Betalingen in 1964 ten laste van de Gewone Dienst, waarvoor op de balans 1963 reeds schuldverplichtingen waren opgenomen (aflossingsbestanddeel van de annuïteiten inzake de pensioenfondsen, uitkeringen aan slachtoffers van de nationaal-socialistische vervolging, betalingen van oorlogsschadeverplichtingen)	160	
Opbrengst wegens verkoop van de aandelen Breedband	435	
Deze aandelen waren op de staatsbalans 1963 opgenomen voor een bedrag van	290	145
	—	
Toeneming van de reserves van de staatsbedrijven enz.	60	
	—	1 184
Uitgaven ten laste van de Buitengewone Dienst, welke niet hebben geleid tot het opnemen van activa (o.a. bijdragen aan de universiteiten en hogescholen voor investeringen; de desbetreffende activa worden in verband met de zelfstandigheid van deze instellingen niet op de staatsbalans opgenomen)	194	
Uitkering van de Bondsrepubliek Duitsland uit hoofde van het Financieel Verdrag, voor welke uitkering op de staatsbalans 1963 reeds een vordering was opgenomen . . .	82	
Diversen, per saldo	17	293
	—	891

Ten slotte volgt nog een opstelling, waarin de staatsbalans ultimo 1964 en de balansen van enige voorgaande jaren in gecombineerde vorm zijn weergegeven.

Gecomprimeerde staatsbalansen

Activa

Passiva

	31 dec. 1947	31 dec. 1955	31 dec. 1960	31 dec. 1962	31 dec. 1964		31 dec. 1947	31 dec. 1955	31 dec. 1960	31 dec. 1962	31 dec. 1964
Kas-, bank- en giroaldi	1 221	669	1 473	939	914	Schulden op korte termijn	14 445	7 052	6 761	6 904	7 036
Vorderingen op korte termijn en vooruitbetalingen	7 022	4 430	4 255	4 217	6 431	Verplichtingen inzake oorlogsschade	4 908	974	240	134	78
Vorderingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover verplichtingen staan	778	1 547	1 329	1 842	1 177	Verplichtingen uit hoofde van contracten e.d., waartegenover vorderingen staan	778	1 547	1 329	1 842	1 177
Vorderingen op lange termijn	2 093	1 077	2 456	3 685	5 637	Nederlandsche Bank voor overneming rijksmarkenbezit	1 500	200	—	—	—
Reparatievorderingen op voormalige vijandelijke mogendheden	P.M.	P.M.	P.M.	P.M.	P.M.	Verplichtingen, verband houdende met de deelnemingen in internationale instellingen	1 326	1 784	3 332	2 919	2 869
Deelnemingen in en leningen aan internationale instellingen	1 400	2 090	4 062	3 969	4 177	Stortingen door rijksfondsen en institutionele beleggers in anticipatie op een uit te geven vaste lening	1 634	321	537	1 218	1 465
Staatsbedrijven en deelnemingen in ondernemingen	2 546	4 165	5 980	6 505	6 955	Schulden op lange termijn:					
Onroerende en roerende goederen	5 114	9 755	12 139	14 978	17 347	a. verplichtingen betreffende het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds en andere pensioenfondsen	P.M.	4 060	6 695	6 570	6 437
Diverse activa	287	392	182	141	129	b. verplichtingen betreffende het Invaliditeits- en Ouderdomsfonds	P.M.	P.M.	P.M.	3 000	3 000
						c. overige schulden	9 124	13 000	13 844	13 723	14 826
						Reserve waardeveranderingen	—	1 965	3 695	4 515	5 975
Saldo	20 461	24 125	31 876	36 276	42 767		33 715	30 903	36 433	40 825	42 863
	13 254	6 778	4 557	4 549	96						
	33 715	30 903	36 433	40 825	42 863						
Door het Rijk verstrekte garanties							1 199	2 571	4 593	5 216	6 423
Voor rekening van het Rijk door de Nederlandsche Bank gevoerde rekeningen							138	1 461	797	564	708

7. De sterkte van het burgerlijke rijksperoneel

Hoofdstuk/Fonds	Werkelijke sterkte					Geraamd in de begroting		
	31 jan. 1962	31 jan. 1963	31 jan. 1964	31 jan. 1965	30 juni 1965	1964	1965	1966
II Hoge Colleges van Staat en Kabinet der Koningin	366	363	384	404	414	455	445	444
III Algemene Zaken	158	161	150	154	152	158	161	167
IV Kabinet van de Vice-Minister-President	34	33	35	37	37	37	37	37
V Buitenlandse Zaken	2 321	2 364	2 421	2 553	2 568	2 613	2 773	2 905
VI Justitie	13 736	13 864	14 393	14 802	14 829	14 574	15 686	16 137
VII Binnenlandse Zaken ¹⁾	1 166	1 198	1 154	1 212	1 226	1 257	1 353	1 439
VIII Onderwijs en Wetenschappen ²⁾	14 424x	15 539x	14 820	16 268	16 764	19 047x	18 119	19 315
IXB Financiën	21 709	22 119	22 940	23 530	23 204	23 248	23 905	24 594
X Defensie	30 942	30 694	31 066	30 740	30 893	31 570	31 598	32 332 ⁴⁾
XI Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening	2 366	2 339	2 366	2 423	2 455	2 432	2 500	2 625
XII Verkeer en Waterstaat	9 487	9 638	9 909	10 261	10 376	10 127	10 481	11 314
XIII Economische Zaken	3 988	3 735	3 841	3 871	3 833	3 973	3 965	4 028
XIV Landbouw en Visserij	8 355	8 760	9 014	9 226	9 273	9 441	9 611	11 440 ⁴⁾
XV Sociale Zaken en Volksgezondheid	5 294	5 516	5 833	6 081	6 130	6 019	6 366	6 553
XVI Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk ³⁾	868x	887x	2 675	2 769	2 833	903x	3 010	3 334 ⁴⁾
Algemeen Burgerlijk Pensioenfond.	521	505	533	539	555	550	580	580
Zuiderzeefonds	1 327	1 305	1 198	1 238	1 238	1 326	1 341	1 361
	117 062	119 020	122 732	126 108	126 780	127 730	131 931	138 605 ⁴⁾

¹⁾ Hierin zijn begrepen de aantallen van het voormalige hoofdstuk VIIB (Nederlands Nieuw-Guinea).

²⁾ De met een x aangegeven aantallen hebben betrekking op het voormalige departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

³⁾ De met een x aangegeven aantallen hebben betrekking op het voormalige departement van Maatschappelijk Werk.

⁴⁾ Inclusief personeel, dat in vorige jaren, hoewel aanwezig, niet is opgenomen:

voor Defensie	880 man
voor Landbouw en Visserij	1 629 man
voor Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk	130 man
	2 639 man

De totale personeelsformatie voor het dienstjaar 1966 van de departementen, het Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds en het Zuiderzeefonds bedraagt 138 605 man, dit is ogenschijnlijk ten opzichte van 1965 een stijging met 6674 man.

Een belangrijke factor, die tot deze toeneming bijdraagt, is dat in de formatie voor het dienstjaar 1966 bij de departementen van Defensie, Landbouw en Visserij en Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk 2639 man is opgenomen, die voordien om verschillende redenen niet in de personeelsformatie tot uitdrukking kwamen. In het vervolg wordt dit nader aangegeven.

De uitbreiding van het personeel bij het Departement van Buitenlandse Zaken betreft in hoofdzaak het Directoraat-Generaal Internationale Samenwerking (waaronder het Jongeren Vrijwilligers Programma met 21 man, het bureau Projecten met 17 man en het bureau Fellowships met 8 man), de afdelingen van algemene aard en de Buitenlandse Dienst.

De toeneming van de personeelsformatie bij het Departement van Justitie is onder meer het gevolg van de opening van nieuwe strafgestichten en het wegwerken van bestaande achterstand in de personeelswerving. Voorts is als gevolg van de overgang van de krijgsraden van het Departement van Defensie naar dat van Justitie voor 1966 het personeel in dienst bij de krijgsraden in de sterkte van het burgerlijk rijksperoneel opgenomen.

Een deel van de formatie van het vroegere Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen is als gevolg van de overdracht van taken aan het Departement van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk naar dat departement overgebracht. Deze verschuiving is, om de vergelijking te vergemakkelijken, ook in de aantallen voor 1965 aangebracht. Voorts is o.m. rekening gehouden met een uitbreiding van het wetenschappelijke en docerende personeel bij de rijksuniversiteiten en technische hogescholen.

De uitbreiding van het personeelsbestand bij het De-

partement van Financiën betreft in het bijzonder de Belastingdienst. Zij is vooral het gevolg van de toeneming van de werkzaamheden, o.a. door de vermeerdering van aantallen belastingplichtigen, auto's e.d. Een deel van de uitbreiding (160 man) komt voor rekening van de sociale verzekeringsfondsen. De toeneming van het personeel bij de dienst van het Kadaster en Hypotheken komt hoofdzakelijk voor rekening van de onder deze dienst ressorterende landmeetkundige dienst als gevolg van hermetingen en de uitbreiding van werkzaamheden.

De stijging bij het Departement van Defensie wordt veroorzaakt doordat de personeelsaantallen van de kantinedienst van de Koninklijke Land- en Luchtmacht (880 man) thans in de raming zijn begrepen.

De prioriteit, welke aan het woningbeleid is gegeven, vindt haar weerslag in het accres van het aantal ambtenaren in dienst van het Departement van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening.

De groei van het ambtenarenkorps bij het Departement van Verkeer en Waterstaat is het gevolg van het op gang komen van de personeelswerving bij de Rijkswaterstaat en van de personeelsuitbreiding, waartoe de groei van het Nederlandse motorrijtuigenpark noopt.

De uitbreiding van het aantal vluchtbewegingen en de toeneming van het instrumentarium voor de luchtbeveiliging maken het nodig voor de dienst Luchtverkeersbeveiliging meer personeel aan te trekken.

Bij Economische Zaken heeft het IJkwezen meer personeel nodig in verband met de toeneming van het aantal aardgasmeters. Voorts vergt de uitbreiding van het werkprogramma van het Centraal Bureau voor de Statistiek een groter aantal ambtenaren.

Bij het Departement van Landbouw en Visserij is voor 1966 in de formatie 1629 man opgenomen, waarvan de kosten in vorige jaren wel op de begroting van dit ministerie werden geraamd, maar die toen niet in de personeelsformatie werden medegegeld. Dit vloeit voort uit een aanpassing van het systeem van ramen van de formatieaantallen aan de geleidelijke wijziging van de rechtspositie van dit personeel, welke tot gevolg heeft, dat er geen duidelijke aanleiding meer bestaat bij de begrotingspresentatie dit personeel te onderscheiden van het overige personeel dat wel in de formatiestaat, die bij de begroting wordt overgelegd, werd vermeld. Met name geldt dit voor de arbeiders bij het Staatsbosbeheer en

voor beampten bij onderzoeksinstituten en bij de Landbouwvoorlichtingsdienst.

Voorts wordt gerekend met een uitbreiding van het wetenschappelijk en docerend personeel van de Landbouwhogeschool (nodig door grotere toeloop van studenten). De activiteiten van het Ontwikkelings- en Saneringsfonds voor de Landbouw maken een uitbreiding van de Cultuurtechnische Dienst noodzakelijk. Ook de verdere uitbouw en investering van het landbouwonderzoek vergt meer personeel.

De stijging bij het Departement van Sociale Zaken en Volksgezondheid komt voor een belangrijk gedeelte voor rekening van de sector Volksgezondheid. Mede om aan een aantal verontrustende verschijnselen, welke zich de laatste jaren in toenemende mate in deze sector voordoen, het hoofd te bieden, zal het inspectieapparaat van de Volksgezondheid aanzienlijk moeten worden uitgebreid. Met name kunnen hier worden genoemd het toenemend aantal salmonellosegevallen, de toevloed van nieuwe geneesmiddelen en de steeds verdergaande water- en luchtverontreiniging. Deze ontwikkeling zal tevens tot een toenemend aantal onderzoeken en daarmee tot een versterking van het met deze onderzoeken belaste apparaat nopen.

Het voor 1966 geraamde personeelsaantal van het Departement van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk heeft sterke invloed ondergaan van de overheveling van taken van het vroegere Departement van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Om de vergelijking te vergemakkelijken zijn de gegevens voor 1965 op gelijke wijze bijgesteld. De verdere redenen die ten grondslag liggen aan de uitbreiding van het personeel zijn: de noodzaak tot verscherping van het toezicht bij de rijksmusea, het niet doorgaan van de inkrimping van het apparaat voor gerepatrieerdenzorg als gevolg van de veruiming van het toelatingsbeleid ten aanzien van de spijtoptanten en de intensievere bemoeiing van het departement in het kader van de Algemene Bijstandswet en de op grond daarvan getroffen rijksgroeps- en rijksbijdrage-regelingen.

Voorts wordt een stijging van 130 man veroorzaakt door het in 1966 voor het eerst opnemen in de formatie van de bosarbeiders werkzaam bij het Staatsbosbeheer, die voor een deel ten laste van het Departement van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk komen.

1965

8. Enige gegevens over de financiën van de lagere publiekrechtelijke lichamen

A. Algemeen

In bijlage 11 van de miljoenennota 1965 is enig inzicht gegeven in de grootte van de bedragen, waarover de provincies en de gemeenten in 1963 beschikten om hun tot de gewone dienst te rekenen uitgaven te dekken. Onder die uitgaven werden in dat verband verstaan de kosten van de provinciale en gemeentelijke huishoudingen, met inbegrip van rente en afschrijving van investeringen.

Voor 1964 kunnen de gewone inkomsten van de provincies globaal als volgt worden verdeeld:

a. eigen heffingen	3 miljoen
b. opcenten grondbelasting en personele belasting, inclusief compensatie	43 miljoen
c. inkomsten uit bezittingen, inclusief rente	21 miljoen
d. uitkeringen uit het Provinciefonds	108 miljoen
e. doeluitkeringen en bijdragen	15 miljoen
f. aandeel opbrengst motorrijtuigenbelasting ¹⁾	110 miljoen

Voor de gemeenten kan voor 1964 de volgende, eveneens globale, verdeling worden gemaakt van de inkomsten, die tot dekking van de gewone uitgaven strekken.

a. eigen heffingen	280 miljoen
b. hoofdsom en opcenten grondbelasting en personele belasting	135 miljoen
c. inkomsten uit bedrijven en bezittingen, inclusief rente	100 miljoen
d. uitkeringen uit het Gemeentefonds, uitgezonderd de onder e opgenomen uitkering lager onderwijs	1915 miljoen
e. doeluitkeringen en bijdragen	1430 miljoen

Omtrent de opbrengst van de grondbelasting en de personele belasting, de uitkeringen uit het Gemeentefonds en het Provinciefonds en de ten laste van het Rijk komende doeluitkeringen worden achtereenvolgens onder B, C en D van deze bijlage nadere gegevens verstrekt. Onder E wordt ingegaan op de financiering van de ten laste van de provincies en de gemeenten komende kapitaaluitgaven. Onder F zijn enkele beschouwingen opgenomen over het vergelijkend onderzoek naar de uitgaven van het Rijk enerzijds en van de gemeenten anderzijds.

B. Grondbelasting en personele belasting

Aan de gemeenten komen rechtstreeks ten goede de hoofdsom van en de gemeentelijke opcenten op de grond-

belasting en de personele belasting. De provincies ontvangen de provinciale opcenten op de beide belastingen. De provincies ontvangen bovendien ingevolge artikel 29 van de Financiële-Verhoudingswet 1960 ten laste van de rijksbegroting een compensatie-uitkering voor het verlies, dat zij lijden door de per 1 januari 1954 ingegane tariefsverlaging van de personele belasting.

De aan de gemeenten en de provincies ten goede komende opbrengst van de genoemde belastingen en de compensatie-uitkering worden voor 1966 geraamd op:

	Gemeenten	Provincies
<i>Grondbelasting</i>		
hoofdsom	42	—
opcenten	23	23
totaal	65	23
<i>Personele belasting</i>		
hoofdsom	33	—
opcenten	49	17
compensatie opcenten	—	7
totaal	82	24
Totaal-generaal	147	47

C. Uitkeringen uit het Gemeentefonds en het Provinciefonds

Het aandeel van het Gemeentefonds is in overeenstemming met het bepaalde in artikel 4 van de Financiële-Verhoudingswet 1960 gesteld op 13,28 pct. van de opbrengst van de rijksbelastingen, met uitzondering van de motorrijtuigenbelasting en de rijksopcenten op de grondbelasting. Dit aandeel bedraagt voor 1966 dus 13,28 pct. van 17 063 miljoen, dat is 2266 miljoen.

Deze ontvangsten van het fonds dienen ter bestrijding van de belastinguitkering, de algemene uitkering, de aanvullende bijdrage, de garantie-uitkering en de kosten van de Raad voor de gemeentefinanciën. Voor deze uitkeringen is in de fondsbegroting voor 1966 160 miljoen meer uitgetrokken dan nu voor 1965 wordt geraamd. Hiervan kan worden toegerekend aan de

belastinguitkering	1 miljoen
algemene uitkering	183 miljoen
aanvullende bijdrage	5 miljoen
garantie-uitkering	-29 miljoen

De reserve over vorige dienstjaren wordt per 1 januari 1966 geraamd op rond 550 miljoen. De ten laste van de rijksbegroting te vergoeden rente, met inachtneming van de daarvoor getroffen regeling geraamd tegen 4 pct., bedraagt 22 miljoen.

¹⁾ Van dit aandeel — dat bij sommige provincies ten bate van de kapitaaldienst wordt verantwoord — is rond 40 miljoen onder onderhoudsplichtigen verdeeld.

Indien rekening wordt gehouden met de in § 4.4 van de nota aangekondigde belastingmaatregelen en voorts, op dezelfde voet als in de rijksbegroting geschiedt, rekening wordt gehouden met het compenseren van de gevolgen, die tot stand te brengen salarismaatregelen voor de gemeenten in de publieke sector zullen hebben, zal het uitkeringsjaar 1966, met verrekening van de rente over de reserve, een nadelig saldo te zien geven van naar schatting 52 miljoen.

Het aandeel van het Provinciefonds in de opbrengst van de rijksbelastingen bedraagt ingevolge artikel 159 van de Provinciewet 0,815 pct. Voor verdeling komt dus beschikbaar 0,815 pct. van 17 063 miljoen of 139 miljoen. Indien rekening wordt gehouden met de voorgenomen belastingmaatregelen stijgt het beschikbare bedrag met bijna 2 miljoen.

D. De doeluitkeringen en bijdragen ten laste van de rijksbegroting

Het onderstaande overzicht geeft voor de jaren 1964 tot en met 1966 een beeld van de uitkeringen en bijdragen, die de lagere publiekrechtelijke lichamen rechtstreeks ten laste van de rijksbegroting, zowel tot dekking van de gewone als van de kapitaaluitgaven, ontvangen, ingedeeld naar functionele groepen. Deze doeluitkeringen en bijdragen zijn merendeels gegrond op wettelijke regelingen.

	Vermoe- delijk beloop 1964	Vermoe- delijke uit- komsten 1965	Ontwerp- begroting 1966
Politie en civiele verdediging	220	359	340
Verkeer en waterstaat	165	187	390
Onderwijs en cultuur	802	945	992
Sociale voorzieningen	216	238	255
Volksgesondheid	12	12	13
Volkshuisvesting	1 249	1 556	1 906
Oorlogs- en rampschade	35	32	19
Overige doeleinden	80	85	107
	2 779	3 414	4 022

De belangrijke stijging van 1964 op 1965 van de bijdragen voor politie en civiele verdediging, waarvan de bijdrage ten behoeve van de gemeentepolitie het grootste deel vormt, vloeit in hoofdzaak voort uit de voor het gemeentepolitiepersoneel getroffen salarismaatregelen in 1965, ten laste van welk jaar nabetalingen over de jaren 1963 en 1964 werden verricht. De geringe daling in 1966 ten opzichte van 1965 houdt eveneens hiermede verband.

De uitkeringen ten behoeve van verkeer en waterstaat vertonen een krachtige stijging. De belangrijkste post, die in deze uitgaven is begrepen, betreft de uitkeringen aan de provincies. Voor het jaar 1966 is hiervoor 142 miljoen geraamd tegenover 121 miljoen voor

1965 en 109 miljoen voor 1964. Daarnaast is aangenomen, dat de Wet Uitkeringen Wegen (wetsontwerp 6294) in 1966 tot stand zal komen. Hierdoor zullen de uitkeringen aan provincies voor aanleg, onderhoud en verbetering van wegen stijgen met 152 miljoen; hiervan heeft een bedrag van 109 miljoen betrekking op de jaren 1963 t/m 1965. In deze uitgavengroep zijn voorts verschillende uitkeringen opgenomen voor land- en waterwegen, havens en kanalen en tot versterking van hoogwaterkeringen.

De bijdragen voor onderwijs en cultuur stijgen door de groei van de bevolking en de toenemende belangstelling voor het voortgezet onderwijs. Bovendien spelen bij de stijging van deze uitgaven de voor het onderwijspersoneel getroffen salarismaatregelen een belangrijke rol. Een aanzienlijk deel van deze uitgavengroep vormt de bijdrage ten laste van hoofdstuk VII (Binnenlandse Zaken) aan het Gemeentefonds wegens de door dit fonds te verrichten uitkeringen ten behoeve van het lager onderwijs. Hiervoor zijn voor de jaren 1964, 1965 en 1966 bedragen geraamd van 314, 387 en 373 miljoen.

De bijdragen voor sociale voorzieningen vertonen een gestadig stijgend verloop. Deze omvatten onder meer bijdragen voor complementaire arbeidsvoorzieningen, subsidies in verband met complementaire sociale voorzieningen en – gedeeltelijk – de bijdragen voor aanvullende werken.

De grootste posten in de groep volksgezondheid zijn de subsidies aan gemeenten in de kosten van geneeskundig schooltoezicht en de bijdragen in de kosten van de Keuringsdienst van waren.

Onder volkshuisvesting zijn de woningwetvoorschotten opgenomen. Deze bedragen voor 1964, 1965 en 1966 onderscheidenlijk 1093, 1393 en 1721 miljoen. Voorts omvat deze groep de bijdragen in de exploitatie van woningwetwoningen, die voor de juist genoemde jaren achtereenvolgens 138, 140 en 130 miljoen vergen. De voorgenomen huurverhoging per 1 januari 1966 (wetsontwerp 8127) laat deze lagere raming voor 1966 toe.

In de groep overige doeleinden zijn onder andere begrepen de subsidies ter bevordering van de regionale industrialisatie en de bijdragen in de kosten van ruil- en

	Gemeenten	Andere lagere publiek- rechtelijke lichamen ¹⁾	Totaal
Politie en civiele verdediging	329	11	340
Verkeer en waterstaat	—	390	390
Onderwijs en cultuur	987	5	992
Sociale voorzieningen	244	11	255
Volksgesondheid	13	—	13
Volkshuisvesting	1 906	—	1 906
Oorlogs- en rampschade	16	3	19
Overige doeleinden	77	30	107
	3 572	450	4 022

¹⁾ Hieronder zijn onverdeelde posten begrepen tot een totaal van 66 miljoen, welke mede betrekking hebben op gemeenten.

herverkavelingen betreffende waterschaps- en gemeentewerken.

In de vorenstaande tabel zijn de voor 1966 geraamde bijdragen aan lagere publiekrechtelijke lichamen zoveel mogelijk verdeeld over gemeenten en andere lagere publiekrechtelijke lichamen.

E. Financiering van de kapitaaluitgaven

De kapitaaluitgaven van provincies en gemeenten (exclusief aflossingen), die in 1963 met 500 miljoen waren gestegen ten opzichte van het jaar daarvoor, namen in 1964 verder toe met ruim 1050 miljoen, d.i. met 33 pct. ten opzichte van 1963. Deze toeneming had voor ca. 300 miljoen betrekking op uitgaven voor volkshuisvesting, hetgeen een stijging betekende van 40 pct. ten opzichte van 1963. Van de kapitaaluitgaven anders dan voor volkshuisvesting namen vooral die voor openbare werken en nutsbedrijven sterk toe, nl. eveneens met ongeveer 40 pct.

Het in totaal te financieren bedrag steeg in 1964 met ruim 1100 miljoen. In deze stijging werd voor ruim 300 miljoen voorzien door toeneming van de woningwetvoorschotten van het Rijk en voor ca. 750 miljoen door toeneming van het bedrag aan andere door provincies en gemeenten opgenomen vaste geldleningen. De stijging van de netto vlottende schuld was van vrijwel gelijke omvang als in 1963.

Het opnemen van vaste geldleningen, anders dan woningwetvoorschotten, tot het totaal van 2223 miljoen in 1964 werd mede mogelijk gemaakt, doordat het de gemeenten werd toegestaan om, boven het krachtens artikel 4 van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen vastgestelde maximum, hun per 1 november 1963 bestaande tekort aan vaste financieringsmiddelen in te halen door het aangaan van consolidatieleningen.

Per 1 november 1964 bleek het noodzakelijk de toepassing van genoemd artikel 4 voort te zetten. Het

maximum van de door de gezamenlijke publiekrechtelijke lichamen te sluiten of te garanderen leningen, dat voor de periode van 1 november 1963–31 oktober 1964 was vastgesteld op 1835 miljoen, werd voor de periode van 1 november 1964–31 oktober 1965 aanvankelijk verhoogd tot 2340 miljoen. Bij de vaststelling van dit bedrag werd ervan uitgegaan, dat de investeringen van de publiekrechtelijke lichamen voor andere doeleinden dan de woningbouw, welke zijn geraamd op 3000 miljoen, voor 900 miljoen zouden worden gedekt door eigen kapitaalinkomsten. Nadat op grond van de in 1964 gerealiseerde eigen kapitaalinkomsten was gebleken, dat het bedrag hiervan voor 1965 op niet meer dan 700 miljoen kan worden geraamd, werd in mei 1965 het leningplafond verhoogd tot 2540 miljoen. Daarbij werd bepaald, dat de verhoging, voor zover nodig, in de eerste plaats dient te worden aangewend voor de financiering van de omschakeling op aardgas en voor de verwerving van onroerend goed in het belang van de volkshuisvesting.

In het eerste halfjaar 1965 stegen de kapitaaluitgaven (exclusief aflossingen) veel minder sterk dan in het jaar 1964, nl. met 14 pct. ten opzichte van het eerste halfjaar 1964. De netto vlottende schuld werd aanzienlijk verminderd.

Zeer onlangs is een wetsontwerp ingediend tot wijziging van artikel 4 van de Wet kapitaaluitgaven publiekrechtelijke lichamen (8200). De voorgestelde wijzigingen hebben tweërlei doel: ten eerste om het garanderen van leningen in het belang van de woningbouw, alsmede het aangaan van leningen ter verwerving van onroerend goed in het belang van de volkshuisvesting, buiten de werking van het leningplafond te brengen; ten tweede om een deel van het vast te stellen leningbedrag te reserveren en door de bij de uitvoering van de wet betrokken ministers te doen verdelen naar behoefte, dus los van in het verleden in de provincies aangegane en gegarandeerde leningen.

Kapitaaluitgaven¹⁾ van provincies en gemeenten op kasbasis

	1962	1963	1964	eerste halfjaar	
				1964	1965 ²⁾
Volkshuisvesting	698	771	1 082	474	605
Openbare werken	804	919	1 275	545	568
Nutsbedrijven	306	367	510	216	283
Onderwijs	269	304	403	169	208
Overige kapitaaluitgaven	646	863	1 025	481	492
Totaal	2 723	3 224	4 295	1 885	2 156
Aflossing van opgenomen leningen en voorschotten	462	545	596	242	288
Totaal te financieren	3 185	3 769	4 891	2 127	2 444
<i>Gefinancierd door:</i>					
Saldo lopende rekeningen (vóór afschrijving ³⁾)	692	579	458	357	556
Kapitaalinkomsten	462	568	707	301	340
Vaste geldleningen en voorschotten ⁴⁾	1 553	2 184	3 272	1 489	1 761
Ontvangen aflossingen op verstrekte geldleningen en voorschotten	75	78	88	34	33
Saldo mutaties netto vlottende schuld	403	360	366	— 54	— 246
Totaal	3 185	3 769	4 891	2 127	2 444

¹⁾ Inclusief kapitaalverstrekkingen.

²⁾ Voorlopige cijfers.

³⁾ Waarvan gemeenten 595 473 378 302 460

⁴⁾ Waarvan rijkswoonwetvoorschotten 605 716 1 049 394 587

F. Vergelijkend onderzoek naar de uitgaven van het Rijk enerzijds en van de gemeenten anderzijds

Enige tijd geleden is een onderzoek begonnen naar de mogelijkheid de groei van de behoeften bij de gemeenten in vergelijking met die bij het Rijk nader te kwantificeren. Deze studie was opgezet tegen de achtergrond van een begrotingsbeleid, dat erop gericht was de verhouding tussen belastingopbrengsten en het nationale inkomen constant te houden. Deze doelstelling hield in, dat de uitgaven van Rijk en lagere overheid tezamen trendmatig niet sneller mochten stijgen dan het nationale inkomen. Zou de groei van de behoeften bij de gemeenten aanleiding geven tot een snellere stijging van de uitgaven, dan zou de toeneming van de uitgaven van het Rijk ten achter moeten blijven bij de groei van het nationale inkomen. Hoewel de vorengenoemde doelstelling thans tijdelijk is losgelaten kan het van nut zijn de groeientendities bij de gemeentelijke uitgaven ook in onderdelen beter te kennen, ten einde daarmee bij het beleid ten aanzien van de uitkeringen uit het Gemeentefonds rekening te kunnen houden.

Het onderzoek is in eerste instantie gericht op de feitelijke groei van de uitgaven van 1958 tot 1964. Uit dit cijfermateriaal zullen naar het zich laat aanzien niet aanstonds bruikbare conclusies voor de toekomst kunnen worden getrokken.

Het Rijk en de gemeenten hebben beide een complex van taken, die ten dele samenvallen. De gemeenten zijn op directe wijze betrokken bij lokale vraagstukken. In Nederland heeft de centrale overheid eveneens in belangrijke mate bemoeienis met plaatselijke zaken. Daarnaast zijn de taken van het Rijk meer gericht op nationale en externe zaken. Het is moeilijk om de groei van de behoeften aan rijks- en gemeentelijke taken te kwantificeren. Een oordeel over de ontwikkeling van het voorzieningspeil bij de uitvoering van deze taken is nog moeilijker te geven.

Bij de taken van Rijk en gemeenten, die hetzelfde terrein bestrijken, ontwikkelen zich de behoeften in dezelfde richting. Voor zover de uitvoering van gemeentelijke taken wordt gefinancierd uit doeluitkeringen vindt de groei van de behoeften zijn weerslag in de rijksbegroting. Een bijzonder element in de uitgaven van de gemeenten wordt gevormd door de wijze van financiering van kapitaaluitgaven, waarbij wijzigingen in de kapitaaluitgaven vertraagd — in de vorm van afschrijvingen en rente — op de Gewone Dienst van de gemeentebegrotingen tot uitdrukking komen.

Er is grote onzekerheid of het vergelijkend onderzoek in de huidige opzet tot bruikbare conclusies kan leiden.

9. Overzicht van de begrotingen van de fondsen en de staatsbedrijven voor 1966

A. Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds

<i>Uitgaven</i>		Gewone Dienst	<i>Ontvangsten</i>	
Apparaatskosten van de Pensioenraad	11		Ontvangsten van de Pensioenraad, voornamelijk in de kosten van werkzaamheden voor derden	1
Pensioenen	785		Pensioenen	1947
Overige uitgaven	3		Bijdragen van het Rijk en van lagere publiekrechtelijke lichamen	1623
			Rente van beleggingen	312
			Overige ontvangsten	12
Beleggingen	1618		Beleggingen	470
Kosten inzake beleggingen	1		Aflossingen van leningen, verkoop van effecten en van onroerende goederen	468
			Overige ontvangsten	2
		2418		2418

B. Zuiderzeefonds

<i>Uitgaven</i>		Gewone Dienst	<i>Ontvangsten</i>	
Zuiderzeesteunwet, Zuiderzeeraad en overige uitgaven	2		Uitkeringen ten laste van hoofdstuk XII (Verkeer en Waterstaat)	2

<i>Uitgaven</i>		Buitengewone Dienst	<i>Ontvangsten</i>	
Noordoostpolder	5		Noordoostpolder (Kapitaalverstrekking)	5
Oostelijk Flevoland	86		Oostelijk Flevoland	86
Waterbouwkundige werken	13		Kapitaalverstrekking	53
Ontginning en kolonisatie	73		Cultuurtechnische werken	24
			Overige ontvangsten	9
Markerwaard	10		Markerwaard (kapitaalverstrekking)	10
Zuidelijk Flevoland	31		Zuidelijk Flevoland (kapitaalverstrekking)	31
		132		132

C. Landbouw-Egalisatiefonds

Gewone Dienst			
<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Akkerbouw	219	Akkerbouw	494
Restituties op de uitvoer van granen en produkten daarvan	168	Heffing op de invoer van enkelvoudige granen	470
Nadelig saldo op de aan- en verkoop van granen, alsmede denaturatie- vergoedingen	9	Heffing op de in- en uitvoer van graan- houdende produkten en van meel en bloem van granen	17
Garantieregeling voor binnenlandse voedergranen van de oogst 1966 . .	32	Heffing op de invoer van rijst en rijst- produkten	7
Restituties op de uitvoer en verwerking van rijst en rijstprodukten	3		
Garantieregeling voor binnenlands koolzaad van de oogst 1966	7		
Vee en vlees	75	Vee en vlees	5
Uitvoerrestituties in de varkenssector	71	Invoerheffingen in de varkenssector	2
Uitgaven in verband met interventie- maatregelen ten behoeve van de var- kens- en rundveehouderij, alsmede uitvoerrestituties in de rundvee- sector	4	Invoerheffingen in de rundveesector, alsmede cauties opgelegd bij invoer	3
Zuivel, margarine, vetten en oliën	338	Zuivel, margarine, vetten en oliën	12
Toeslag op de melkprijs over het melk- prijsjaar 1966-1967	154	Heffing op de uitvoer van zuivelpro- dukten naar E.E.G.-landen over het melkprijsjaar 1966-1967	12
Uitgaven in verband met de afzet van zuivelprodukten over het melkprijs- jaar 1966-1967	183		
Restituties op de invoer van zuivel- produkten uit de E.E.G.-landen over het melkprijsjaar 1966-1967	1		
Pluimvee en eieren	27	Pluimvee en eieren	1
Restituties bij uitvoer van produkten in de pluimveesector	22	Heffingen op de invoer van produkten van de pluimveehouderij	1
Uitgaven in verband met bijzondere voorzieningen	5		
Overige uitgaven	90	Overige ontvangsten	237
Kosten wegens de uitvoering van maatregelen door de Produktschap- pen en het Voedselvoorzieningsin- en verkoopbureau	2	Bijdrage van het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds over 1964/1965 .	98
Bijdrage aan het Europees Oriëntatie- en Garantiefonds over 1964/1965 .	83	Bijdrage van hoofdstuk XIV (Land- bouw en Visserij)	139
Onvoorziene uitgaven	5		
	749		749

D. Gemeentefonds

<i>Gewone Dienst</i>			
<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Uitkering lager onderwijs	373	13,28 % van de zuivere opbrengst van de daarvoor	
Belastinguitkering	16	aangewezen belastingen	2266
Algemene uitkering	2153	Rijksuitkering lager onderwijs	373
Aanvullende bijdrage	15	Rente over de reserve	22
Garantie-uitkering	56		
Vergoeding aan de Vereniging van Nederlandse			
Gemeenten	0		
	2613		2661

E. Provinciefonds

<i>Gewone Dienst</i>			
<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Uitkeringen aan provinciën, als bedoeld in artikel		0,815 % van de zuivere opbrengst van de daarvoor	
160 van de Provinciewet, alsmede voorlopige		aangewezen belastingen	139
uitkeringen te dezer zake	139		

F. Staatsdrukkerij- en Uitgeverijbedrijf

<i>Lasten en baten van de exploitatie</i>			
<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
Bedrijfsrekeningen	15	Opbrengsten	37
Verbruik van papier en direct materiaal	8	Andere baten van de exploitatie	1
Werk door derden	12		
Afschrijvingen	1		
Overige uitgaven	2		
	38		38

<i>Kapitaalsuitgaven en -ontvangsten</i>			
<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Aanschaffing van werktuigen en gereedschappen .	1	Uitkering van het Rijk voor investeringen	1
Uitkering aan het Rijk wegens aflossing op het ka-		Afschrijvingen	1
pitaal	1		
	2		2

G. Staatsbedrijf der Posterijen, Telegrafie en Telefonie en de Rijkspostspaarbank

Lasten en baten van de exploitatie van het Staatsbedrijf der P.T.T.

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
Posterijen	455	Posterijen	436
Telegrafie	59	Telegrafie	59
Telefonie.	630	Telefonie.	717
Draadomroep.	19	Draadomroep.	15
Omroep en televisie	21	Omroep en televisie	22
Postcheque- en Girodienst	128	Postcheque- en Girodienst	137
		Overige baten	72
	1312		
waarvan komt ten laste van afschrij- vingen en rente	286		
zodat wordt uitgetrokken.	1026		
Afschrijvingen	164		
Rente	122		
Overige lasten	1		
Toevoeging aan fondsen en reserves	130		
Uitkering aan het Rijk van het voordelige saldo	15		
	1458		1458

Kapitaalsuitgaven en -ontvangsten van het Staatsbedrijf der P.T.T.

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Kosten van voorbereiding, oprichting, uitbreiding en vernieuwing van duurzame bedrijfsmiddelen.	378	Uitkering van het Rijk ter bekostiging van kapi- taalsuitgaven	378
Deelneming „Communications Satellites Corpor- ation”	2	Uitkering van het Rijk wegens financiering deel- neming „Communications Satellites Corpor- ation”	2
Het bedrag, waarmee de waarde van de voor- raden op het einde van het dienstjaar blijkt te zijn vermeerderd	5	Uitkering van het Rijk van het bedrag, waarmee de waarde van de voorraden op het einde van het dienstjaar blijkt te zijn vermeerderd	5
Uitkering aan het Rijk wegens afschrijvingen op duurzame bedrijfsmiddelen	164	Afschrijvingen op duurzame bedrijfsmiddelen	164
Deponering bij het Rijk wegens toevoeging aan fondsen en reserves	130	Toevoeging aan fondsen en reserves	130
	679		679

Lasten en baten van de exploitatie van de Rijkspostspaarbank

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
Bedrijfslasten	171	Bedrijfsbaten	192
Toevoeging aan fondsen en reserves	21		
	192		192

Kapitaalsuitgaven en -ontvangsten van de Rijkspostspaarbank

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Kosten van aanschaffing van bedrijfsmiddelen en voorraden	3	Beschikking over de middelen van de reserve voor de aanschaffing van bedrijfsmiddelen en voor- raden	3

H. Staatsmuntbedrijf**Lasten en baten van de exploitatie**

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
Personeelslasten	2	Bijdrage van het Rijk tot dekking van de exploita-	
Afschrijvingen en overige uitgaven	1	tielasten	2
		Opbrengst van voor derden uitgevoerde werk-	
		zaamheden	1
	3		3

Kapitaalsuitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Aanschaffing van werktuigen en meubelen en aan-	1	Uitkering van het Rijk voor investeringen	1
maak van werktuigen		Afschrijvingen	
Uitkering aan het Rijk wegens aflossing op het			
kapitaal			

I. Staatsvissershavenbedrijf**Lasten en baten van de exploitatie**

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
Uitgaven voor havens, hallen, water, elektriciteit,		Inkomsten van havens, hallen, waterleiding, elek-	
terreinen, scheepshellingen en droogdok e.d. . .	3	tricititeit, terreinen, scheepshellingen en droog-	
Afschrijvingen en reservering	1	dok e.d.	4
Overige uitgaven	1	Overige ontvangsten	1
	5		5

Kapitaalsuitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Terreinen, gebouwen en inrichtingen	1	Uitkering van het Rijk voor investeringen	1
Uitkering aan het Rijk wegens aflossing op het		Afschrijvingen en toevoeging aan de reserve	1
kapitaal	1		
	2		2

J. Staatsmijnen in Limburg**Lasten en baten van de exploitatie**

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
Bedrijfsrekeningen		Opbrengsten van bedrijven	1224
Koolwinning	422	Diverse baten	3
Briket- en synteracietfabriek Wilhelmina	30		
Cokesfabrieken	161		
Chemische bedrijven	436		
Energiebedrijven	43		
Overige bedrijven	31		
Exploitatiekosten maatschap N.A.M.- Staatsmijnen	26		
	1149		
waarvan komt ten laste van subsidies en afschrijvingen	86		
	1063		
zodat wordt uitgetrokken			
Subsidies	1		
Rente	3		
Afschrijvingen	85		
Tegoedschrijvingen aan reserverekeningen en extra voorzieningen	41		
Vennootschapsbelasting	17		
Dividend	17		
	1227		1227

Kapitaalsuitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Investerings in vaste activa	151	Afschrijvingen	85
Deelnemingen in de kapitaalvoorziening van vreemde ondernemingen	27	Opbrengst van kapitaalgoederen	5
		Aflossing op woningbouwleningen ten behoeve van personeel	0
		Toeneming van reserves en voorzieningen	58
		Uitkering door het Rijk wegens verstrekking van kapitaal	Memorie
		uit de reserves	Memorie
		wegens opneming van gelden in rekening- courant	30
	178		178

K. Staatsbedrijf „Artillerie-Inrichtingen”**Lasten en baten van de exploitatie**

<i>Lasten</i>		<i>Baten</i>	
Bedrijfsrekening	31	Productie	33
Afschrijvingen	3	Overige ontvangsten	1
	34		34

Kapitaalsuitgaven en -ontvangsten

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Investerings	3	Afschrijvingen	3
Toeneming van het ter voorziening in de vlottende middelen van het bedrijf opgenomen kapitaal . Memorie		Afneming van het ter voorziening in de vlottende middelen van het bedrijf opgenomen kapitaal .	1
Beschikking ten laste van reserverekeningen en voorzieningen	1		
	4		4

L. Rijkswegenfonds

<i>Uitgaven</i>		<i>Ontvangsten</i>	
Aanleg en uitbreiding van door het Rijk te beheren of beheerde wegen en oeververbindingen . . .	313	Bijdrage van het Rijk voor de aanleg van wegen en oeververbindingen	208
Vervroeging c.q. verdere versnelling van de uitvoe- ring van waterstaatswerken ten behoeve van de stimuleringsgebieden	8	Bijdrage van het Rijk voor de vervroeging c.q. verdere versnelling van de uitvoering van waterstaatswerken	3
		Bijdragen van derden	15
		Opcenten op de motorrijtuigenbelasting	95
	321		321